T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TRAKYA'DA MISIR KÜLTLERİ

MURAT İSTARMAKALI

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ IŞIK ŞAHİN

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat İstarmakalı tarafından hazırlanan **Trakya'da Mısır Kültleri** Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **09.09.2019** günü saat **13.00**'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *__KABUL EDİLMESİNE OYBİRLİĞİ__/~~OYÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üye. Işık Şahin Danışman	Kabul Edilmesine	
Prof. Dr. Zeynep KOÇEL ERDEM	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Fuat Yılmaz	Kabul Edilmesi	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10300435
Yazar Adı / Soyadı	MURAT İSTARMAKALI
T.C.Kimlik No	20293821984
Telefon	5556231166
E-Posta	istarmakali_22@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Trakya'da Mısır Kültleri
Tezin Tercümesi	Egyptian Cults in Thrace
Konu	Arkeoloji = Archeology
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Arkeoloji Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Arkeoloji Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	206
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ IŞIK ŞAHİN
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

03.10.2019

İmza:.....

Başlık: Trakya'da Mısır Kültleri

Hazırlayan: Murat İstarmakalı

ÖZET

"Trakya'da Mısır Kültleri" isimli bu tez, coğrafi olarak kuzeyde *Haimos* (Balkan) Dağları, güneyde *Aigaios Pontus* (Ege Denizi) ve *Hellespontos* (Çanakkale Boğazı), doğuda *Pontos Euksinos* (Karadeniz), *Bosphoros Thrakios* (İstanbul Boğazı) ve *Propontis* (Marmara Denizi) ile sınırlanmış tarihi ve coğrafi bir bölge olan Trakya'da (*Thrakia*) günümüze kadar yapılmış olan araştırmalar sonucu ortaya çıkan Mısır Tanrı ve Tanrıçalarına ait olan buluntuların incelendiği bir çalışmadır.

Bu çalışmada yayını yapılmış, Trakya'da Mısır kültü ile ilişkili M.Ö. 4. yüzyıl ile M.S. 3 yüzyıl arasına tarihlenen 32 adet arkeolojik, 33 adet epigrafik ve 80 adet nümismatik buluntu incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Antik Trakya'nın Tarihi ve Coğrafyası ile Trakya ile Mısır ilişkilerinden bahsedilmiştir. İkinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerde Trakya Bölgesi'ndeki Mısır ile ilişkili buluntular yerleşim yerlerinin alfabetik olarak dizilimi yapılarak detaylandırılmaya çalışılmıştır. Son bölümde, Tanrı ve Tanrıçalar hakkında bilgiler verilip, ekler bölümü ve haritalarla da çalışma desteklenip sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Thrakia*, Mısır, Kült, Sarapis, İsis.

Title: Egyptian Cults in Thrace

Prepared by: Murat İstarmakalı

ABSTRACT

This dissertation titled “Egyptian Cults in Thrace” is a study in which it is examined the findings belong to Egyptian Gods and Goddesses that revealed as a result of the researches done until today in Thrace (*Thrakia*) which is a historical and geographical region surrounded by *Haimos* (Balkan) Mountains in north, *Aigaios Pontus* (Aegean Sea) and *Hellespontos* (Hellespontos) in south, *Pontos Euksinos* (Black Sea), *Bosphoros Thrakios* (Bosphorus) and *Propontis* (Marmara Sea) in east.

It was examined 32 archeological, 33 epigraphical and 80 numismatics findings dated between B.C. 4th century and A.D. 3rd century which are related with the Egypt cults in Thrace and which had been published.

In the first section of the study, it was mentioned the History and Geography of the Ancient Thrace and the relations between Thrace and Egypt. In second, third and fourth sections, it was tried to detail the findings related with Egypt in Thrace region by alphabetizing the residential areas. In the last section, it was given information about the Gods and Goddesses, and the study was concluded by supporting with the appendix section and maps.

Keywords: *Thrakia*, Egypt, Cult, Sarapis, Isis.

ÖNSÖZ

"Trakya'da Mısır Kültleri" isimli bu tez çalışması ile coğrafi olarak çok önemli bir konumda yer alan ve kültürel açıdan çok zengin bir bölge olan Trakya'da Mısır Kültleri ile ilgili bu zamana kadar yapılan yayınlardan yararlanarak incelenen arkeolojik, epigrafik ve nümismatik buluntuların bir yerde toplanarak tanımlanması amaçlanmıştır.

Öncelikle, bu çalışmayı yapmamı öneren ve çalışmalarım sırasında önerileri, desteği, güler yüzüyle hep yanımda olan bana yol gösteren tez danışmanım ve çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Işık Şahin'e şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmada kaynaklarından yararlandığım, Trakya Bölgesi'nde yaşamış uygarlıkların varlığını ortaya çıkarıp, uzun süren çalışmalar sonucu bunları yayınlayan ve bizlere kazandıran bütün uzmanlara teşekkürü bir borç bilirim.

Çok sevdiğim can dostlarıma, desteklerini hiçbir zaman eksik etmedikleri için teşekkürler.

Aileme ve sevgili eşime, hep yanımda oldukları için teşekkürler.

Edirne-2019 Murat İSTARMAKALI

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER iv
GİRİŞ 1

1. ANTİK ÇAĞDA TRAKYA.....3
1.1. Bölgenin Coğrafi Yapısı 3
1.2. Bölgenin Tarihi 6
1.3. Trakya-Mısır İlişkileri.....12

2. TRAKYA'DA ARKEOLOJİK BULUNTULAR..... 19
2.1. Ainos.....19
2.1.1. İsis Aphrodite Rahibe Figürinleri……....……....19
2.1.2. Sarapis…….....….....…….....20
2.2. Anchialos……...…...…….....21
2.2.1. Sarapis…….....…….21
2.3. Augusta Traiana.....22
2.3.1. İsis…….....…….....22
2.4. Bozveliisko…….....…….....23
2.4.1. Sarapis……...…….....23
2.5. Dionysopolis…….....……24
2.5.1. Osiris…….....…….....24
2.5.2. Ra…….....…….....25
2.6. Dubovan…….25
2.6.1. Sarapis Helios……..25
2.7. Durostorum…….……..27
2.7.1. Sarapis…….……....27
2.8. Gabarevo……..…..……28

2.8.1. Sarapis…….28
2.9. Gorna Gradeshnitsa.....28
2.9.1. İsis.....28
2.9.2. İsis…….30
2.10. Heraion Teikhos…….31
2.10.1. İsis Aphrodite…….31
2.11. Histria.....32
2.11.1. Sarapis.....32
2.12. Kallatis.....33
2.12.1. İsis…….33
2.13. Mesambria …….34
2.13.1. Zeus Sarapis…….34
2.14. Morozova.....35
2.14.1. İsis Aphrodite.....35
2.15. Nikopolis Ad Istrum.....36
2.15.1. Nil Nehir Tanrısı…….36
2.16. Odessos.....38
2.16.1 Sarapis…….38
2.17. Pastousha.....39
2.17.1. Fortuna İsis.....39
2.18. Popovo.....40
2.18.1. Sarapis.....40
2.19. Tomis.....41
2.19.1. İsis Rahibesi.....41
2.19.2. İsis Rahibesi.....42
2.19.3. İsis ve Harpokrates…….43
2.19.4. İsis, Sarapis ve Harpokrates…….43
2.19.5. Sarapis…….44
2.19.6. Sarapis…….44
2.19.7. Osiris.....45
2.20. Ulpia Oescus…….45
2.20.1. İsis.....45

2.20.2. İsis……..…...46
2.21. Buluntu Yeri Belli Olmayanlar…….....47
2.21.1. Osiris…….....……...……47
2.21.2. Osiris…….....……48
2.21.3. Sarapis…….....….....49

3. TRAKYA'DA EPİGRAFİK BULUNTULAR….....…….51
3.1. Abdera……...……...51
3.1.1. Sarapis ve İsis.....51
3.2. Byla Slatina.....52
3.2.1. Sarapis…….....52
3.3. Bisanthe……..53
3.3.1. Sarapis ve İsis…….…….....53
3.3.2. Zeus Sarapis.....54
3.4. Byzantion.....55
3.4.1. Zeus Sarapis ve Zeus Aithrios…….....…….…..55
3.5. Dionysopolis.....55
3.5.1. Sarapis.....55
3.6. Histria……...……..57
3.6.1. Sarapis…….....……...…….....57
3.7. Maroneia.....58
3.7.1. Sarapis ve İsis…….....…...…….....58
3.7.2. Sarapis ve İsis…….....…….....59
3.7.3. Sarapis…….....…….....62
3.7.4. Sarapis…….....…….....63
3.7.5. Sarapis, İsis, Anubis ve Harpokrates…….....64
3.7.6. Sarapis, İsis, Anubis ve Harpokrates…….....…...65
3.7.7. Sarapis…….....…….65
3.7.8. İsis…….....….....……...67
3.7.9. Mısır Tanrıları Rahipleri……...…….....….67
3.7.10. Sarapis, İsis, Anubis, Harpokrates…….....…….....68
3.7.11. Sarapis, İsis, Anubis, Harpokrates…….....…….69

3.8. Mesembria.....70
3.8.1. Sarapis, İsis ve Anubis.....70
3.8.2. Sarapis ve İsis.....71
3.8.3. Sarapis.....72
3.8.4. Sarapis.....72
3.8.5. Sarapis ve İsis.....72
3.9. Panido.....73
3.9.1. Sarapis ve İsis.....74
3.10. Perinthos.....74
3.10.1. İsis Aphrodite.....75
3.11. Philippopolis.....75
3.11.1. Sarapis.....76
3.12. Serdica.....76
3.12.1. Sarapis.....76
3.13. Tomis.....76
3.13.1. Sarapis.....77
3.13.2. Sarapis, İsis,Anubis,.....79
3.13.3. Sarapis.....81
3.13.4. Sarapis.....81
3.13.5. Zeus Helios Sarapis.....82
3.13.6. İsis.....83
3.14. Buluntu Yeri Belli Olmayanlar.....84
3.14.1. Sarapis.....84

4. TRAKYA'DA NÜMİSMATİK BULUNTULAR.....85
4.1. Anchialos.....85
4.1.1. Sarapis ve İsis.....85
4.1.2. Sarapis ve İsis.....85
4.1.3. Sarapis ve İsis Pharia.....85
4.1.4. Sarapis ve İsis.....86

4.1.5. Hades Sarapis.....86
4.1.6. Sarapis.....87
4.1.7. Sarapis.....88
4.2. Augusta Traiana.....89
4.2.1. Sarapis.....89
4.2.2. Harpokrates.....89
4.2.3. Sarapis.....90
4.2.4. Hades Sarapis.....90
4.2.5. Sarapis ve Harpokrates.....90
4.2.6. Sarapis ve İsis.....91
4.3. Bizya.....91
4.3.1. İsis.....91
4.3.2. Hades Sarapis.....92
4.3.3. Sarapis ve İsis.....93
4.3.4. Hades Sarapis, Harpokrates ve İsis.....93
4.3.5. Sarapis.....94
4.4. Byzantion.....94
4.4.1. İsis.....94
4.5. Deultum.....95
4.5.1. Sarapis.....95
4.5.2. Hades Sarapis.....95
4.5.3. Sarapis.....96
4.5.4. Sarapis.....97
4.5.5. Sarapis.....97
4.5.6. Harpokrates.....98
4.6. Hadrianopolis.....98
4.6.1. İsis.....98
4.6.2. Hades Sarapis.....99
4.6.3. İsis.....99
4.6.4. Sarapis.....100
4.6.5. İsis.....100

4.6.6. Zeus Sarapis.....101
4.6.7. Hades Sarapis.....101
4.7. Kallatis.....102
4.7.1. İsis.....102
4.7.2. İsis Pharia.....102
4.7.3. İsis.....103
4.7.4. Sarapis.....103
4.7.5. Sarapis.....104
4.7.6. Hades Sarapis.....104
4.8. Markianopolis.....105
4.8.1. Harpokrates.....105
4.9. Mesembria.....106
4.9.1. Sarapis.....106
4.9.2. Sarapis.....106
4.9.3. Sarapis.....107
4.9.4. Sarapis.....107
4.10. Nikopolis Ad Istrum.....108
4.10.1. Hades Sarapis.....108
4.11. Odessos.....108
4.11.1. Sarapis.....108
4.11.2. Sarapis.....109
4.11.3. Sarapis.....110
4.11.4. Sarapis.....110
4.11.5. Sarapis.....110
4.11.6. Hades Sarapis.....111
4.11.7. Sarapis.....112
4.12. Pautalia.....112
4.12.1. Sarapis.....112
4.12.2. Sarapis.....113
4.12.3. Sarapis.....113
4.12.4. Sarapis.....114
4.12.5. Harpokrates.....114

4.13. Perinthos……115
4.13.1. Sarapis, İsis ve Anubis……115
4.13.2. Sarapis, İsis ve Apis……115
4.13.3. Sarapis ve Harpokrates……116
4.13.4. Osiris ve İsis……116
4.13.5. İsis……117
4.13.6. Sarapis, İsis ve Apis……117
4.13.7. Sarapis ve İsis……118
4.13.8. Sarapis ve Harpokrates……118
4.13.9. Sarapis……119
4.13.10. Sarapis……120
4.13.11. Hades Sarapis……120
4.13.12. Sarapis……121
4.13.13. Sarapis……122
4.13.14. Sarapis……122
4.13.15. İsis……122
4.13.16. İsis ……123
4.13.17. İsis Pharia……124
4.14. Philippopolis……124
4.14.1. Sarapis……124
4.14.2. İsis Pharia……125
4.14.3. İsis……125
4.14.4. Hades Sarapis……125
4.14.5. Sarapis……126
4.14.6. Harpokrates……126
4.15. Serdica……127
4.15.1. İsis……127
4.15.2. Sarapis……127
4.15.3. İsis……127
4.15.4. Sarapis……128
4.15.5. Hades Sarapis……129
4.15.6. İsis……129

4.15.7. İsis.....129
4.15.8. Hades Sarapis.....130
4.16. Traianapolis.....131
4.16.1. Harpokrates.....131
4.16.2. Sarapis.....131
5. TRAKYA MISIR KÜLTLERİ.....132
5.1. Anubis.....132
5.2. Apis.....133
5.3. Harpokrates.....134
5.4. İsis.....136
5.5. Osiris 141
5.6. Ra.....145
5.7. Sarapis.....146
SONUÇ.....150
ANTİK KAYNAKLAR.....154
MODERN KAYNAKLAR.....156
EK KAYNAKÇA.....174
EKLER
EK-1. Mısır Kültleri Buluntular ve Buluntu Yerleri.
EK-2. Mısır Kültleri Buluntuları Kronolojik Dağılımı.
EK-3. Tanrı/Tanrıçaların Buluntulara Göre Dağılımı.
EK-4. Tanrı/Tanrıçaların Nümismatik Buluntularda Yerleşimlere Göre Dağılımı.
EK-5.Tanrı/Tanrıçaların Nümismatik Buluntularda İmparatorlara Göre Dağılımı.
EK-6.Tanrı/Tanrıçaların Arkeolojik, Epigrafik ve Nümismatik Buluntularda Yerleşimlere Göre Dağılımı.
HARİTALAR
1- Trakya Mısır Kültleri Arkeolojik Buluntu Yerleri.
2- Trakya Mısır Kültleri Epigrafik Buluntu Yerleri.
3- Trakya Mısır Kültleri Nümismatik Buluntu Yerleri.
4- Trakya Mısır Kültleri Arkeolojik, Epigrafik, Nümismatik Buluntu Yerleri.

GİRİŞ

Trakya Bölgesi, uzun tarihi boyunca farklı coğrafyadan gelen birçok uygarlığın yerleşim yeri veya uğrak noktası haline gelmiş ve böylelikle yerel kültür ve inançların dışında farklı kültür ve inançları da bünyesine katıp harmanlayarak burada yeni ve zengin bir dinsel yapı oluşturmuştur.

"Trakya'da Mısır Kültleri" adı altında incelenen bu tezin amacı, kıtaları birbirine bağlayan önemli bir konumda yer alan Trakya'da -coğrafi olarak Mısır ve Mısır dışında- Mısır Tanrılarının tapınımı hakkında birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, Trakya bu konuda detaylı çalışılmamıştır. Bu nedenle, Trakya'da günümüze kadar bulunmuş ve bize Mısır Tanrıları hakkında bilgi veren araştırmalar sonucunda bulunan ve yayınlanan malzemelerin bir araya getirilerek Trakya ve Mısır ilişkilerinin incelenmesi amacı ile başlanmıştır.

Bu amaçla başlanan çalışmada, Trakya'da bulunmuş olan arkeolojik, epigrafik ve nümismatik malzemelerin yayınlandığı kaynaklar taranmış, Trakya malzemeleri saptanmış ve saptanan tüm malzemelerin dönemlerine ve niteliklerine göre incelenerek bir araya getirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, S. Reinach'ın (1897, 1927), G. Tocilescu'nun (1882, 1896, 1900), O. Tafrali'nin (1925, 1927), D. Tosenchev'in (1950), D. Pippidi'nin (1964), L. Vidman'ın (1969), G. Boardenache'nin (1969), G. Toncheva'nın (1971), L. Castiglione'nin (1967, 1971), Fr. Dunand'ın (1973), W. Hornbostel'in (1973), J. Grandjean'ın (1975), V. Velkov'un (1978), M. Tacheva-Hitova'nın (1983), L. D. Loukopoulou'nun (2005) yıllarında yayınlanan eserleri Trakya'da Mısır kültlerinin varlığını arkeolojik ve epigrafik olarak kanıtlayan önemli çalışmalar olmuştur. Bunun yanı sıra, Moushmov'un 1912'de yayınlanan *Ancient Coins of the Balkan Peninsula* adlı eseri de Trakya nümismatiği için önemli bir yayın olmuştur.

Tezin birinci bölümünde, Antik Çağda Trakya Bölgesi'nin coğrafi yapısı, tarihi ve Trakya ile Mısır arasındaki ilişkiler anlatılmıştır.

‘Arkeolojik Buluntular’ adlı ikinci bölümde, ‘Epigrafik Buluntular' adlı üçüncü bölümde ve ‘Nümismatik Buluntular’ adlı dördüncü bölümde, Mısır Kültleri ile ilişkili buluntuların saptandığı yerleşimler isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Her yerleşimde bulunan eserler katalog numarasıyla, kronolojik olarak verilmiştir. Buluntunun hangi tanrı/tanrıça ait olduğu ve malzemesi belirtildikten sonra, bulunduğu yer, tarihi, korunduğu müze ile envanter numarası ve ölçüleri yayınlardan ulaşılabilen bilgiler çerçevesinde düzenlenmiştir. Katalogda eserin yayınlandığı tüm kaynaklar yazılmış, bu kaynaklardan ulaşılamayanlar ‘Ek Kaynakça’ adı altında yer almıştır. Tezde kullanılan fotoğrafın kaynağı da ayrı olarak belirtilmiştir. Bazı buluntular hangi tanrı veya tanrıça ile ilişkili olarak biliniyorsa onun adı altında sıralanmıştır. Örneğin; Ulpia Oescus’ta bulunan *sistrum* **(Kat. No. 2.20.2)** tanrıça İsis’e ait bir sembolik öğe olduğundan tanrıçanın adı kullanılmıştır.

Beşinci bölümde ise; Arkeolojik, Epigrafik ve Nümismatik Buluntular ile saptanan Tanrı ve Tanrıçalar alfabetik olarak sıralanarak, haklarında bilgi verilmiş ve buluntular ile ilişki kurularak kültleri anlatılmıştır.

Tezin sonunda, kullanılan tüm malzemeyi daha iyi gözleyebilmek ve netlik kazandırmak amacıyla Ekler düzenlenmiştir. Kültü saptanan Tanrı ve Tanrıçaların katalog numaraları ve buluntu yerleri **(EK-1)**, Tanrı ve Tanrıçalara göre buluntuların tarihleri **(EK-2)**, Tanrı ve Tanrıçalara göre buluntuların dağılımı **(EK-3)**, sikkelerin ait olduğu yerleşim ile tanrı/tanrıçaların ikonografilerine göre düzenlenen tipler arası ilişkiler **(EK-4)** ve imparatorlar/kült ilişkisi **(EK-5)** verilmiştir.

Trakya’da Mısır Tanrı/Tanrıçalarına ait buluntuların tamamının dikkate alındığı, yerleşimlere göre yayılımının gösterildiği bir tablo **(EK-6)** da oluşturulmuştur. Buluntuların ayrı ayrı ve toplu bir şekilde yayılımını gösteren haritalar da tezin sonuçlarının görsel olarak daha iyi desteklenmesi amacı ile yapılmıştır **(Harita1-4).**

1. ANTİK ÇAĞDA TRAKYA

1.1 BÖLGENİN COĞRAFİ YAPISI

Antik Çağ'da Trakya Bölgesi, doğuda *Pontos Euksinos* (Karadeniz), *Bosporos Thrakios* (İstanbul Boğazı) ve *Propontis* (Marmara Denizi), kuzeyde Balkan Dağları, batıda *Istros* (Tuna) ve *Aksios* (Vardar) Nehirleri, güneyde de Rodop Dağları, Ege Denizi ve *Hellespontos* (Çanakkale Boğazı) ile sınırlıdır.[1] Bölgenin güney ucunda, doğu ve kuzey doğudan *Hellespontos* ve *Propontis*, batıda *Melas* (Saros) Körfezi ile kuşatılmış olan *Khersonessos* (Gelibolu Yarımadası) yer almaktaydı. Buraya *Khersonessos Thrakia* yani Trakya *Khersonessos*'u deniliyordu.[2]

Bölgenin doğu ucunda, kuzeyde *Pontos Euksinos*, doğuda *Bosporos*, güneyde de *Propontis* tarafından sınırlanan, batıda ise *Salmydessos*'tan (Midye/Kıyıköy) *Perinthos*'a (Marmara Ereğlisi) doğru inen çizgi ile belirlenen saha içindeki bereketli ve zengin yöreye "Delta" adı verilmekteydi (Ksenophon, *Anabasis* VII, 1, 33).

Strabon (VII. 7.3-4 c. 323) bölgenin sınırlarını anlatırken şöyle yazar: "*Strymon ırmağına değin Makedonlar, Paionlar ve Traklar'ın kimi boyları, fakat bu sahanın ötesinde, kıyı hariç, Haimos'a dek Traklar oturmaktadır.*" Yine aynı yazar (Strabon VII. 329, 10), "*Roma egemenliği zamanında Makedonia'nın dört kısma ayrılması ve sınırlarının genişlemesinden sonra bölgenin batı sınırını Hebros (Meriç) Irmağı'nın oluşturduğunu*" bildirmektedir. Daha sonraları ortaya çıkacak olan Trakya Eyaleti'nin (*Provincia Tharica*) batı sınırını ise *Nestos* suyu çizmekteydi.[3]

---

[1] Erzen, A., (1994): *İlkçağ Tarihinde Trakya*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 7.
[2] Sevin, V., (2019): *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, 5. Baskı, TTK, Ankara 2019, s. 21.
[3] Gös. yer.

İon lehçesindeki en eski şekline Homeros'un *İlias* destanında rastlanmakta olup (II. II, 545) Trakya Troyalıların müttefikidir. İsmin şeklinin Yunancada çeşitli oluşu Latinceye de yansımaktadır. *Thraks, Thraces, Thracia, Thracius yanında; Thraix, Thraissa, Theneissa, Thrace, Thrace, Threccia, Thracus, Threicus, Thacidius, Thraecicus* gibi şekiller de görülmektedir. Gerek ismin şekil bakımından filolojik gelişmesi, gerekse başka belgeler, halkın isminin en eski kök ve esas olduğu bölge adının bundan çıktığı düşüncesini vermektedir. Buna göre, Trakya, Trak kabilelerinin oturmuş olduğu bir bölgedir. Bu bölge başlangıcından itibaren güney ve doğuda kesin olarak Ege Denizi, Marmara ve Karadeniz kıyıları ile sınırlanmıştır.[4]

Bölge adını Hint-Avrupa kökenli Traklar'dan almıştır. Antik kaynaklara göre çeşitli boylardan oluşan bu halkın Balkanlar ve Rodop dağlarında yaşayan kesimi savaşçı ve ilkeldi. Bunların yanında, birde Ege ve Marmara kıyılarında kurulan Yunan koloni kentleriyle ilişki kurabilen, ovadaki, sakin ve barışsever bir kesim vardı.[5]

Yunanlar, Tuna Nehri ile Ege Denizi arasında kalan, doğuda Karadeniz ve Marmara Denizi, batıda da Vardar Nehri'nin doğusundaki dağlarla çevrili olan bölgeye Trakya adını verirlerdi. Ege Denizi'nin kuzey kesimi de bazı haritalarda Trakya Denizi olarak belirtilmektedir.[6]

Romalıların Trakya Eyaleti, doğuda Yunanların Trakya adını verdikleri bölgeyle aynı sınıra sahip olmakla birlikte, kuzeyde *Haimos* Dağları, batıda da *Nestos* Nehri ile çevriliydi.[7]

Trakya günümüzde, Bulgaristan'ın güney kesimi (Kuzey Trakya), Yunanistan'ın doğusu ve Türkiye'nin kuzeybatısı olmak üzere üç ülkeyi

[4] Erzen, 1994: 7.
[5] Sevin, 2019: 19.
[6] Güney E., (2013): *Trakya'nın, Anadolu'nun Tarihi Coğrafya Bölgeleri ve Antik Kentler*i, 1. Baskı, Edge Akademi, Ankara, s. 79.
[7] Gös. yer.

kapsamaktadır. Türkiye sınırları içerisinde bulunan kısım ise Doğu Trakya veya Türkiye Trakyası olarak adlandırılmakta olup Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli İlleri'nin tümünü, İstanbul İli'nin Avrupa kısmını, Çanakkale İli'nin de Gelibolu Yarımadası'nı kapsar.

Bölge, kuzeyde ve güneyde dağlarla çevrilidir. Istranca (Yıldız) Dağları, Ganos ve Koru Dağları. Ortada değişik büyüklükte ovalar yer alır. Çeşitli büyüklükte nehir vadileri, havzalar vardır. Doğal bitki örtüsü de bu duruma uygundur. Kuzey ve güneyde orman alanları, ortada step alanları vardır. Ancak, Trakya stebi doğal değil; sonradan ortaya çıkan yeni bir bitki örtüsüdür.[8]

Trakya'da başlıca akarsu, Türkiye ile Yunanistan arasında 1923 Lozan Anlaşmasından bu yana sınır olarak kabul edilen Meriç (Yunanca *Evros*; Bulgarca *Maritza*) nehridir.[9] *Hebros*'un kollarından olan *Tonzos* (Tunca) Edirne civarında, dönüş noktasında ana nehre kavuşur. Daha aşağıda yine Meriç'e karışan *Erginos* (Ergene) Nehri en önemli kollardandır. Rodoplar'dan *Hebros*'a karışan *Ardeskos* (Arda) Nehri'de, önemli kollardan biridir.[10] Trakya'nın göl bakımından zengin olmadığı bilinmektedir. En önemli göllerden bazıları, doğu kesimde yer alan *Delkos* da denen *Phileitinos* (Terkos) ile *Hebros* Nehri'nin ağzı yanındaki *Stentoris* (Gala Gölü)'dir.[11]

Rodop Dağları, Istranca Dağları gibi yüksek alanlar orman açısından zengindi. Ayrıca yakacak odun bolluğu da sert Trakya kışlarına karşı insanların yaşamasını kolaylaştırıyordu. Nehir havzalarında, kıyı-delta düzlüklerinde tarım yapılıyordu ve bol ve iyi ürün veren bu topraklarda verim yüksekti. Ergene havzası da tahıllarıyla ünlüydü. Homeros'un bereketli topraklar olarak söz ettiği (II. XI 222)

[8] Gös. yer.
[9] Gös. yer.
[10] Erzen, 1994: 13.
[11] Sevin, 2019: 23.

Trakya'da özellikle tahıl, arpa ve kenevir yetiştirilmekteydi. Trakya köylerinin arpa, buğday ve başka yiyecekler bakımından zengin olduğunu bilinmektedir.

Trakya değerli madenlere de sahip bir bölgedir. Demir ve bakır bölgede sıkça rastlanan madenlerden olup, kurşun ve çinko özellikle Istrancalar'da bulunmaktadır.[12] *Pangaion*'da[13] ise olduğu gibi altın ve gümüş madenleri çalıştırılıyordu ve Trakya'ya önemli gelir sağlıyordu.[14]

Dağlar ve platolar ise hayvan beslemek için uygun koşullar sunuyordu. Trakya'nın Avrasya'nın en önemli geçit alanı, köprü olması da toplumların birbiriyle ilişki kurmasını, ticarete ait etkinliklerin gelişmesini sağlayan bir avantajdı.[15]

1.2. BÖLGENİN TARİHİ

M.Ö. 2. binyılın sonları ve 1. binyılın ilk yüzyılları içinde meydana gelen ve bir bölüm halkın Anadolu'ya göçüyle son bulan dalgalanmalardan sonra Trakya'nın erken dönemleri hakkında fazla bilgi yoktur.

Strabon'a göre, (VII, 47) sayıları 22'yi bulan pek çok boy etrafında kümelenen Thraklar tümüyle köylerde ve mezralarda yaşamaktaydılar. Nitekim Trakya'da Aleksandros III (Büyük İskender) ve ardılları dönemi (M.Ö. 330-30) öncesinde gerçek anlamda bir kentin varlığından söz etmeye imkân yoktur.

Pausanias (I, 9. 4-6) ise Thraklar'ı şöyle tanımlar: *"Thraklar toplu olarak öteki uluslarla karşılaştırılacak olursa, bunların Keltlerden sonra gelen en büyük ulus oldukları anlaşılır. İşte bu nedenle Romalılardan önce hiçbir ulus Thraklar'ı boyunduruğu altına alamamıştır."*

[12] Sevin, 2019: 26.
[13] Yunanistan'ın Makedonya Bölgesi'nde yer alır (Kavala yerleşiminin kuzeydoğusunda dağ).
[14] Güney, 2013: 79-80.
[15] Güney, 2013: 81.

Herodotos (V, 3) der ki: "*Yeryüzünde Hintlilerden sonra en kalabalık olanlar Trakyalılardır; bir tek adamın komutasında, ya da tek iradeyle hareket etseler, hiç yenilmez ve bence halkların en güçlüsü ve en kalabalığı olurlardı. Ama onlar için imkânsızlık buradaydı ve bu birlik hiçbir zaman kurulamadı; bunların zayıf yerleri burasıdır. Oturdukları yere göre birçok adlar alırlar, ama bütün bu ulusların görenekleri her noktada hemen hemen aynıdır…..*"

Yine Herodotos, Traklar'ın kölelik sisteminden ve dövme geleneklerinden söz eder (V, 6): "*Çocuklarını köle olarak yabancılara satarlar; kızlarını kapamazlar, istedikleri adama gitmekte serbest bırakırlar; buna karşılık ana babalarından para karşılığı satın almış olduklarına hiç göz açtırmazlar. Dövme yaptırmak soyluluk işaretidir; dövmesiz olmak kötülük getirir. Hiçbir iş görmemek kibarlıktır; toprakta çalışmak şerefsizliğin en aşağısıdır; soylu yaşamak demek, savaşa gitmek ve başkalarını soymaktır……*"

Homeros (II. X 435-36; XIII 5): "*Thrakları güzel ve hızlı koşan iri atlar besleyen savaşçı bir ulus*" olarak tanımlamaktadır. Thukydides (*II*, 97) ise; Avrupa'da Ion körfezi ile *Pontos Euksinos* arasında yaşayan halkların gelirler ve her türlü mal yönünden en güçlülerinin bunlar olduğunu söylemektedir.

Trak kabilelerinin isimlerine gelince; Yunanca ve Latince olarak zamanımıza kalmıştır. Bu isimler bazen kabilelerin bölündüğü küçük oymaklar olmuştur. Bazen de Yunanlar tarafından kabileleri veya kabile gruplarını birbirinden ayırt etmek için değişik şekillerde isimlendirilmişlerdir: *Dağlı Traklar, Kralsız Traklar, Kılıç Taşıyan Traklar* gibi. Ya da yaşadıkları yerlere göre isimlendirilmiş olanlar da vardır. Birçok kabile sürekli aynı yerde ve aynı komşu veya akraba yanında yaşamamışlardır.[16]

[16] Erzen, 1994: 28.

Yunanlar M.Ö. 7. yüzyıldan başlayarak, bölgenin Ege Denizi'ne bakan kıyılarını kolonize etmişlerdir: *Khalkidike, Trakya Khersonesos*'u, *Samothrake* Adası gibi. Ayrıca Trakya'nın doğusunda, Karadeniz Boğazı kıyısında, en önemlisi Byzantion olan bir dizi koloni kurdular. Diğer koloniler Bosporos, Propontis ve Khersonesos'ta bulunuyordu. *Nestos* Nehri'nin oluşturduğu deltanın yakınlarındaki *Abdera* ile *Aleksandropolis* çevresindeki *Ainos*'da önemli koloniler arasındaydı. Sonraki yıllarda Miletoslular Karadeniz'de Burgaz Körfezi kıyısında M.Ö. 7. yüzyılda *Apollonia*'yı, Khalkedonlular da M.Ö. 6. yüzyıl sonlarında *Mesembria*'yı kurdular.[17]

Plinius'un (*N.H.* IV 40)'da "*Avrupa'nın en güçlü halklarından biri*" olarak nitelediği Thraklar M.Ö. 6. yüzyılın sonlarında Odrys boyunun önderliğinde birleşik krallık kurmaya çalışmışlar ancak bu krallığı bir arada tutan tek bağ Odrys boyunun askeri üstünlüğü olmuştur. Bu üstünlük kısa sürede son bulduğunda Trakya, bir kez daha boy beylerinin kargaşası içine düşmekte gecikmemiştir.[18] Ancak yüzyıllarca sürdüğü anlaşılan bu savaşlara rağmen Yunanlarla Traklar arasında kültür ilişkileri hiçbir zaman eksik olmamış, bu ilişkiler sayesinde bir taraftan Yunan uygarlığı Trakya'ya girmiş, diğer taraftan Traklar da Yunanları etkilemişler ancak bu etkileşim en çok din alanında olmuştur.[19]

Trakların çoğu M.Ö. 516-510 arasında Dareios I Dönemi'nde Pers Devletinin egemenliğinde yaşadılar. M.Ö. 462'de Kimon tarafından Pers garnizonlarından kurtulan Trakya, Atinalıların ekonomik denetimi altına girdiler. Fakat Makedonya kralları ve Trakyalı bir kavim olan Odrysler kıyı kesimini Atina'dan geri aldılar; M.Ö. 4. yüzyılda diğer Trak kabilelerini yönetimleri altında birleştirmeyi başardılarsa da, kurdukları krallık çok geçmeden, M.Ö. 360'da üçe bölündü.[20]

---

[17] Güney, 2017: 80.
[18] Sevin, 2019: 18.
[19] Mansel, A. M., (2014): *Ege ve Yunan Tarihi*, 9. Baskı, TTK, Ankara 2014, s. 175.
[20] Gös. yer.

Trakya, M.Ö. 356-342 yılları arasında Makedonya kralı Philippos II tarafından ele geçirildi. İç bölgeleri denetlemek amacıyla Makedon kolonileri (Philippoi, Philippopolis) bölgeyi kent yaşamına alıştırdılar. M.Ö. 339'da Philippos II, M.Ö. 335'de Aleksandros III, *Hebros*'un kuzeyindeki *Getae*, *Triballos* gibi Trak topluluklarını egemenlikleri altına almaya çalıştılar.[21] Aynı sindirme politikasını sonradan Büyük ünvanını alacak olan oğlu Aleksandros III (M.Ö. 336-323) de sürdürdü ve yeri bilinmeyen Aleksandropolis kentini kurdu. Aleksandros III'ün Asia seferi sırasında bölgenin yönetimi *Antipatros*'a bırakılmıştı. M.Ö. 324'te Odrysler Seuthes adlı krallarının önderliğinde ayaklandılar. Seuthes kendine batılı anlamda düzenli bir kent kurarak buraya Aleksandros III sonrası kralların yaptığı gibi kendi adını (*Seuthopolis*) verdi.[22]

Aleksandros III'ün ölümünden sonra bölge generallerinden Lysimakhos'a bırakıldı.[23] Trakya'nın önce satrabı sonra da kralı olan Lysimakhos (M.Ö. 360-281) da Odrys halkıyla sürekli bir mücadele sürdürdü.[24] Odrysler, Trak kabilelerinin en büyük ve güçlü olan kabilesiydi. *Seuthopolis* M.Ö. 301 yılında yakılıp yıkıldı. M.Ö. 279'da Gallialıların istilalarına sahne olan bölgede, bu saldıralara yalnızca zengin kentler direnebildi. Bu sırada Trakya yeniden birçok boy arasında paylaşılmıştı. Makedonya kralı Philippos V (M.Ö. 221-179) bu karışık durumdan yararlanarak bölgede yeniden egemenlik sağlamaya çabaladıysa da uzun süreli bir başarı sağlayamadı.[25] M.Ö. 188 yılında Antiokhos III ile Romalılar arasında gerçekleşen Apameia Barışı sonrasında *Thrakia Khersonesos*'u Bergama (*Pergamon*) krallığına bırakıldı. Makedonya Krallığı'nın M.Ö. 168 yılında siyasal egemenliğinin sonra erişi ile Roma bölgedeki tek söz sahibi devlet durumuna geldi.[26]

Roma, Trakya'nın büyük bir bölümünü Bergama Krallığı'na bıraktıysa da, Meriç Nehri'nin batısında kalan kıyı bölgesi Roma'nın Makedonya eyaletine

[21] Güney, 2017: 80.
[22] Sevin, 2019: 19
[23] Gös. yer.
[24] Güney, 2017: 80.
[25] Sevin, 2019: 19-20.
[26] Sevin, 2019: 20.

bağlandı. M.Ö. 133'de son Pergamon kralı ölünce, Roma Trakya'nın kıyı bölgelerine el koydu.[27] Romalılar bu yarımadaya, Avrupa'dan Asia Eyaleti'ne uzanan tek karayolunun buradan geçmesi yüzünden büyük önem verdiler Trakya'nın geri kalanında ise çok baskın olmayan bir egemenlik kurdular.

Augustus'un hükümdarlığının ikinci kısmında ise, Trakya yerli *Sapaei* sülalesinin idaresinde bir krallık altına sokularak elde tutulmaya çalışıldı. Bu sülalenin tarihteki ilk ferdi ve komşusu Korpili boyunuda yöneten Kotys oğlu Rhaskuporis özgür olmadığı için kral ünvanını kullanmıyordu; ancak oğlu Kotys bu ünvanı kullandı ve olasılıkla Astlar boyuyla anlaşarak Trakya'yı birleştirmeye çalıştı. M.Ö. 57'de Bessi boyunu krallığına kattı. Onu izleyen Rhoemetalkes Dönemi'nde Trakya'nın birleşmesi tamamlandı. Nitekim Tacitus'a (*Ann*. II 64) göre öldüğünde tüm bölge ona bağlı idi.[28]

Roma yalnızca bölgenin, Moesia Eyaletini (M.S. 6 yüzyıl) meydana getiren kuzey bölümünü, Tuna üzerindeki Daçya (*Dacia*) halkının tehdidi (Burebista, M.Ö. 1. yüzyıl) üzerine egemenliği altına aldı.[29] Trak Krallığı M.Ö. 46 yılında son bulunca bölge *Provincia Thracia* adıyla bir Roma Eyaleti durumuna getirildi. Romalılar Trakya'yı eski krallık sistemine göre sayıları 33'ü bulan ve *strategia* denen idari birimlere ayırmışlardı. Plinius (*N.H.*, TV 40) bölgede *strategia* sayısının 50'yi bulduğunu bildirir. Çoğu eski güçlü Trak boylarının adlarını taşıyan bu birimlerden kimileri şunlardır: Batı uçta; *Dentheletice, Serdice, Usdicesice, Selletice*; güneye doğru Makedonya ve Ege Denizi boyunca *Maedice, Drosice, Coelaletice, Sapaice, Corpilice, Caenice*; doğuya doğru *Bessice, Samaice ve Astice*. Belirli yerler *strategia* sisteminin dışında bırakılmıştı. Sözgelimi Abdera, Ainos ve Byzantion gibi kenler özgürdü. Aynı şekilde güney uçtaki *Thrakia Khersonesosu* da özgür bir bölge görünümündedir ve *strategia* sisteminin dışında bırakıldı.[30]

[27] Güney, 2017: 80.
[28] Sevin, 2019: 20.
[29] Güney, 2017: 80.
[30] Sevin, 2019: 20.

Roma İmparatoru Cladius I M.S. 46'da yerel hükümdarlar arasında süren savaşlardan yararlanarak bölgeyi imparatorluğuna kattı. Traianus ve ardılı Hadrianus'un hükümdarlıkları sırasında Trakya'da başta *Serdica* (Sofya) olmak üzere *Hadrianapolis* (Edirne) gibi birçok kent ortaya çıktı.[31] Bu iki imparator döneminde yeniden yapılanmalara gidildi ve Trakya Eyaleti'nin statüsü yükseltildi. Eskinin boylar düzenine son verilmeye çalışıldı. Bu düzen bir buçuk yüzyıl kadar sürdü.[32]

İmparator Diocletianus'un 4. yüzyıla doğru Aşağı Tuna ve Ege Denizi arasındaki, iki stratejik yolun geçtiği, Romalıdan çok Yunan karakteri ağırlık kazanmış olan kasaba ve kolonilerle nüfuslanmış bölgeyi yeniden düzenleyerek bir *diocesis* (İmparatorluk İli=*Trakya Diocesis*'i) durumuna getirdi. Rodop, İskit (*Skuthia*) ülkesi ve Aşağı Moesia (*Moisia II*) bu *diocesis* kapsamında yer aldı.[33]

Trakya *Diocesis*'i, Tuna havzası ile Byzantion arasındaki konumundan ötürü önem kazandı.[34] Constantinus I (M.S. 306-337) tarafından imparatorluğun merkezinin Byzantion'a taşınması bölgenin gelişimini hızlandırdı.[35] M.S. 3.-7. yüzyıllar arasında Barbar akınları, Got, Vizigot ve Slav istilaları ve göçler sonucunda Trakya'nın etnik yapısı büyük değişimler geçirdi.[36]

[31] Güney, 2017: 80.
[32] Sevin, 2019: 21.
[33] Güney, 2017: 80-81.
[34] Güney, 2017: 81.
[35] Sevin, 2019: 21.
[36] Güney, 2017: 81.

1.3. TRAKYA-MISIR İLİŞKİLERİ

Trakya'ya giren Doğu kökenli kültleri daha çok ticari ilişkiler bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. İki bölge arasındaki ticari ilişkilerin bir sonucu olarak Mısır'dan ve Anadolu'dan Trakya'ya gelip yerleşenlerde Doğu dinlerinin Trakya'ya girişini hızlandırdı. Özellikle, Mısır tahılı, arkaik dönem ve sonrasında da görüldüğü gibi büyük miktardaki ticaretin ana maddesiydi ve bu tahılın ödemesi büyük oranda Trakya-Makedonya'dan üretelen gümüş ile yapılıyordu.[37] Öte yandan bölgede geçici bir süre ikamet eden tüccarlar, denizciler ve askerlerin de Doğu kültürü ile örf ve adetlerinin taşıyıcısı oldukları sanılmaktadır.[38]

Aleksandros III'ün fethinden sonra Mısır, Makedonyalıların eline geçer. Artık Mısır halkı istilacılara karşı direnmekten vazgeçerler ve yeni gelenleri kabul ederler. Aleksandros III Dönemi'nde Trakya-Mısır arasındaki ilişkiyi gösteren Tekirdağ İli'nin 15 km. güneybatısında Makedon öğelerinin ağırlıklı olduğu Naip Tümülüsün'de Mısır ile ilişkili iki nesne yalnızca tarihleme açısından değil mezardaki kişinin nasıl yaşadığını anlamamız açısından da önemlidir. Masa tablasındaki sahne, kaplar ve kalkan kaplamasındaki *ikeneumon* (firavun faresi) figürinleri bu kişinin Aleksandros III ile M.Ö. 331 yılında Mısır'da bulunduğunu göstermektedir. Naip Tümülüsü'ne ilişkin tarihleme göz önüne alındığında ise, mezar sahibinin M.Ö. 324 yılında ilk kez gerçekleştrilen geniş çaplı terhisten yararlanarak kuzeye dönmüş olduğu anlaşılmaktadır. Trak Kralı Kersepleptes'in oğlu Teres'in de Aleksandros III ile Mısır'a gittiği bilinmektedir.[39]

Aleksandros III'ün ölümünden sonra Makedonya Devleti parçalanır ve Mısır'a önce Ptolemaioslar (M.Ö. 305-30) daha sonra Roma ve Bizanslılar (M.Ö. 30-

---

[37] Roebuck, C., (1950): "The Grain Trade between Greece and Egypt" *Classical Philology*, The University of Chicago Press, Vol. 45, Nr. 4, s. 236.
[38] Öztürk, F., (2007): "*Trakya Tanrıları ve Kültleri"*, Arkeoloji Sanat Yayınları, Sa: 125, İstanbul 2007, s. 53.
[39] Delemen, İ., (2004): *Tekirdağ Naip Tümülüsü*, Ege Yayınları, İstanbul 2004, s. 113.

M.S. 642) egemen olurlar.[40] Firavunların ve Pers Kralları'nın mirasçısı olarak Mısır'da kurulan ve merkezi idareye sahip salt monarşi anlayışının hâkim olduğu Ptolemaioslar Dönemi'ne baktığımızda ise, Makedon gelenekleriyle Mısır'ın yerel dinamiklerinin uzlaştığı bir iktidar anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür.[41]

Ptolemaioslar, Mısır'daki yerel yönetim sistemini benimsemesi nedeniyle çağdaşı konumundaki diğer Hellenistik krallıklardan belirgin bir şekilde ayrılır. Bu krallıkların oluşum sürecine baktığımızda da, amacı büyük bir dünya imparatorluğu kurmak olan Aleksandros III'in stratejik doğu seferiyle gerçekleştirmiş olduğu fetihler sonrasında Küçük Asya ve Doğu Akdeniz çevresinde yer alan toplumların sosyo-politik yapısında meydana gelen değişimlerin yanı sıra hem Yunan hem de Doğulu nitelikleri içinde barındıran ve "salt monarşi"nin hâkim olduğu yeni bir yönetim şeklinden bahsetmek gerekir. Bu süreç Aleksandros III başta olmak üzere onun ele geçirdiği bölgelerde de değişimin öncüsü olmuştur. Çünkü Persli gibi giyinen, *diadem* takan, tam bir doğulu gibi hareket etmeye başlayan, hatta Asya Kralı ilan edilen Aleksandros III, Mısır'da Tanrı Ammon'un oğlu sıfatını dahi almıştır.[42]

Aleksandros III'ün kendisini tanrı gibi görmesi/hissetmesi Perslerle mücadelesi sonrasında şekillenmiştir. Aelian (*Var. Hist.* V. 12), *Varia Historia* adlı eserinde "*Aleksandros III'ün kral Darius'u yendikten sonra kendisini tanrı gibi görmeye başladığını"* söyler. Bu bilgiye karşın, Mısır Aleksandros III'ün tanrısallık düşüncelerinin tam anlamıyla şekillendiği yer olarak kabul edilir.[43]

---

[40] Arslan, M., (2010): *İstanbul'un Antik Çağ Tarihi, Klasik ve Hellenistik* Dönemler, 1. Baskı, Odin Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 392.
[41] Güzel, E., (2017): "Eski Mısır Tarihindeki Dinsel Yönetim Stratejisinin Ptolemaios Hanedanı'ndaki Yansımaları" *ASA*, 2017, s. 28.
[42] Güzel, 2017: 28.
[43] Yurtsever, A., (2015): "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi", *AÜSBD*, 2015, s. 8.

Aleksandros III, Mısır'da Siwa Vahası'ndaki tapınakta Ammon/Amun rahiplerini görmek ister. Bunun nedeni ise, Aleksandros III'ün atası olarak kabul ettiği Herakles ve Perseus'un tanrı Ammon'a danışmaları ve Aleksandros III'ün onları kıskanması olarak açıklanmaktadır. Zor bir yolculuktan sonra Ammon Rahipleri'nin bulunduğu tapınağa ulaşan Aleksandros III'ü rahipler kapıda karşılar ve bir rahip, "*seni baban adına selamlıyorum"*der. Aleksandros III, Ammon rahibine babasının katillerinden kurtulan olup olmadığını sorduğunda, "*senin baban ölümsüzdür"* cevabını alır. Bu cevap Aleksandros III'ün babasını tanrı, kendisini ise "tanrının çocuğu" olarak ilan etmesine neden olmuştur.[44]

Aleksandros III, sonrasında Mısır'a yaptığı ziyaret sırasında firavun olarak betimlenmeye başlanmış, önce Ra ismini daha sonra Horus ismini almıştır ki söz konusu tanrılar Mısır *pantheon'*unun en önemli tanrılarıdır. Aleksandros III Mısır ziyareti ile beraber sikkeler üzerinde Zeus Ammon Başı ile betimlenmeye başlanmıştır. Bu betimleme kendisinden sonra yönetime geçen Hellenistik kralların sikke ikonografisinde de sıklıkla görülmektedir. Ammon başlıklı ikonografik dil hanedanın tanrısal soyunu ve yöneticinin tanrılara yakınlığını göstermesi açısından önemlidir.[45] Dolayısıyla burada doğulu ve batılı özelliklerin kaynaşmasından söz etmek mümkündür. Bu kaynaşmanın yansımaları Mısır'daki Ptolemaios Hanedanı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Ptolemaioslar tahtında söz sahibi olan hükümdarlar, bir yandan Yunan geleneklerine bağlılıklarını sürdürürken diğer yandan da Mısır iktidar geleneğini sürdürebilme stratejileriyle ön plana çıkmaktadır.[46]

Bu nedenle Makedonya sınırlarından çok uzakta kurulan bu hanedanın, doğulu ve yerel kimliğe sahip bir bölgeye hâkim olmasında izlenen din politikasının boyutunu anlayabilmek için büyük ölçüde Mısır'ın bu dönemlerde yaşamış olduğu değişim sürecinin açığa çıkarılması önem kazanmaktadır. İki farklı yönetim

[44] Yurtsever, 2015: 8.
[45] Gös. yer.
[46] Güzel, 2017: 28.

konseptinin bir birleşimi olarak ortaya çıkan yeni bir iktidar anlayışı ve Ptolemaios hükümdarlarının bu yeni konsepti benimseyerek hanedanın var olduğu süre zarfında kararlı bir şekilde sürdürmeleri oldukça önemli bir detaydır.[47]

E. Güzel'e göre, firavun-kral/kraliçe anlayışı kapsamında dini gücü elinde bulunduran ve genellikle miras yoluyla tahtın sahibi olan Ptolemaios hükümdarlarının varlığından söz etmek mümkündür. Ayrıca Ptolemaios tahtına geçmiş olan hükümdarların, tek tanrı olmalarının yanısıra tanrılar *pantheon*'unda yer alan bir tanrı olan firavunları ve erken dönem Mısır krallarını örnek alarak tanrı konumuna ulaştıkları görülmektedir. Örneğin; Mısır'ın kuzey bölümünde yer alan Aşağı Mısır için kırmızı taç, güney bölümünde yer alan Yukarı Mısır için ise beyaz taç kullanarak bu betimlemeyi sürdürmeleri, Ptolemaiosların din siyasetini anlamada oldukça anlamlı bir bilgi olarak kabul edilebilir. Tapınak duvarlarındaki tasvir ve heykellerde kendilerini Mısır krallarının giydiği kıyafetler ve bazı hâkimiyet sembolleri ile birlikte betimlemiş olmaları da bir diğer önemli veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ptolemaioslar Dönemi'nde Yunan-Mısır tarzı bir yaşam ve bu yaşama uygun eserler oluşturulur.[48]

F. Chamoux, hemen hemen hanedanın tamamına yakınının benzer bir siyasi strateji izlemesinin nedenini ise; Ptolemaiosların en büyük idealleri kapsamındaki yerini sürekli olarak koruyan bir faktör olan Mısır halkı ile dini açıdan iyi ilişkiler geliştirmek ve böylelikle Mısır firavunlarının gücünü kullanarak Mısırlıların dostluğunu kazanabilmek olduğunu söylemektedir.[49]

Ptolemaios Dönemi Mısır'ı, tanrı kültünden farklı bir yapıya sahip olan hükümdar kültünün ön planda olduğu bir bölgedir. Halk tabanında önemli bir yere sahip olan ve neredeyse her şeyin bir tanrısı olan tanrı kültü anlayışı Mezopotamya,

---

[47] Grant, M., (2011): *Cleopatra*, Oxford: Hachette Publishing, s. 59; Evans, J. A., (1931): *Daily Life in The Hellenistic Age from Alexander to Cleopatra*, Daily Life Trough History Series, Londra: The Greenwood Press xxvi; Adamson, P. B., (1982): "Consaguineous Marriages in The Ancient World, *Folklore*, 93 (1): 88.

[48] Güzel, 2017: 29.

[49] Chamoux, F., (2002): *Hellenistic Civilization*, (Çeviren: M. Roussel and M. Roussel), Malden&Oxford: Blackwell Publishing, s. 159.

Mısır ve Anadolu'dan başlayan tanrı kültleri zamanla değişime uğramış, ülkelere veya kentlere hâkim olan tanrılar yani tanrı-krallar biçimine dönüşmüştür.[50]

W. Tarn, var olan kralın kendine ait bir kült ile tanrılaştırılmasının söz konusu olduğu hükümdar kültünün ve buradaki tanrılaşma sürecinin ise özellikle M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren kralın ölümünden sonra da uygulanan bir yöntem olduğunu ve bu kralların öncüsü ve hükümdar kültünün kurucusu olan kişi, kendini tanrı olarak sunan Aleksandros III olduğunu belirtmektedir.[51]

Uzaklara kadar ulaşan bir ticaret politikası sürdüren Ptolemaiosların boğazlara Mısır'dan çok uzakta olmasına karşın tıpkı rakipleri olan Hellenistik Krallıklar gibi ilgi duymuşlardı. Bunun dışında Küçük Asya'da sahip oldukları yerler Byzantion *territorium*'una (bölge) da sınır oluşturuyordu. Bundan dolayı Ptolemaios Philadelphos II, en önemli rakibi ve düşmanı Seleukos Kralı II. Antiokhos M.Ö. 251 *ca*. Yılında Byzantion'u kuşatınca, Byzantionlulara onbinlerce ölçü tahılın yanı sıra, savaş mühimmatı ve maddi yardımda bulunmuştur. Ptolemaios II, kente zor durumda iken yapılan yardımlar dışında Asia'da bir bölge vermiş ve bu sayede Byzantion krallığıyla olan dostluğunun devam etmesini güvence altına almıştır. Byzantionlular da Mısır kralına bir tanrı gibi saygı göstermişlerdir. Hatta Ptolemaios II onuruna boğazda -Dolmabahçe Sarayı'nın olduğu mevkide- bir tapınak adamışlardır. Byzantion'da Sarapis ve İsis kültlerinin yayılması da Mısır'la olan sıkı ilişkileri göstermektedir.[52]

Strabon da (VII. 6. 1. *c*. 319) Byzantion *hieron*[53]'u ile Kalkhedon *hieron*'larından birinin Zeus Ourios'a, diğerinin ise Sarapis'e ait olduğunu söylemektedir.

---

[50] Güzel, 2017: 29-30.
[51] Tarn, William W. (1928) "The Hellenistic Ruler-Cult and Daemon", *The Journal of Hellenistic Studies*, 48(2): 206.
[52] Arslan, 2010: 392.
[53] Tapınak ya da kutsal yerlere verilen ad.

Polybios (IV. 39. 6) ise, Karadeniz'den gelirken boğazın girişinde, Asya yakasında yer alan ve Iason'un *Kolkhis*[54] dönüşünde 12 tanrıya kurban sunduğu kutsal yer olarak adlandırılan yer ile hemen karşısındaki Avrupa yakasında bir Sarapis Tapınağı olduğunu söylemektedir.

Sonuç olarak Byzantionlular'ın dininde zengin Yunan kültleri kadar doğu ile olan bağlantısı da dikkat çekmektedir. Bu nedenle, Olympos *pantheon*'unun yanında Anadolu ve Mısır tanrılarına da tapımı görülmekte ve Mısır tanrılarından *Sarapis* ve *İsis* tapınımı da ön plana çıkmaktaydı.[55]

Hellenistik Dönem'de, Anadolu'daki bazı kentlerin, özellikle ticareti ve tüccarları ile gemicileri koruduğuna inanılan Tanrıça İsis ve Tanrı Sarapis'e adanan tapınaklarda bu tarz eserler bulunmaktadır. Ptolemaioslar Dönemi'nde Mısırlıların, Trakya kıyıları, Karya bölgesi ve bazı Ege adalarını ele geçirmeleri nedeniyle söz konusu yerlerin Mısır ile ilişkileri son derece artmıştır.[56]

Roma Dönemi ile birlikte Trakya'da yaygınlaşan Mısır kültlerinin başında *Sarapis, Osiris, İsis, Harpokrates, Anubis* kültleri gelir. Bu kültlerin Trakya'daki yayılımında ekonomik ilişkilerin önemli rol oynamış olduğu düşünülmektedir.[57]

Elde bulunan verilerden anlaşıldığı üzere; daha Roma Dönemi öncesinde Doğu kültlerinin özellikle bazı Trakya kentlerinde uygun bir zemin bulduğu görülmektedir. Bunun en sağlam delilleri de sikke betimleridir. Ancak Roma Dönemi ile birlikte hem Doğulu tanrı betimleriyle sikke darbeden kentlerin sayısı artmış hem de tanrılar çeşitlenmiştir. Roma Dönemi'nde Trakya kentlerinin sikkeleri incelendiğinde *Hadrianopolis, Anchialos, Pautalia, Augusta Traiana, Bizye,*

[54] Karadeniz'in doğu ucundaki bölgeye verilen ad. Gürcistan'ın batısında, Kafkasların batısında yer alır.
[55] Arslan, 2010: 489.
[56] Özkan, S., (2007): "Ülkemizde Bulunmuş Eski Mısır Eserlerine Göre Anadolu-Mısır İlişkileri" *TİD*, C. XXII, Sa. 1, Temmuz 2007, s. 104.
[57] Öztürk, 2007: 53.

Byzantion, Deultum, Mesembria, Perinthos ve Serdica'da Mısır kültlerinin resmi kâbul gördüğü anlaşılmaktadır. Sikkeler genelikle, M.S. 2. yüzyıl sonundan M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar geçen döneme, yani Septimius Severus, Geta, Caracalla ve Gordianus III zamanlarına tarihlenmektedir.[58]

[58] Gös. yer.

2. TRAKYA'DA ARKEOLOJİK BULUNTULAR

2.1. AİNOS (Enez)

Türkiye'nin Edirne İli'nin bir ilçesi, aynı zamanda ilçenin merkezinde yer almaktadır.

İsis Aphrodite Rahibe Figürinleri (?) (Pişmiş toprak figürinler) **Kat. No. 2. 1. 1.**

Buluntu Yeri: Ainos (Enez) Taşaltı Nekropolü.

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Ölçüler: 30 cm (yükseklik).

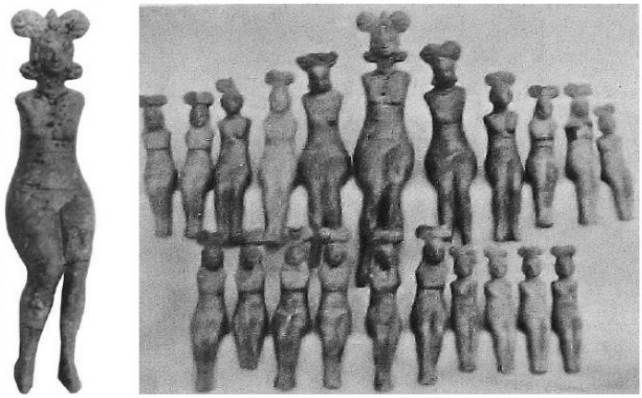
Açıklama: 1986-1987 yıllarında ortaya çıkarılan bir kiremit kapaklı bir mezarın içinde sırt üstü yatırılmış biçimde çıplak, kolsuz ve oturur vaziyette, üst kısımları narin, kalçaları geniş, bacakları uzun, oval ve düzgün bir yüze sahip olan pişmiş toprak Aphrodite figürini bulunmuştur. Mezarın kapağı üzerinde ve doğu tarafına irili ufaklı değişik kalıpların ürünü olan aynı tip Aphrodite figürinleri yerleştirilmiştir. Figürinlerin saçları, fiyonk bağ stilindedir. Figürinlerin birkaçının saçları boyalı, birkaçının da göğüsleri üzerinde madalyon takılıdır. Hepsinin ortak ortak özelliği; kolsuz ve çıplak oluşu; saç biçimlerini aynı tipte olmasıdır.[59] Bu şekilde çıplak figürinler -Nil Nehri suyu ile arınmış rahibeler olarak kabul edilip- İsis kültü ile ilişkilendirilmektedir.[60] Bu büyük saç modelinin İsis rahibeleri tarafından kullanıldığı Yunanistan ve Mısır'daki görüntüleri gibi gerçek kıyafetlerle donatılmak üzere tasarlandığını öne sürülmektedir.[61] Bu şekilde oturan ve giyimli olarak betimlenmiş olan kadın figürinleri, sanki bir tiyatro köstümü içinde gibi betimlenmeleri nedeniyle, J. Sieveking tarafından İsis kültünde, tiyatro oyunları oynayan kızlar olarak yorumlanmıştır. Bu görüş I. Şahin tarafından da desteklenmektedir.[62] Figürinler M.Ö. 1. yüzyıl tarihlendirilmektedir.[63]

---

[59] Erzen-Başaran, 1993: 208.
[60] Thompson, D. B., (1963): *Troy. The Terracotta Figürines of the Hellenistic Period*, Supp. Monog. 3. Princenton: s. 90.
[61] Kült heykellerinin giyimleri hakkında Pausanias II, 574 ff.; III, 592 ff.
[62] Sieveking, J., (1916): *Die Terakotten der Sammlung Leob*, Vol. II, München 1916, Pl. 110, s. 53; Şahin-Güçlü: 2008: 411.

Kaynaklar: Erzen-Başaran, 1993: "Enez (Ainos) 1991 Yılı Kazıları" *KST*, XIV/II, s. 208; Köse, 1993: 56-63; Şahin, I.-Güçlü, H., (2008): "Terracotta Figurines of Aphrodite from Turkish Thrace: The Cult of Aphrodite", *Anodos, Studies of the Ancient World 6-7/2006-2007,* Trnava 2008: s. 403-411.

Fotoğraf Kaynak: Erzen-Başaran, 1993: 218, Resim: 14-16.

Sarapis (Bronz büst) **Kat. No. 2. 1. 2.**

Buluntu Yeri: Ainos, mozaik zemin üzeri.

Tarih: M.S. 2-3. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Edirne Müzesi. **Env. No:** 1434.

Ölçüler: 26 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Erzen, A., (1984): "1983 Yılı Enez Kazısı", *KST*, VI., İzmir, s. 216.

Açıklama: Mozaik zemin üzerinde bulunmuş olan bronzdan sakallı bir Sarapis büstüdür. Roma Dönemi'ne tarihlenen Sarapis büstü, Anchailos **(Kat. No. 2.2.1)**, Dubovan **(Kat. No. 2.6.1)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No. 2.21.3**'te yer alan -başında *kalathos*[64], saçlar bukleler şeklinde alnın üstüne düşmüş bir vaziyette ve tasvir özellikleri ile- Sarapis büstleriyle oldukça benzerdir. Hornbostel, bu büstleri Severuslar (M.S. 193-235) Dönemi'ne tarihlendirmektedir.[65] Bu Sarapis büstü de, olasılıkla M.S. 193-235 yıllarına tarihlendirilebilir.

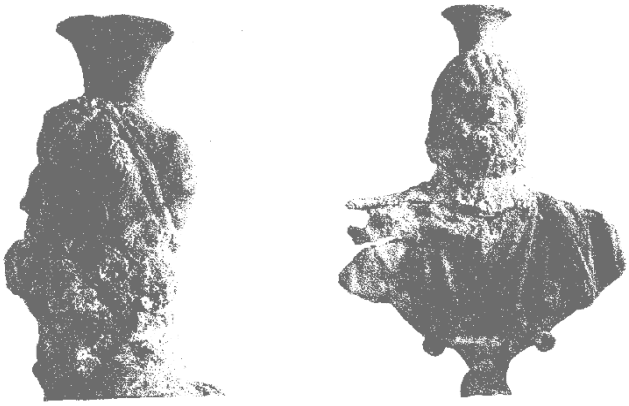
---

[63] Köse, V., (1993): *Ainos Pişmiş Toprak Figürinleri,* (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 56.

[64] Eski Yunan sanatında bolluk ve bereket sembolü olarak kullanılan, yün ya da meyve tutmak için kullanılan, şapka şeklinde bir sepetti. Bu sepetler, sazlar veya dallar birlikte dokunarak yapılmıştır.

[65] Hornbostel, W., (1973): *SARAPIS. Studien zur Überlieferungsgeschichte, der Erscheinungs formen und Wandlungen der Gestalt eines Gottes*, EPRO 32, Leiden 1973, s. 281, Nr. 4.

Fotoğraf Kaynak: Erzen, 1984: 230, Levha XII, Resim: 1, 2.

2.2. ANCHİALOS (Pomorie/Ahyolu)

Güneydoğu Bulgaristan'da, Burgaz Bölgesi'nde yer alır.

Sarapis (Bronz büst) **Kat. No. 2.2.1.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

Tarih: M.S. 193-235.

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No**: 1196.

Ölçüler: 12,5 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Reinach, S., (1897): "Statuettes De Bronze Du Musée De Sofia", *RA*, Troisième Série, T. 31, Juillet-Decembre 1897, Presses Universitaires de France, s. 225, Nr. 3, Fig. 3; Hornbostel, W., (1973): *SARAPIS. Studien zur Überlieferungsgeschichte, der Erscheinungs formen und Wandlungen der Gestalt eines Gottes*, EPRO 32, Leiden 1973, s. 281, Nr. 4; Tacheva-Hitova, M., (1983): *Eastern Cults In Moseia Inferior And Thracia*, (5th century B.C.- 4th century A.D.) Leiden E. J. Brill, 1983, s. 27, Nr. 46, Plate XVI.

Açıklama: Mermerden başında *kalathos* ile betimlenmiş sakallı bir Sarapis büstüdür. Tacheva-Hitova, Sarapis'in başındaki *kalathos*'un önünde, yapraksız üç dal motifi olduğunu ve büstün ana hatlarıyla bir kaide üzerine yerleştirilmiş olduğunu belirtmektedir.[66] Hornbostel'in görüşüne göre, bu büst Severuslar (M.S. 193-235) Dönemi'ne tarihlenebilir.[67] Bu büst, Ainos **(Kat. No. 2.1.3)** ve Dubovan'da **(Kat.**

[66] Tacheva-Hitova, 1983: 27.
[67] Hornbostel, 1973: 281.

No. 2.6.1) bulunan Sarapis büstleri ile saç, yüz ifadesi, başındaki *kalathos*'u ve kaide üzerinde betimlenme şekli ile birbirine oldukça benzer özellikler göstermektedir.

Fotoğraf Kaynak: Reinach, 1897: 225, Nr. 3, Fig. 3.

2.3. AUGUSTA TRAIANA (Stara Zagora/Eski Zağra)

Bulgaristan'ın orta kesiminde yer alır.

İsis (Bronz figürin başı) **Kat. No. 2. 3. 1.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No**: 4056.

Ölçüler: 45 cm (yükseklik).

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: 24-25, Nr. 40, Plate XII.

Açıklama: Tanrıça İsis'e ait bronz bir figürin başıdır. Tanrıçanın saçları üzerinde bir disk ve tüylerle süslenmiş yüksek bir taç vardır. Tacheva-Hitova, burada İsis ve Aphrodite arasında tıpkı Morozova'da (**Kat. No. 2.14.1**) olduğu gibi bir senkretizm olduğunun varsayılabileceğini söylemektedir.[68] Bu İsis figürini ile Morozova **(Kat. No. 2.14.1)** ve Pastousha'da **(Kat. No. 2.17.1)** ele geçen figürinlerle başın üzerinde bulunan taç -*lotus*, ay diski ve tüylerle *kalathos* giymiş gibi tasvir- arasında benzerlik kurmak mümkün olabilir.

[68] Tacheva-Hitova, 1983: 25.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XII.

2.4. BOZVELİİSKO (?) (Pravad, Eski Kadiköy)

Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Varna Bölgesi'de yer alır.

Sarapis (?) (Bronz kült objesi) **Kat. No. 2. 4. 1.**

Buluntu Yeri: Bozveliisko, tam yeri bilinmiyor (?).

Tarih: M.S. 2. yüzyıl (?).

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No:** 6169.

Ölçüler: 18,5x7,5 cm.

Kaynaklar: Reinach, 1897: 237, Nr. 49; Tacheva-Hitova, 1983: 19, Nr. 32.

Açıklama: Yüksek taban bir sandal içinde bronz bir Sarapis ayağıdır (?). Tacheva-Hitova, bu şekilde buluntuların değerlendirmelerine bakıldığında, temsilin Sarapis büstünü de içerdiğini söylemektedir.[69] Castiglione'nin, bu şekilde tasvir edilmiş eserler üzerinde yaptığı çalışmalara göre; erken toplumların dini düşüncelerinde, ayakların baş ve ellerle aynı öneme sahip olduğuna ve tanrıların ayaklarına kuvvet, doğurganlık ve büyü güçleri atfedildiğine işaret etmektedir. Yine Castiglione'nin düşüncesine göre, bu Sarapis ayaklarının çoğunluğu sağ ayak olanlardır ve bu ayaklar da M.S. 2. yüzyıl aittir.[70] Buna benzer şekilde Tanrı/Tanrıçalara adanan ilahi

[69] Tacheva-Hitova, 1983: 19.
[70] Castiglione, L., (1971): "Zur Frage der Sarapis-Füss" *ZAS 97*, s. 30.

ayakları temsil eden buluntular Gorna Gradeshnitsa **(Kat. No 2.9.1, Kat. No 2.9.2**) ve Maroeina'da da **(Kat. No. 3.7.11)** görülmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Reinach, 1897: 237, Nr. 49.

2.5. DİONYSOPOLİS (Balçık)

Bulgaristan'ın Güney Dobruja Bölgesi'nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

Osiris (Pişmiş toprak figürin) **Kat. No. 2. 5. 1.**

Buluntu Yeri: Dionysopolis.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Varna Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** II 2221.

Ölçüler: 11,5 cm.

Kaynaklar: Tafrali, O., (1927): "La Cité Pontique de Dionysopolis: Kali-acra, Cavarna, Téké et Ecréné", *Recherches d'histoire*, Avec 16 Planches, Paris, s. 39, Fig. 2; Dremsizova-Nelchinova, T- Toncheva G., (1971),"Antichni terakoti ot Bulgariya", Nr. 112; Tacheva-Hitova, 1983: s. 7, Nr. 10, Plate VI.

Açıklama: Osiris'in, uzun bir sakal ve kulaklarının üzerine yerleştirilmiş yüksek bir taç ile (*Atef* tacı[71]) ayakta pişmiş topraktan bir figürin tasviridir. Elleri göğsünün üzerinde katlanmış ve biri sol elinde diğeri sağ elinde olmak üzere iki adet asa görülebilmektedir. Figürinin sağ alt kısmı kırılmıştır. Tomis'de bulunan **(Kat. No. 2.19.7)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No. 2.21.1, Kat. No. 2.21.2** -yüz, sakal, duruş ve elindeki aksesuarlar- buluntularla benzerlikler görülmektedir.

[71] Yukarı Mısır'ın beyaz tacıdır. Osiris tarafından giyilmiştir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate VI; Tafrali, 1927: s. 39, Fig. 2.

Ra (Kült objesi) **Kat. No. 2. 5. 2.**

Buluntu Yeri: Dionysopolis.

Tarih: M.Ö. 3-2. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Balçık Müzesi. **Env. No: —**

Ölçüler: —

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: s. 7, Nr. 11.

Açıklama: Üzerinde Ra'nın temsili olan bir bikonik kil müzik aleti parçasıdır. Parçanın üzerinde Tanrı Ra ve piktogramların önünde bir müzisyen çalarken tasvir edilmiştir. Fakat tasvir kabın üzerinde zorlukla görünmektedir. Toncheva, Mısır cenaze törenlerinde bir aksesuar olan bu müzik aletinin Dionysopolis'te yapılmış olması gerektiğini düşünmektedir. Bu parça, M.Ö. 3. yüzyıl ve M.Ö. 2. yüzyıl arasına tarihlenen bir dönemin kazısı sırasında bulunmuştur.[72]

2.6. DUBOVAN

Kuzey Bulgaristan'da, Plevne İlçesi'nin 5 km. güneyinde yer alır.

Sarapis Helios (Bronz büst) **Kat. No. 2. 6. 1.**

Buluntu Yeri: Dubovan

[72] Toncheva, G., (1960): "Neizdadeni koultovi pametnitsi vuv Varnenskiya mouzeii", *IVAD* 11, 1960, s. 75-82.

Tarih: M.S. 193-235.

Korunduğu Yer: Sofya Müzesi. **Env. No**: 6354.

Ölçüler: 9,3 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Velkov, I., (1930/1931): "Novootkriti starini" *IAI* 6, fig. 227; Tacheva-Hitova, 1983: 4, Nr. 2, Plate 1.

Açıklama: Bronz Sarapis Helios büstü. Başında *kalathos*, saçlar rulo şeklinde ve sakallı olarak betimlenmiştir. Üzerinde bir *khiton* ve sol omzunun üzerinden atılmış bir *himation* vardır. Tacheva-Hitova, büstün saçlarının defne çelengi içinde olduğunu ve saçlarında Helios ışınlarının izlerinin hala görülebilmekte olduğunu söylemektedir. Ayrıca Sarapis'in başında yer alan *kalathos* üzerinde üç zeytin dalının olduğunu ve yine büstün başındaki delikte bulunan parçacıklar nedeniyle, bu büstün tahta bir çubuğa sabitlenmiş olduğu belirtmektedir. Hornbostel tarafından, Sarapis Helios büstünün, Anchialos'ta **(Kat. No. 2.2.1)** bulunan buluntuyla yakın bir tarihte olduğunu ve büstün Severuslar (M.S. 193-235) Dönemi'ne tarihlenebileceğini söylemektedir.[73] Ayrıca Ainos'ta **(Kat. No. 2.1.2)** bulunan buluntuyla da -saç, yüz ifadesi, başındaki *kalathos* ve kaide üzerinde betimlenme şekli ile birbirine oldukça benzer özellikler göstermektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate 1.

[73] Hornbostel, 1973: 281, Nr. 4.

2.7. DUROSTORUM (Silistre)

Bulgaristan'ın kuzeydoğu kesiminde, Romanya sınırında, Tuna kıyısında yer almaktadır.

Sarapis ve İsis (Mermer kabartma) **Kat. No. 2. 7. 1.**

Buluntu Yeri: Durostorum.

Tarih: M.S. *ca*. 3. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Silistre İlçe Tarih Müzesi. **Env. No:** 1800.

Ölçüler: 88x83x13 cm.

Kaynaklar: Mladenova, J., (1961): "Solnechnie chasis relefom Orfeya iz Dousrostorouma", *SA*, Vol. 4, s. 274-278, Fig. 2 a, b; Tacheva-Hitova, 1983: s. 6, Nr. 8, Plate IV.

Açıklama: Mermer kabartma levha üzerinde güneş saati ile birlikte Sarapis ve İsis'in tasviri yer almaktadır. Güneş saatinin kadranının altında lir çalan Orpheus, etrafı kuşlar ve hayvanlar tarafından kuşatılmış şekilde tasvir edilmiştir. İki tarafta; korinth başlıkları üzerinde Sarapis ve İsis büstleri vardır. Tacheva-Hitova, kabartma levhanın sol tarafında bulunan Korinth başlığı üzerinde yer alan Tanrıça İsis'in üzerinde *himation*[74]; saçları *lotus* çiçeği ile süslenmiş bir şekilde, sağ tarafta bulunan diğer başlık üzerinde bulunan Tanrı Sarapis'in ise; bıyıklı, *himation* giymiş ve başında *kalathos* ile betimlenmiş bir şekilde olduğunu söylemektedir.[75] J. Mladenova'ya göre, güneş saatinin sağında ve solunda yer alan Sarapis ve İsis'in figürlerinin varlığı, tanrının güneş mitinde oynadığı rolü ve ayın tanrıçası İsis kavramıyla açıklanabileceğini söylemektedir.[76] Bu şekilde temsillerin analiz gücüne dayanarak, bu buluntu imparator Septimius Severus Dönemi sonrası ile M.S. 3.yüzyıla kadar uzanan bir tarih aralığına verilmektedir.[77]

---

[74] Eski Yunanistan'da kadınlar ve erkeklerin giydigi yünden ya da ketenden yapılan dikdörtgenimsi pelerin.

[75] Tacheva-Hitova, 1983: 6.

[76] Aslında, İsis ve Sarapis burada dünyaya ışık getiren vahşilik ve barbarlığın karanlığını dağıtan güneşi ve ayı canlandırmaktadır. Bu güneş saati ile bağlantılı olarak M.Ö. 1 yüzyıldan Delos'tan Mısır'daki güneş saatlerinde tanrılara olan bağlılığa işaret etmek uygun olacaktır. (Roussel P., (1916): *"Les cultes egyptiens de Delos"*, Nr. 173, Paris, Nancy, 1916. Dobroudja'da da, bu detayların görüldüğü dört adet güneş saati bulunmuştur. Jonescu-Carligel, C., (1969): "Cadrane solare greceşti şi romane in Dobrogea in Pontica II", 1969, s. 199 vd.

[77] Mladenova, 1961: 278.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate IV.

2.8. GABAREVO (?) (Gabarevo)

Bulgaristan'ın Augusta Traiana topraklarında, Kazanlık yakınında yer alır.

Sarapis (Taş kabartma) **Kat. No. 2. 8. 1.**

Buluntu Yeri: Gabarevo, tam yeri bilinmiyor (?).

Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No:** 944.

Ölçüler: —

Malzeme: Taş.

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: 25, Nr. 41.

Açıklama: Sarapis'in taş levhada bir kabartma tasviridir.

2.9. GORNA GRADESHNİTSA (?) (Gorna Gradeshnitsa)

Bulgaristan'ın Hilyadnitsa Bölgesi'nde, Makedonya sınırındadır.

İsis (Mermer adak kabartması) **Kat. No. 2. 9. 1.**

Buluntu Yeri: Gorna Gradeshnitsa, tam yeri bilinmiyor (?).

Tarih: M.S. 2. yüzyıl ortası-M.S. 3. yüzyıl ortası.

Korunduğu Yer: Kresna'da da bir okulda. **Env. No: —**

Ölçüler: 40x78x0,15 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Iliev, I., (1971): "Antichen pametrik ot dolinata na Sredna Strouma", *MPK*, Vol. 1, 5, Fig. 1; Tacheva-Hitova, 1983: 20-22, Nr. 35, Plate IX.

Açıklama: Üzerinde Mısır kültünün sembolleri olarak yorumlanan mermer kabartma. Resimli alan, profilli bir çerçeve ile dar bir şekilde sınırlandırılmıştır. Merkezde iki sağ ayağın izleri tasvir edilmektedir. Ayak izlerinin diğer tarafında İsis'in müzik aleti olan *sistrum* yer almaktadır. Kabartmadaki diğer temsil, İsis ikonografisinin en tipik sembolü olan tanrıçanın ve onun rahibelerinin elinde tasvir edilen *sistrum*'dur.[78] Vidman'a göre, bu tasvirler tapınağa adak sunmak için gelen tapınım gösterenlerin ayak izleriydi.[79] Bu *sistrum* ve ayak kombinasyonu, bir Roma vatandaşı ve aynı zamanda azat edilmiş bir köle olan bir kadının mezar taşından da bilinmektedir.[80] Ayrıca Cisalpine Gaul'dan bir adak anıtında, iki ayak arasında *sistrum* tasviride görülmektedir.[81] Castiglione tarafından ileri sürülen diğer bir yorum ise; bu betimlemelerin tanrının sembolik bir görüntüsü olduğu- inananların ve rahiplerin bu adakları tanrıların onlara olan merhametini anmak veya tanrılar tarafından bunun kabul gördüğünden emin olmak için bu adakları bıraktıkları yönündedir.[82] Apuleius da, tanrıçanın sembolü olarak sunulan ilahi ayağa verilen ayinsel değerden bahsetmektedir (*Metapmorphoses* XI,17,3). Ayrıca Castiglione erken dinlerin tanrısal ayaklara güç ve büyülü özellikler atfettiğini söylemektedir. Bozveliisko'da **(Kat. No. 2.4.1)** ve Gorna Gradeshnistsa'da (**Kat. No. 2.9.2)** ortaya çıkarılan eserler bu tanrısal ayak betimlemelerini gösteren diğer buluntular olarak karşımıza çıkmaktadır. Tacheva-Hitova, bu gözlemlerin gerçekte iki yorumu birleştiren bir fikir ortaya koyduğunu belirtmekte ve bu ayak sembollerin Mısır

[78] Genellikle at nalı biçiminde bükülmüş metal ya da ahşap yassı bir çubuk üstüne gene metal çubuklarla takılmış zilleri bulunan saplı bir dini çalgı. Sapından tutulup sallandığında ya da metal bir çubukla üzerine vurulduğunda gürültülü, şangırtılı sesler çıkaran bu çalgıyı Mısır'da rahiplerin Tanrıça İsis için yapılan ayinlerde ve cenaze törenlerinde kullandıkları bilinmektedir.

[79] Vidman, L., (1970): *İsis und Serapis bei den Griechen und Römern. Epigraphihische Studien zur Verbreitung und zu den Tragern des agyptischen Kultes*, Berlin 1970, s. 121.

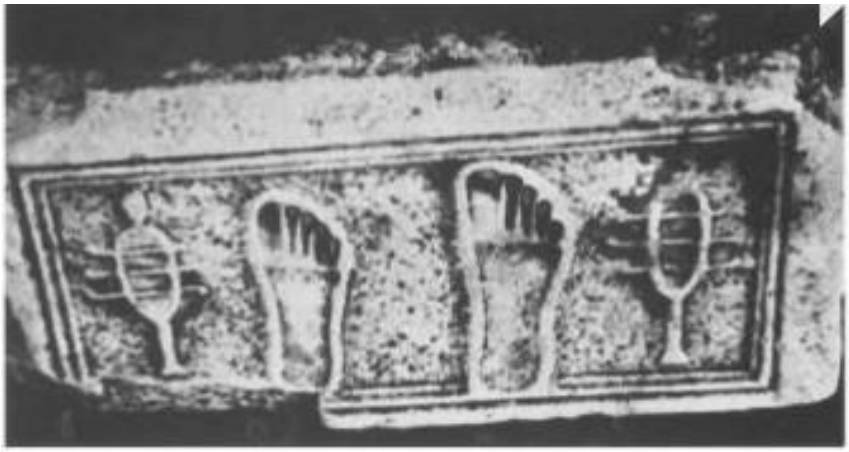
[80] Vidman, 1969: 119, Nr. 216.

[81] Vidman, 1969: 135, Nr. 281.

[82] Castiglione, L., (1967): "Tables votives a empreinted de pied dans les temples d'Egypte in Acta Orient", *Hung. XX*, Fasc. 2, s. 251-252.

temsillerinde tek bir ayak ve bu ayakta genellikle normal bir insan ayağı boyutundan büyük değildir. Ancak bu temsilde tek bir sağ ayağın yan yana farklı boyutlarda temsilleri vardır. Tanrı'ya adanmış ayağı temsil eden bu eski Mısır uygulaması Hellenistik Dönem'de daha da gelişmiştir; çok büyük olasılıkla, dönemi ve tanrılara güven ve inanç arayışıyla ilgili olan yabancılaşmanın etkisinde; bu ikinci tek küçük tek ayak ve Maroeina'da **(Kat. No. 3.7.11)** bulunan adak kaidesi üzerindeki yer alan ikinci çift küçük ayak sembolleri tanrı ile tapınım gösterenler arasındaki yakınlığını vurgulamak isteyen kişilere ait olması gerekir.[83]

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate IX.

İsis (Mermer adak kabartması) **Kat. No. 2. 9. 2.**

Buluntu Yeri: Gorna Gradeshnitsa, tam yeri bilinmiyor (?).

Tarih: M.S. 2. yüzyıl ortası-M.S. 3. yüzyıl ortası.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 3x35 cm.

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate IX.

Açıklama: Üzerinde Mısır kültlerinin sembolleri olarak yorumlanan mermerden kabartma parçasıdır. Resimli alanda bir ayak izi ve bu ayak izinin sağında İsis'in, -Hathor'un boynuzları ve tüyleri olan- başlığının tasviri yer almaktadır. Tacheva-Hitova'ya göre; büyük olasılıkla başlığın diğer tarafında diğer bir ayak izinin temsili yer almaktadır. Ayrıca yine Gorna Gradeshnitsa'da bulunan diğer anıttaki gibi İsis'in en karakteristik sembolü olan *sistrum*'un da ayak izinin yanında yerini alması

[83] Tacheva-Hitova, 1983: 21-22.

gerektiğini söylemektedir.[84] Yine, bu buluntulara M.S. 2. yüzyıl ortasından- M.S. 3. yüzyıl ortası arasında bir tarih veren Tacheva-Hitova'ya göre, Artemis kutsal alanlarının birinde İsis'e ibadet edenler tarafından adanan bu adakların Balkanlar'da yaygın olan Artemis ve İsis birleşiminin bir kanıtı olduğunu belirtmektedir.[85] Benzer şekilde tanrıya adanmış olan bu tarz betimlemeler Gorna Gradeshnistsa **(Kat. No. 2.9.1)**, Bozveliisko **(Kat. No. 2.4.1)** ve Maroneia'daki **(Kat. No. 3.7.11)** buluntularda da görülmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate IX.

2.10. HERAİON TEİKHOS (?) (Karaevlialtı)

Türkiye'nin Tekirdağ il sınırları içinde (Karaevlialtı mevkisinde), İstanbul-Tekirdağ karayolu üzerinde ve Marmara Denizi kıyılarında yer almaktadır.

İsis Aphrodite (?) (Pişmiş toprak figürin başı) **Kat. No. 2. 10. 1.**

Buluntu Yeri: Heraion Teikhos, Avlulu yapı kompleksi/tedavi ve kült merkezi.

Satın Alma Tarihi: 19.11.1968.

Tarih: M.Ö. 3. yüzyıl sonu-M.Ö. 2. yüzyıl başları.

Korunduğu Yer: Tekirdağ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi. **Env. No:** 230.

Ölçüler: 4,4 cm. yükseklik, 2,5 cm. genişlik.

Kaynaklar: Güçlü, H., (2006): *Tekirdağ Çevresi Pişmiş Toprak Figürinleri*, (Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 42, Lev. 3- Foto. 6a, b; Şahin-Güçlü, 2008: 410, Fig. 9.

[84] Tacheva-Hitova, 1983: 22.
[85] Tacheva-Hitova, 1983: 23.

Açıklama: Müze kayıtlarına göre; olasılıkla Heraion Teikhos'tan pişmiş toprak İsis Aphrodite (?) figürin başı. Figürinin sadece başı korunmuştur. Saçlar; kalın, kabarık, ortadan ayrılıp ensenin üst kısmında topuz şeklindedir. Saçın öndeki kabarıklığı saç bandı ile bastırılmış. Alnı yüksek ve köşeli, gözleri küçük, ince ve uzun burun ve yuvarlaklaşan bir küçük çene şeklinde betimlenmiştir.[86] Heraion Teikhos kazılarında, bu Aphrodite başı figürinine benzer bir Aphrodite başı ve İsis figürini bulunmuştur.[87]

Fotoğraf Kaynak: Güçlü, 2006: Lev. 3- Resim: 6a, b.

2.11. HİSTRİA (Istros)

Romanya'nın Köstence İlçesi'nde, Karadeniz'in batı kıyısında, Tuna'nın ağzına yakın bir yerde yer almaktadır.

Sarapis (?) (Pişmiş toprak figürin) **Kat. No. 2. 11. 1.**

Buluntu Yeri: Histria.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Konstanta Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** 21.203.

Ölçüler: 8 cm (yükseklik).

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: 17, Nr. 27.

Açıklama: Pişmiş toprak Sarapis figürin başı. Figürinin sadece başı korunmuştur.

---

[86] Güçlü, 2006: 42.

[87] Atik, N.- Işık, M.A., (2006): "Tekirdağ/ Karaevlialtı 2000, 2001 ve 2004 Yılları Kazı Çalışmaları" *27. KST.*, Cilt 1, 2006, s.50.

2.12. KALLATİS (Mangalia/Mankalya)

Romanya'nın en güneydoğu ucunda, Dobruca Bölgesi'nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

İsis (?) (Bronz kült objeleri) **Kat. No. 2. 12. 1.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

Tarih: —

Korunduğu Yer: N. Roscouletz koleksiyonundan. **Env. No: —**

Ölçüler: Nr. 11. Uzunluk 4,2 cm., genişlik 3 cm., Nr. 12. Uzunluk 5 cm., genişlik 4 cm.

Kaynaklar: Tafrali, O., (1925): "La cité pontique de Callatis, Recherches et Fouilles", *RA*, Troisième Série, T. 21, Janvier-Juin 1925, Presses Universitaires de France, s. 276-277; Reinach, S., (1927): "La Cité Pontique de Dionysopolis, Recherches et Fouilles", *Arta şi Archeologia*, 1927, s. 25; Tacheva-Hitova, 1983: 8, Nr: 12.

Açıklama: Bu objeler Mangalia'nın kuzeyindeki nekropolde bir mezardan bulunmuş İsis kültü ile ilişkili bronzdan mezar buluntularıdır.

Nr 10 (a). Bir taç veya kurdele içindeki kıvırcık bukleli saçları alınlarınlarının üzerine inmiş sekilde iki adet birbirinine benzeyen kadın maskesi tasvir edilmiştir.

(b). İki adet birbirinine benzeyen kadın maskesi, saçları karakteristik Mısır stilinde süslenmiş. Hilal gibi süsler alnının üzerinde ayırt edilmektedir. Başlarının arkasında Osiris'in omurgasını temsil eden üç sıra halinde düzenlenmiş bir mısır ablemi vardır. Reinach, bu maskelerin İsis kültüyle ilgili olduğunu ve bunun Kallatis sikkeleri tarafından da kanıtlandığı söylemektir.[88] Bu maskeler I. Todorov tarafından da belirtilmiştir.[89]

Nr 11. Bir baş şeklinde küçük takı. Saçlar ortadan ayrılmış ve tepede toplanmış olan saç, çizgili şekilde Mısır kumaşı ile sarılmış ve en dipte bir *akanthus* yaprağı ile sonlandırılmış şekilde betimlenmiştir.

---

[88] Reinach, 1927: 25.
[89] Todorov, I., (1928): "Paganizmut v Donla Miziya", Sofia, Nr. 565, s. 228.

Nr 12. Bronz küçük kadın büstü. Saçlar ortadan ayrılmış ve saçlar İsis'i karakterize eden *lotus* çiçeği ve hilal ile süslenmiş şekilde tasvir edilmiştir.

Fotoğraf Kaynak: Reinach, 1927: 25.

2.13. MESAMBRİA (Nesebar)

Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında, Burgaz Bölgesi'nde yer alır.

Zeus Sarapis (Pişmiş toprak figürin) **Kat. No. 2. 13. 1.**

Buluntu Yeri: Mesambria.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Nesebar Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** 450.

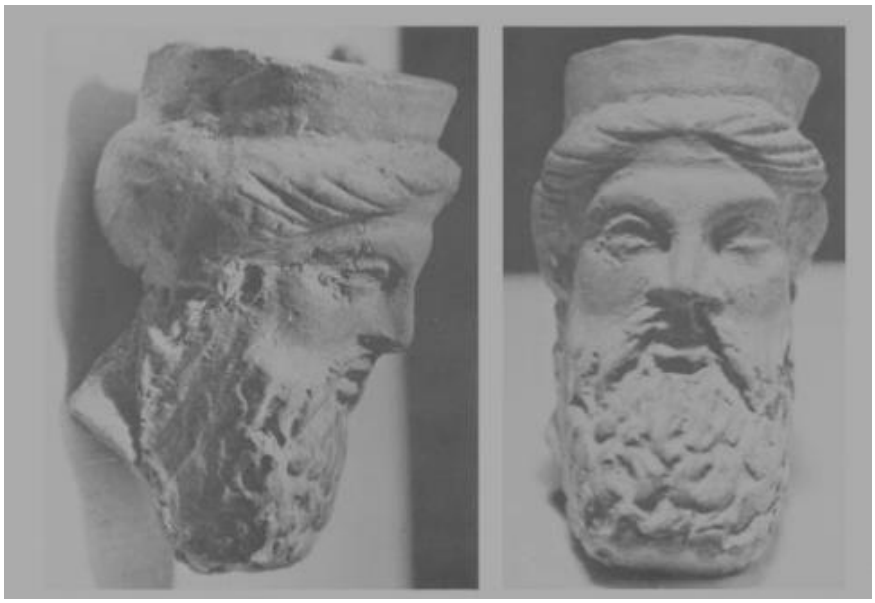
Ölçüler: 5 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Velkov, V., (1978): *Ägytische Gottheiten in Mesambria, Hommages Å Maarten J. Vermaseren*, Vol. III, Leiden E. J. Brill, 1978, s. 1292-1295; Tacheva-Hitova, 1983: 35, Nr. 55, Plate XVII.

Açıklama: Sakallı, başında kalathos olan, pişmiş toprak Zeus Sarapis figürini başıdır. Velkov'a göre, tanrı geleneksel ikonografik tarzda orta yaşlı olarak tasvir edilmiştir. Figürinin buluntu yeri için kuzey Karadeniz kıyı şeridinden bir pareleli işaret eder, ancak M.Ö. 2. yüzyıl ve M.Ö. 1. yüzyıl tarihleri arasında kültün yayılım

alanı göze alındığında figürinin burada yapılan bir figürin olma olasılığını da reddetmemektedir.[90]

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XVII.

2.14. MOROZOVO (Morozova)

Bulgaristan'ın Plovdiv Bölgesi'nde yer almaktadır.

İsis Aphrodite (?) (Bronz figürin) **Kat. No. 2. 14. 1.**

Buluntu Yeri: Morozovo.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No:** 6266.

Ölçüler: 14,8 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Kazarow, G., (1927): "Antike Denkmäler in Bulgarien" *AA* 42, s. 322-323, Nr. 6, Fig. 5; Tacheva-Hitova, 1983: 24, Nr. 38.

Açıklama: Bronz figürin alt kısımdan hafif hasar görmüş ve sol kolun ön kısmı yoktur. Tanrıçanın üzerinde bulunan *khiton*'un göğüs üzerinde karakteristik bir biçimde düğüm

[90] Velkov, 1978: 1294.

vardır. *Himation*'u sağ omzunun üzerinden düşmekte ve sol koldan yukarı doğru çekilir vaziyettedir. Tacheva-Hitova, kalın dalgalı saçlarının ensede bir topuz şeklinde toplandığını ve saçların bir kısmı arkaya ve omuz üzerine düşer bir biçimde betimlendiğini söylemektedir. Ayrıca başının üzerinde güneş diski ve tüyler olan Hathor'un boynuzları görülmektedir. Saç modeli geleneksel saç modelinden değişiklik göstermektedir. G. Kazarow'un bilgilerine göre, figürin Topolnitsa Nehri'nden çok uzak olmayan bir yerde bulunmuştur. Ayrıca Kazarow figürinin bir Roma kutsal alanından geldiğini düşünmektedir.[91] Tacheva-Hitova'da, Kazarow'un verdiği bu bilgiler ışığında, bu figürinin tanrıçanın şifa verme gücünün kendisine atfedildiği İsis Aphrodite'nin bir temsili olarak varsaydığını söylemektedir. Bu eser, Augusta Traiana **(Kat. No. 2.3.1)** ve Pastousha'daki **(Kat. No. 2.17.1)** İsis'e ait figürinlerde olduğu gibi başın üzerinde bulunan başlık ile (*lotus*, ay diski ve bir grup tüyle *kalathos* gibi tasvir) benzerlikler göstermektedir.

Fotoğraf Kaynak: Kazarow, 1927: 322, Nr. 6, Fig. 5.

2.15. NİKOPOLİS AD ISTRUM (Nikyup)

Bulgaristan'da Veliko Tırnovo'nun yaklaşık 20 km kuzeyinde, Rusçuk yolu üzerinde ve Nikyup Köyü'nün 3 km. doğusunda yer almaktadır.

Nil Nehir Tanrısı (Mermer kabartma) **Kat. No. 2. 15. 1.**

Buluntu Yeri: Nikopolis ad Istrum.

Tarih: M.S. 193-211.

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Env. No:** 1038.

Ölçüler: 36 cm (genişlik).

Kaynaklar: Dobrouski, V., (1901): "Materali po archeogiyata na Bulgariya", *MSb 18*, s. 734, Nr. 29; Seure, G., (1907): "Nicopolis ad Istrum, Étude historique et épigraphique", *RA*, Quatrième Série, T. 12, Juillet-Decembre 1908, Presses Universitaires de France, s. 74, Nr. 4; Todorov, 1928: 288, Nr. 567. Tacheva-Hitova, 1983: 5, Plate III, 1-5.

[91] Kazarow, 1927: 323-324.

Açıklama: Mermer kabartma bir levha parçasıdır. Levha üzerinde kabartma olarak kıvırcık saçlı, bıyıklı ve üzerinde *himation*'u ile bir kaya üzerine uzanmış Nil Nehir Tanrısı tasviri yer almaktadır. Tanrı sol eli ile hafif eğimli şekilde tuttuğu kavanozun içindeki su dökülür vaziyette ve sağ elinde ise bir saz demeti vardır. Kabartmanın sol tarafında balık kuyruğu olan bir *triton*[92] elinde bir kürek tutar vaziyette betimlenmiştir. *Triton*'un sağında, nehir tanrısının altında da sağa dönük şekilde duran bir timsah yer almaktadır. Levhanın sağ tarafında doğurganlık sembolü olan buğday başakları yer almaktadır. Tacheva-Hitova tarafından, bu mermer kabartmanın Sarapis tapınağı dekorasyonun parçası olduğu varsayılmakta ve kabartmanın tarihi için Severuslar Dönemi'nin erken dönemlerine kesin bir şekilde atıf yapılabileceğini belirtmektedir (M.S. 193-211). Roma İmpratorluk Dönemi'nde en yaygın nehir tanrısı tipi, uzanan nehir tanrısı ve yüzen nehir tanrısıdır. Betimlerde tanrı sağa veya sola, boylu boyunca veya hafif şekilde uzanmaktadır. Genelikle dirseğini veya kolunu nehrin akıntısını vurgulayan, içinden su akan devrik bir amphoraya yaslamaktadır. Bedenin üst kısmı çoğunlukla çıplak, belden aşağısı *himation* ile örtülüdür. Uzanan nehir tanrılarının başında bazen sazlardan oluşan çelenk bulunur. Bazı tanrılar kalın ve gür sakallı betimlenirken bazıları sakalsız görülmektedir.[93] Roma İmparatorluk Dönemi'nde nehir personifikasyonları genellikle benzer atribüler taşırlar. Saz, palmiye dalı, bereket boynuzu, buğday başağı, haşhaş ve çiçek bunlardandır. Dümen nehrin deniz taşımacılığına uygun olduğunu gösteren bir atribüdür. Nil'in yanında nehrin fauna özellikleri ile ilgili hippopotam ve timsah görülmektedir.[94]

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate III, 1-5.

[92] Triton: Belden yukarısı insan, belden aşağısı balık, ayakları ise at şeklinde hayal edilen, Antik Yunan Deniz Tanrısı.
[93] Altınoluk, S., (2010): *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*, TEBE, İstanbul 2010, s. 22.
[94] Altınoluk, 2010: 25.

2.16. ODESSOS (Varna)

Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında yer alır.

Sarapis (?) (Mermer taban) **Kat. No. 2. 16. 1.**

Buluntu Yeri: Odessos.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Varna Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** II 5434.

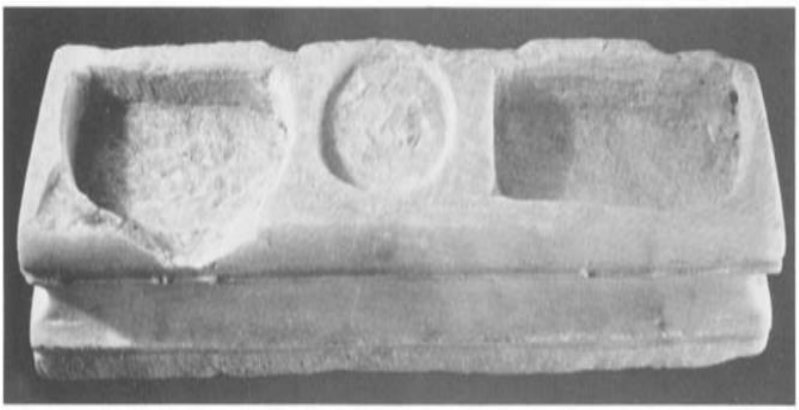
Ölçüler: 6x32x8 cm.

Kaynaklar: Mirchev, M., (1967): "Za antichite hramove v Odessos", *INMV* 18, Nr. 8, Fig. 17; Tacheva-Hitova, 1983: 19, Nr. 33, Plate VIII.

Açıklama: Girift profilli mermerden dikdörgen bir tabandır. Bu tabanın üst yüzeyinde iki tane bozulmuş oyuk vardır. M. Mirchev'e göre oyuklardan birinin içine Asklepios ve Hygieia'nın bir heykel kompozisyonu, diğerine ise bir Sarapis heykelciği yerleştirilmiş olabilir. Bu tahmin, üzerinde Gordion III ve Sarapis'in tasviri olan sayısız sikke ve bunun yanı sıra, *tetrastyle*[95] bir tapınağın içinde benzer özellikleri içeren bir sikke temel alınarak yapılmıştır. Bunun yanı sıra Mirchev, bu tanrıları şifacı tanrılar olarak da birbiriyle ilişkilendirmektedir.[96]

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate. VIII.

[95] Giriş kısmında dört sutünlu revak olan tapınak tipidir.
[96] Mirchev, 1967: 35.

2.17. PASTOUSHA (Pastousha)

Bulgaristan'ın Plovdiv Bölgesi'nde yer alır.

Fortuna İsis (Bronz figürin) **Kat. No. 2. 17. 1.**

Buluntu yeri: Pastousha.

Tarih: M.S. 3. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Plovdiv Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** 389.

Ölçüler: 9 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Tsonchev, D., (1950): "Arheologicheski vesti" *IAI* 17, Sofia 1950, s. 242, Fig. 177; Dunand, Fr., (1973): *Le Culte D'İsis Dans Le Bassın Oriental De La Mediterrannee III* (EPRO 26), Leiden 1973, s. 4, 91, Nr. 1; Tacheva-Hitova, 1983: 24, Nr. 39, Plate X-XI.

Açıklama: Bronzdan yapılmış bir Fortuna İsis figürini. Ayakta duran tanrıçanın üzerinde kısa kollu *khiton* ve ayak bileklerine kadar bir *himation* vardır. Sağ elinde bir dümen tutmakta, sol elinde ise; bereket boynuzu vardır. Y. Yuroukova, Fortuna'nın tipik ikonografisi nedeniyle bunun Fortuna İsis olduğunu kabul etmektedir. Ancak, İsis'in buradaki tek aksesuarı sadece kafasındaki süslemelerdir (*lotus*, ay diski (?) ve bir grup tüyle kalathos giymiş gibi tasvir). Ayrıca Yuroukova bu şekilde tasarlanmış figürinlerin Küçük Asya'da basılan sikkeler üzerindeki Fortuna İsis'i anımsattığına dikkat çekmektedir.[97] Tsonvchev'de, Yuroukova gibi bu buluntunun Foruna'nın tipik ikonografisi nedeniyle Fortuna İsis olduğu görüşünü kabul etmektedir. Tacheva-Hitova'da, yine bu figürine benzer şekilde İsis'in

[97] Yuroukova, 1974: 41.

Anadolu'daki pişmiş toprak figürinlerinde de aynı saç ve süslemeler olduğuna işaret etmektedir. Fr. Dunand'a göre, bu tasvirler İsis Aphrodite diye adlandırılmaktadır. Bu nedenle, burada ele alınan figürinin Aphrodite-Fortuna-İsis'in üçlü kombinasyonu olduğu ve M.S. 3. yüzyıl anıtları ile bir grupta olduğunu varsaymaktadır. Bu eser, Augusta Traiana **(Kat. No. 2.3.1)** ve Morozovo'daki **(Kat. No. 2.14.1)** İsis'e ait buluntularda başın üzerinde bulunan başlık ile (*lotus*, ay diski ve bir grup tüyle *kalathos* gibi tasvir) benzerlikler göstermektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate X, XI.

2.18. POPOVO (Popköy)

Bulgaristan'ın Eski Cuma İli'ndedir (Nikopolis ad Istrum ve Markianopolis topraklarının arasında bir yer).

Sarapis (Bronz figürin) **Kat. No. 2. 18. 1.**

Buluntu Yeri: Popovo.

Tarih: —

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 8 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Velkov, I., (1929): "Novootkriti starini", *IAI 5*, Sofia 1929, s. 376, Nr. 4. Tacheva-Hitova, 1983: 6, Nr. 6.

Açıklama: Sağ eli kırılmış, sol elinde bir palmiye yaprağı tutan ve başında *kalathos* olan, ayakta bronz bir Sarapis figürini.

2.19. TOMİS (Köstence)

Romanya'nın Dobruca Bölgesi'nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

İsis Rahibesi (?) (Mermer büst) **Kat. No. 2. 19. 1.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: Flaviuslar Dönemi (?).

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** 18720.

Ölçüler: 23 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Tocilescu, G., (1900): "Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie" Bucarest, s. 235, Nr 6, Fig. 117; Bordenache, G., (1969): *Sculture, Sculture greche e romane del Museo nazionale di atichhita di Bucarest. I. Statue e rilievi di culto, elementi architettonici e decorativi*, Bucarest 1969, s. 86, Nr 170, Plate LXXIV; Tacheva-Hitova, 1983: 14, Nr. 19.

Açıklama: Mermerden küçük bir İsis rahibesi (?) büstü. Üzerinde İsis'in bilinen geleneksel kıyafeti, göğsünün üzerinde düğüm olan, bir *himation* ile betimlenmiştir. Saçları spiral ve halka şeklinde sıralanmıştır. İki küçük boynuz, bir hilal ve *lotus* tomurcuğu başının üzerinde tasvir edilmiştir. Tanrıçanın göğsünün üzerinde kıyafeti ile yapılan uçları iki yandan sarkan bu düğüm, İsis'in adıyla anılmaktadır. Tanrıçanın koruyuculuğunu temsil etmektedir. Tomis'de **(Kat. No. 2.19.2)** yer alan büst ile arasında büyük benzerlikler görülmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tocilescu, 1900: 235, Nr 6, Fig. 117.

İsis Rahibesi (?) (Mermer büst) **Kat. No. 2. 19. 2.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.S. 240-250 yılları.

Korunduğu Yer: Kostanta Müzesi. **Env. No:** 2002.

Ölçüler: 78x0,20 cm.

Kaynaklar: Canarache, V., (1969): "Masken und Tanagra-Figuren aus Werksatten von Callatis", Kontanza 1969, s. 136, Nr. 8, fig. 9; Bordenache, G., 1964: "Contributi per una storia dei culti e dell'arte nella Tomi", *StCl* 6. s. 175 vd., Fig. 20-21; Dunand, 1973: 203; Tacheva-Hitova, 1983: 14-15, Nr. 20, Plate VI.

Açıklama: Mermerden bir İsis rahibesi büstü. Giysi ve saçlar bilenen İsis ikonografisini temsil etmektedir. Başında bir hilal tasvir edilmiştir. G. Bordenache, büstün İsis rahibesini temsil ettiğine veya nispeten büstün büyüklüğüne atıfta bulunarak bu büstün tanrıça ile tanınmış bir imparatoriçenin birleşimi olduğuna inanmakta (Tranquillina?) ve büstü yaklaşık olarak M.S. 240-250 yıllarına tarihlendirmektedir.[98] Bu buluntu ile Tomis'de **(Kat No. 2.19.1)** yer alan büst ile arasında saç, giysi ve tasvir olarak büyük benzerlikler gözlemlenmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate VI; Aleksandrescu-Vianu M., (2009): "The Treasury Of Sculptures From Tomis. The Cult Inventory Of A Temple", *Editura Academiei Române,* Bucarest 2009, s. 39, Fig. 10.

[98] Bordenache, 1964: 176.

İsis ve Harpokrates (Taş kabartma) **Kat. No. 2. 19. 3.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** L 500.

Ölçüler: 128x76 cm.

Kaynaklar: Bordenache, 1969: Nr. 310; Tacheva-Hitova, 1983: 15, Nr. 21.

Açıklama: Tacheva-Hitova'ya göre**,** bu taş kabartma İsis, Harpokrates, Venüs, Eros'a ait olan dört adet temsil dikdörtgen bir panelde düzenlenmiştir. Sol üst panelde İsis'in kopyası, onun yukarısında, Harpokrates vardır. İsis üzerine giydiği geleneksel *himation*'u göğüs üzerinde bir düğüm şeklinde tasvir edilmektedir. Yukarıya kaldırdığı ellerinde de *sistrum* tutmaktadır. Başının üzerinde çok net görülmeyen bir *uraeus*[99] veya *lotus* çiçeği vardır. Harpokrates çıplak olarak betimlenmiştir. Sol alt panelde İsis ile ilişkili olan Mısır manzarasının resmi bulunmaktadır. Bu resimde; bir palmiye ağacı üzerinde tünemiş bir vaziyette egzotik kuşlar; ağacın yanında bir yılanı gagalar vaziyette bir ibis kuşu ise; sembolik bir Nil motifi gibidir. Sağ üst panelde; Venüs ve onun yukarısında da Eros tasviri yer almaktadır.

İsis, Sarapis ve Harpokrates (Mermer adak kabartması) **Kat. No. 2. 19. 4.**

Buluntu Yeri: Tomis, Durostorum (?).

Tarih: M.S. 3. yüzyılın ortaları veya M.S. 3. yüzyılın 2. yarısı.

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** L 768.

Ölçüler: 8,2x10,5x1 cm.

Kaynaklar: Bordenache, 1969: 87, Nr. 171; Tacheva-Hitova, 1983: 16-17, Nr. 24.

[99] Uraeus: Horus ile Set'in savaşında, Horus, düşmanının erkekliğini koparır, Set de Horus'un gözünü oyar. Hekim tanrı Thot her ikisini de iyi eder, tanrılar mahkeme kurar, Set'i Horus'a gözünü vermeye mâhkum ederler, Horus'da gözü babası Osiris'e verir, kendisi gözünün yerine bir yılan koyar. Bu yılanın adı *"Uraeus"*tur. Krallık simgelerinden biridir (ERHAT, A., (2018): *Mitoloji Sözlüğü*, 2018, s. 232).

Açıklama: Üzerinde adak yazıtı olan bir mermer kabartma parçasıdır**.** Tacheva-Hitova'ya göre**,** Mısır tanrıları İsis, Sarapis ve Harpokrates'e ait olan bu mermer kabartma bugüne kadar sadece Moseia Inferior'da ortaya çıkmıştır. Üzerinde oturan İsis ve Sarapis figürlerinin alt kısımları görülebilmektedir. Geleneksel olarak, çıplak olarak tasvir edilen Harpokrates figürü yanısıra, sol elinde bereket boynuzu tutmuş, sağ elini yukarı kaldırmış, ağzı karakteristik bir harekettedir. Başında bir *lotus* çiçeği vardır. Bordenache, tableti sitilistik özelliklerinden yola çıkarak M.S. 3. yüzyılın ortaları veya M.S. 3. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirmektedir.

Sarapis (Mermer figürin başı) **Kat. No. 2. 19. 5.**

Buluntu Yeri: Tomis (?)

Tarih: —

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** 18700.

Ölçüler: 19,5 cm.

Kaynaklar: Bordenache, 1969: 83, Nr. 165; Tacheva-Hitova, 1983: 17, Nr. 25, Hornbostel, 1973: 281, Nr. 1.

Açıklama: Tacheva-Hitova, bu buluntunun iyi korunmuş durumda mermerden bir Sarapis figürin başı olduğunu ve alnının üstünde yalnızca dört bukle ve başında *kalathos* ile betimlendiğini söylemektedir. Hornbostel'e göre, bu Sarapis başı Severuslar (M.S. 193-235) Dönemi'ne tarihlendirilmektedir.[100]

Sarapis (?) (Mermer büst) **Kat. No. 2. 19. 6.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.S. 3. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Tarihi Müzesi. **Env. No:** 18730.

Ölçüler: 23 cm.

Kaynak: Bordenache, 1969: 83, Nr. 168; Tacheva-Hitova, 1983: 17-18, Nr. 28.

Açıklama: Mermerden yapılmış bir Sarapis büstü.

[100] Hornbostel, 1973: 283.

Osiris (?) (Mermer sunak) **Kat. No. 2. 19. 7.**

Buluntu Yeri: Tomis.

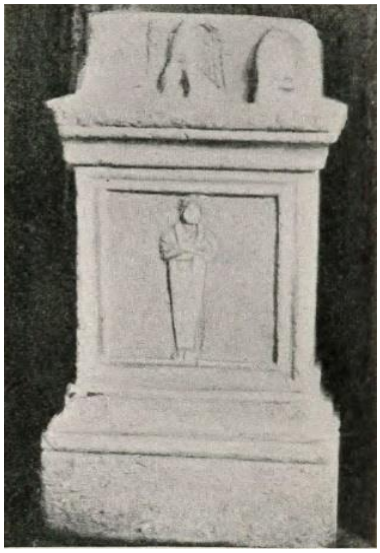
Tarih: —

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Tarihi Müzesi. **Env. No:** 14.764.

Ölçüler: 92x42x 32 cm.

Kaynaklar: Parvan, V., (1914): "Rumanien" *AA* 29, s. 440, Abb. 9; Bordenache, 1969: 87, Nr. 172; Tacheva-Hitova, 1983: 18, Nr. 30.

Açıklama: Mermer bir sunak üzerinde Osiris'in tasviri yer almaktadır. Sunağın ön yüzü merkezi profilli bir çerçeve ile tasvir edilmiş ve bu çerçevenin içinde uzun manto ile örtülü küçük Osiris figürini bulunmaktadır. Tacheva-Hitova, sunağın kanatları açık bir kartalın temsil edildiği akroterlerle süslendiğini ve bu altarın üst pervazında bir yazıt izi olduğunu belirtmektedir. Osiris'in bu şekilde ayakta ve elleri göğsünün üzerinde çapraz, asa tutar bir biçimde betimlemesi Dionoysopolis (**Kat. No. 2.5.1)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No. 2.21.1, Kat. No. 2.21.2**'de yer alan eserlerde de gözlemlenebilmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Parvan, 1914: 440, Abb. 9.

2. 20. ULPİA OESCUS (Gigen)

Kuzey Bulgaristan'da, aşağı Tuna Bölgesi'nde, Gigen köyü yakınlarında yer almaktadır.

İsis (?) (Taş heykel) **Kat. No. 2. 20. 1.**

Buluntu Yeri: Ulpia Oescus.

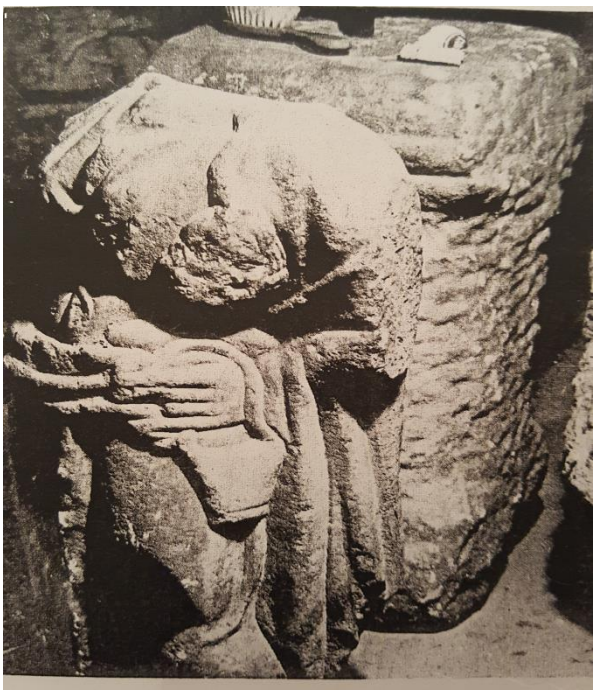
Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Müzesi. **Env. No:** 7692.

Ölçüler: —

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: 5, Nr. 3, Plate II, 1-3.

Açıklama: Tacheva-Hitova, müze envanter kitabında bulunan bu taş heykel parçasının, göğüs üzerinde İsis düğümü ile bağlanmış şekilde *himation* ile tasvir edilmiş bir kadın gövde parçası olduğu şeklinde tanımlandığını söylemektedir. Bu nedenle, bu buluntu tanrıça İsis ile kesin bir şekilde özdeşleştirilememiştir. Tacheva-Hitova, bu heykel gövdesi parçasının Tomis'de **(Kat. No. 2.19.1)** bulunan heykel gibi bir İsis rahibe heykeli olabileceğini ifade etmektedir.

İsis (Bronz sistrum) **Kat. No. 2. 20. 2.**

Buluntu Yeri: Ulpia Oescus.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Müzesi. **Env. No:** 6844.

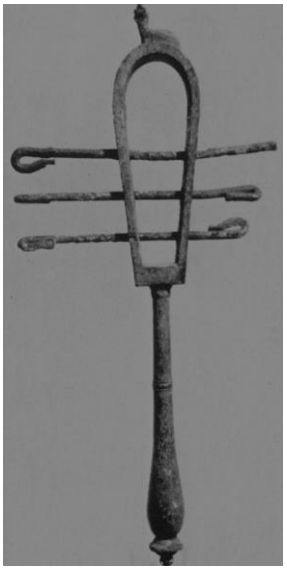
Ölçüler: 19 cm (uzunluk).

Kaynaklar: Danov, H., (1940): "kum koulta na Izida v Dolna Miziya", *IBID* 16-17, s. 16-17, ff. 110; Tacheva-Hitova, 1983: 5, Nr. 4, Plate. II, 1-4.

Açıklama: Küçük deliklere yerleştirilmiş 4 adet metal çubuğun U şeklindeki parçayı karşıdan karşıya kestiği bronzdan yapılmış bir *sistrum*'dur. Ayrıca bu parçayla birleşik koni biçimli bir sap vardır. Tacheva-Hitova, bu *sistrum*'un, İsis kültünde

tipik bir aksesuar olan müzik aletinin geleneksel şekline sahip olduğunu söylemektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate II, 1-4.

2.21. BULUNTU YERİ BELLİ OLMAYANLAR

Osiris (Pişmiş toprak figürin) **Kat. No. 2. 21. 1.**

Buluntu Yeri: —

Tarih: —

Korunduğu Yer: Varna Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** II 2291.

Ölçüler: 12 cm (yükseklik).

Kaynaklar: Dremsizova-Nelchinova-Toncheva, 1971: Nr. 110; Tacheva-Hitova, 1983: 18, Nr. 29, Plate. VII.

Açıklama: Arka kısmı düz lahit. Ön yüzünde bir mumya gibi şekillendirilmiş pişmiş topraktan Osiris figürini yüksek bir başlıkla tasvir edilmiştir. Kollarını göğüs üzerinde birleştirmiş, bir elinde asa diğer elinde ise olasılıkla harman döveni tutmaktadır. Uzun giysisinin ön yüzünde hiyeroglif yazılar vardır.[101] Dionysopolis **(Kat. No. 2.5.1)**, Tomis **(Kat. No. 2.19.7)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No.**

[101] Tacheva-Hitova, 1983: 18.

2.21.2 figürinler ile bu buluntu arasında ayakta ve eller çapraz şekilde asa tutar vaziyette duran bir şekilde betimlenmesi benzerlik göstermektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate VII.

Osiris (Pişmiş toprak figürin) **Kat. No. 2. 21. 2.**

Buluntu Yeri: —

Tarih: —

Korunduğu Yer: Sofya Arkeoloji Entitüsü ve Müzesi. **Envanter No:** 453.

Ölçüler: 12.5 cm.

Kaynak: Deremsizova-Nelchinova-Toncheva, 1971: Nr. 109; Tacheva-Hitova, M. 1983: 18, Nr. 30, Plate VII.

Açıklama: Hafif hasarlı pişmiş topraktan Osiris figürini. Osiris yüksek bir başlıkla tasvir edilmiş, başlığın önünde olasılıkla *uraeus* (?) vardır. Yüzü oval şekilli ve sivri sakallıdır. Kollarını göğüs üzerinde birleştirmiş, bir elinde asa diğer elinde ise olasılıkla harman döveni tutmaktadır. Uzun giysinin önünde hiyeroglif yazılar vardır. Osiris'in bu şekilde ayakta ve ellerinde çapraz şekilde asa tutar vaziyette duran bir şekilde betimlenmesi Dionoysopolis (**Kat. No. 2.5.1)**, Tomis **(Kat. No. 2.19.7)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No. 2.21.1** figürinlerde de gözlemlenebilmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate VII.

Sarapis (Pişmiş toprak figürin başı) **Kat. No. 2. 21. 3.**

Buluntu Yeri:

Satın Alma Tarihi: 16.03.1986.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Tekirdağ Arkeoloji Müzesi **Env. No**: 1697.

Ölçüler: 7,2x3,7 cm.

Kaynak: Güçlü, 2006: 40, Lev. 2-Foto. 4a, 4b.

Açıklama: Sarapis figürin başı. Başın ön kısmında, beş yapraklı dal motifli *kalathos*, saçlar kıvırcık, dört tane saç lülesi figürinin alnına düşer. Sakallı ve bıyıklı, Gözler küçük, burun uzun ve yukarı kalkık şekilde tasvir edilmiştir. Ainos **(Kat. No. 2.1.2.),** Anchialos **(Kat. No. 2.2.1)**, Dubovan'da **(Kat. No. 2.6.1)** bulunan eserler ve şu an Londra Müzesi'nde M.S. 2. yüzyıl sonları-M.S. 3. yüzyıl başlarına tarihlenen tanrı Sarapis başı[102]; saç stili ve yüz betimlemesi olarak bu Sarapis figürini ile oldukça benzerdirler. Hornbostel'de, Anchialos ve Dubovan'da bulunan eserleri Severuslar Dönemi'ne (M.S. 193-235) tarihlendirmektedir. Bu Sarapis figürininin de bu eserler ile benzerliğinden yola çıkarak M.S. 2. yüzyıl sonları ile M.S 3. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir.

[102] Vermaseren, M. J., (1956): *Corpus In Scrptionum Et Monumentorum Religions Mithriacae*, Nr. 818, s. 286.

Fotoğraf Kaynak: Güçlü, 2006: Lev. 2-Resim: 4a, 4b.

3. TRAKYA'DA EPİGRAFİK BULUNTULAR

3.1. ABDERA (Abdera)

Batı Trakya'da İskeçe sınırları içinde kalan Nestos Nehri yakınlarında, deniz kıyısında yer almaktadır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 1. 1.**

Buluntu Yeri: Abdera.

Tarih: —

Korunduğu Yer: Kavala Müzesi. **Env. No:** Ω 784.

Ölçüler: 34x30x22 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: 32, Nr. 53.

Açıklama: Mermer altar üzerine Sarapis ve İsis adına yazılmış adak yazıtı.

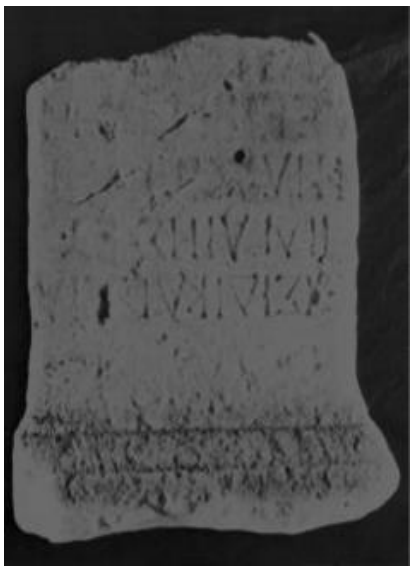
Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XVI.

Εἴσιδι καὶ Σαρά-

πιδι ΛΙΙΙΣ·- ϒ-

ΦΜΛṂ----

-------.[103]

[103] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 32'den alınmıştır.

3.2. BYLA SLATİNA (Bela Slatina)

Bulgaristan'ın kuzey batısında, Vratsa eyaletinde yer alır.

Sarapis **Kat. No. 3. 2. 1.**

Buluntu Yeri: Byla Slatina (Bulgaristan'ın Vratsa İli'nde).

Tarih: Antoninler Dönemi (M.S. 138-192).

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 45x42x80 cm. Harf boyutu: 3,5-4,5 cm.

Malzeme: Mermer.

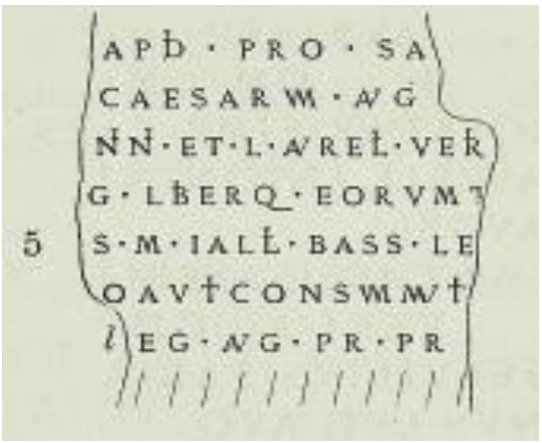
Kaynaklar: Frankfurter, S., (1891): "Neue Inschriften aus Bulgarien", *AEM* 14, s.158, Nr. 46; Todorov, 1928: 227, Nr. 558; Stein, A., (1940): "Die Legaten von Moesien" Budapest 1940, s. 77; Vidman, L., (1969): *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae*, Berlin, s. 301, Nr. 702; Tacheva-Hitova, 1983: 3-4, Nr. 1.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki adak yazıtı. Levhanın üst ve alt tarafı kırıktır. A. Stein'e göre, tapınağın inşası başladığında M. Ialus Bassus Valerianus M.S. 163-164 yıllarında Moesia Inferior 'da elçi idi. Yine Stein'e göre, tapınak bir sonraki elçi M. Pontius Laelianus zamanında bitirilmiştir. Vidman yazıtta, Sarapis isminden önceki metinde, Sarapis'in Sol ve Zeus ile birleştirilmesi nedeniyle epigrafik olarak imparator Trajan dönemi kadar erken bir tarih önermektedir.[104] Bu birleştirmenin imparator Marcus Aurelius döneminden aynı tür yazıtın karakteristik özellikleri olduğu söylenmektedir. Diğer yazıtların yanı sıra, bütün olasılıklar Antoninler Dönemi'ne atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda, yine Marcus Aurelius döneminde Serdica'da **(Kat. No. 3. 12. 1.)** bulunan bir yazıt ile de bu onaylanmıştır[105] Tacheva-Hitova'ya göre, Mısır kültlerinin bu lokalizasyonda tanıtılması birliğin varlığıyla bağlantılı olabilir. Ayrıca dikkate değer ölçüde varlığı kanıtlanan Anadolu göçmeninin yayılması için elverişli bir ortam sağlamıştır.[106]

Fotoğraf Kaynak: Frankfurter, 1891: 158, Nr. 46.

[104] Vidman, 1969: 99, Nr. 171.
[105] Vidman, 1969: 171-172, Nr. 335-336.
[106] Tacheva-Hitova, 1983: 4.

[Iovi optimo maximo Soli (?)]
[Sar]apadi pro sa[l(ute) imperato]-
[rum] Caesarum Au[g(ustorum) M. Aureli An-
[to]nini et L. Aureli Veri [et Faustinae]
[Au]g(ustae) liber(orum)q(ue) eorum t[emplum cum sig]-
[ni]s M. Ialli(us) Bass(us le[g(atus) pr(o) pr. in]-
[ch]ovait, consummavit ….
[….l]eg(atus) aug(usti pr(o) pr(aetore) ….[107]

3.3.BİSANTHE (Barbaros-Tekirdağ)

Türkiye'nin Tekirdağ il merkezinin 9 km. güneybatısındadır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 3. 1.**

Buluntu Yeri: Bisanthe.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 31x17 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Seure, G., (1900): "Inscriptions de thrace", *BCH*, Vol. 24, s. 164, Nr. 1; Kalinka, E., (1926): "Altes und neues aus Thrakien", *AB* 23, 155, 93; *JOAI 2*3 (1926), Bbl., 155, 93; Sarıkaya, B., (2009): *Epigrafik Buluntular Işığında Trakya'da*

[107] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 1, Nr. 1'den alınmıştır.

Kültler, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 44-45, Edirne 2009.

Açıklama: Mermer adak yazıtı.

Μενεκλῆj Πυρρου
το_ α) να/λημμα
Σαραπιδι
Κα'ι **Ισιδι.**[108]

"Purros'un oğlu Menekles kazancını Sarapis ve İsis'e (bağışladı)".[109]

Zeus Sarapis **Kat. No. 3. 3. 2.**

Buluntu Yeri: Tekirdağ'da, batı şehir duvarlarının olduğu yerde bir lahit içerisinde bulunmuştur.

Tarih: M.S. 1-2. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Tekirdağ Müzesi. **Env. No:** 753.

Ölçüler: 5 x 2,4 x 5 cm; Harf Boyutu: 3 cm.

Malzeme: Altın.

Açıklama: Altın amulet üzerindeki yazıt.

Kaynaklar: Sayar, M. H., (1980): *Supplementum Epigraphicum Graecum*, 48. 906 (p. 271); Sayar, M. H., (1998): *Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung und Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften*, Wien, s. 226, Nr. 43; Sarıkaya, 2009: 66.

ειϛ
2 **Ζευϛ**
Σέρα–
4 **πιϛ**[110]

" Zeus Sarapis'e…"[111]

[108] JÖAI 23: Bbl, 155, 93.
[109] Sarıkaya, 2009: 45.
[110] Sayar, 1998: 226, Nr. 43.
[111] Sarıkaya, 2009: 66.

3.4. BYZANTION (İstanbul)

Topkapı Sarayı'nın bulunduğu bölgede, Boğaz'ın güneybatı girişinde, Haliç ve Marmara Denizi'nin arasında tarihi yarımadanın doğu ucunda yer almaktadır.

Zeus Sarapis ve Zeus Aithrios **Kat. No. 3. 4. 1.**

Buluntu Yeri: Byzantion.

Tarih: MÖ *ca*. 1. yüzyıl (?).

Korunduğu yer: Env. No:

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Mendel, G. (1914): *Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, 3 Vols. Constantinople, 838; IK Byzantion 19; Sarıkaya, 2009: 67.

Açıklama: Mermer adak yazıtı.

Kabartma üstü1 επι_ ιερομνα/μονοj νν **Διος Σερά**–
πιδος Λούκιος Μολιος Τερτιοj ευξαμεnος
μετα_ τῶν ιδιων συνγενεων **Διει _ Αιθριω**
ανεθηκεν τον τελαμῶνα κωματαις.[112]
.....

"Zeus Sarapis'in hieromnemon'luk yaptığı (yılda) Lukios Molios Tertios, ailesiyle birlikte bizzat kendi imkanlarıyla bu adağı Zeus Aithrios'a sundu,.....".[113]

3.5. DİONYSOPOLİS (Balçık)

Bulgaristan'ın Güney Dobruja Bölgesi'nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 3. 5. 1.**

Buluntu Yeri: Dionysopolis.

Tarih: M.Ö. *ca*. 48 yüzyıl.

Korunduğu Yer: Sofya Müzesi. **Env. No:** 1200.

Ölçüler: 76x46,5x9 cm.

---

[112] Yazıt, IK Byzantion 19'dan alınmıştır ve 15 satırdır.
[113] Sarıkaya, 2009: 67.

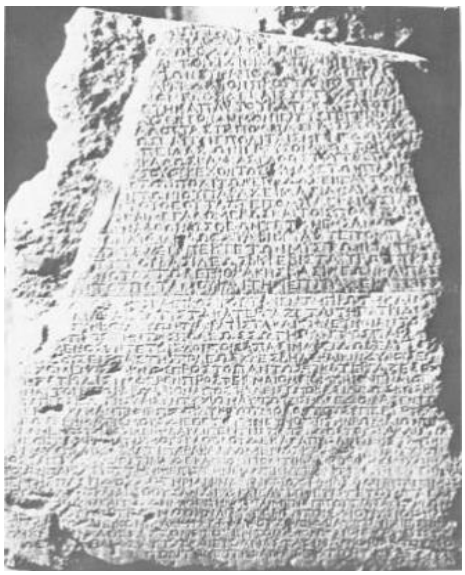
Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Mihailov, G., (1958-1970): *IGB I*, 13; Vidman, 1969: 301-302, Nr. 703; Tacheva-Hitova, 1983: 6-7, Nr. 9, Plate V; *SEG* 38: 737.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki yazıt. Levhanın üst tarafı kırıktır.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate V.

[— — — — — — ἀπέ]λυσεν τὸν δῆμον, ἱερεύς τε γενόμεν̣[ος]
[—(?) τοῦ Θεοῦ Μεγ]άλου τάς τε πομπὰς καὶ τὰς θυσίας [ἐ]-
[πετέλεσε λαμπρ]ῶς καὶ τοῖς πολίταις μετέδωκεν̣ τ̣[ῶν]
[κρεῶν, τῷ τε **Σαρ]άπει** λαχὼν ἱερεὺς ὁμοίως τοῖς δαπ[ανή]-
[μασιν ἀνεστράφ]η καλῶς καὶ φιλαγάθως, τοῦ τε ἐπωνύ̣[μου]
[παρακληθεὶς ὑ]π̣ὸ τῶν πολιτῶν ἐπέδωκεν ἑαυτὸν κ[αὶ κα]-
[τὰ τὴν Γαίου] Ἀντωνίου παραχειμασίαν ἀναλαβ[ὼν]
[τὸν στέφανο]ν τοῦ θεοῦ τάς τε πομπὰς καὶ θυσίας [ἐπε]-
[τέλεσε καλ]ῷ̣ς καὶ μεγαλομερῶς καὶ τοῖς πολίταις μ[ε]-
[τέδωκε κρε]ῶν ἀφθόνως, θεῶν τε τ[ῶ]ν ἐν Σαμοθρᾴκ[η].[114]

[114] Yazıt, Mihailov, 1958-1970: 13'ten alınmıştır ve 49 satırdır.

3.6. HİSTRİA (Istros)

Romanya'nın Köstence İlçesi'nde, Karadeniz'in batı kıyısında, Tuna'nın ağzına yakın bir yerde yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 3. 6. 1.**

Buluntu Yeri: Histria.

Tarih: M.Ö. 3. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Histria Müzesi. **Env. No:** 378.

Ölçüler: 20x24x7 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Pippidi, D., (1964): "*Sur diffusion des cultes égyptiens en Scythie Mineure*", *StCl* 6, s. 108, Fig. 3; Fraser, P. M., 1960: *Two studies on the cult of Sarapis in the Hellenictic world in Opuscula Atheniensia III*, s. 49; Vidman, 1969: 304-305, Nr. 709a; Dunand, 1973: 68-69; Tacheva-Hitova, 1983: 15-16, Nr. 22.

Açıklama: Mermer döşeme parçası üzerindeki kararname. Tacheva-Hitova, bu epigrafik anıt için, şimdiye kadar Mısır kültlerinin Histria'da görüldüğüne dair tek kanıt ve kararnamenin korunan başlangıç kısmının yeni bir kült olan Sarapis kültünün kabul etme konusunda Apollon'nun kâhinine danışmak için Kalkedon'a elçi gönderilmesi ile ilgili olduğunu söylemektedir. D. Pippidi ise, Trakya'daki Kelt krallığının baskısını önlemek için kültün resmi olarak kabul edildiğini söylemektedir (M.Ö. 218). Tacheva-Hitova, P. M. Fraser'ın kültün barışçıl genişlemesi ile ilgili görüşünün Pippidi, Vidman ve Dunand tarafından paylaşıldığını belirtmektedir. Ancak, epigrafik kanıtların eksikliği ve arkeoloji anıtların hemen hemen yokluğu, Apollon kehanetine danışmak için giden elçinin Apollon'nun kâhininin olumsuz cevabı ile Histria'ya döndüğü kanısında yeterli gerekçeler sunmaktadır.

Fotoğraf Kaynak: Pippidi, 1964: 108, Fig. 3.

["Εδοξε τήι β]ουλή [ι καῖτώι δή|-
μωι· έτπ]μηνιεύον[τος---]
----ου τοῦ Κρατε[--- 'Ηρακ]-
λε{ ?]δης Μονίμου εἶπ[εν· άπο]-
σταλῆναι ὑττὸ τοῦ [δήμου εἰς]
Καλχηδόνα ἄνδρ[ας τρεῖς?]
[ο]ἱ χρησμόν λήψοντ[αι παρά]
[το]υ Θεοῦ τῆι πόλει ύ[ττέρ του]
[Σα]ράπιος· τίνα Κ----.[115]

3.7. MARONEİA (Maronya)

Yunanistan'ın Doğu Makedonya ve Trakya Bölgesi'ne bağlı Maronya-Şapçı belediyesinde yer almaktadır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 7. 1.**

Buluntu Yeri: 1975'te Antik Maroneia şehrinin sınırları içerisinde, günümüzde devam eden yerleşimlerden olan Kambana Bölgesi'nde bulunmuştur.

Tarih: M.Ö. 2. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Maroneia Arkeoloji Koleksiyonu. **Env. No:** AKM 146.

Ölçüler: 23,5x27x9 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Grangjean, J., (1975): *Une Nouvelle Arétalogie d'Isis à Maronée, Etudes preliminaries aux religions orientales dans I'Empire Romain*, *M. J. Vermaseren* 49, Leiden E. J. Brill, s. 118, Planche 4; Tacheva-Hitova, 1983: 28-29, Nr. 49; Loukopoulou, L. D., (2005): Λουκοπούλου, Λουίζα Δ., Παρισάκη, Μ. Γ., Ψωμά, Σ., Ζουρνατζή, Α., Ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου, Μεταξύ των ποταμών Νέστου και Έβρου (Νομοί Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου), Ἀθῆναι. s. 366, E182; Emin, B., (2014): Yunanistan Trakyası'nda Kült Merkezleri, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014, s. 171.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki bir yazıt ve üst kısmında iki adet çelenk ile tasvir edilmiştir. Çok hasarlıdır. Sarapis ve İsis anısına yazılan yazıt. Attalos oğlu

[115] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 15-16, Nr. 22' den alınmıştır.

rahip Paramonos anısına Sarapis rahiplerinin kararnamesidir. Böylelikle, Sarapis *therapeutai* (şifacılar) organizasyonunun M.Ö. 2. yüzyıl başlarında kentte olduğu bilinmekte olup; Mısır tanrıları rahipleri ile ilişkilendirilmektedir. Yazıttan da anlaşılacağı gibi, rahiplik resmen tanınmaktadır.

Fotoğraf Kaynak: Grangjean, 1975: 118, Planche 4.

ἜΕδοξεν τοῖς ϛεραπευταῖς
τοῦ Θεοῦ · ἐπειδὴ Παραμονος ’ Α[τ]-
τάλου----ΜΕΝΟΣΑ
[ἀ]ἱρεθεὶς [ὑπὸ τ]οῦ δήμου **ἱερεὺς**
[Σ]ᾳράπ[ι]δος καὶ **Ἴσιδος** ΤΟΝΤΕΚ[.
.]
[καὶ] τὸ ἱερὸν [.]Λ[...] Κ[- - - - - - -]
- - - - - - - - - - - - - -[116]

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 7. 2.**

Buluntu Yeri: Kambana Bölgesi, tesadüfî şekilde bulunmuştur (Maroneia).

Tarih: M.Ö. 2. yüzyılın ikinci yarısı / M.Ö. 1. yüzyıl başı.

Korunduğu Yer: Komotini Müzesi. **Env. No:** 963.

Ölçüler: Max. yük. 53 cm., genişlik 48 cm., (üst kısım 46 cm.), kalınlık 9 cm. Harf Boyutu: 0.007-0.009. Satır Aralığı: 0.004-0.005.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Grandjean, 1975: 17-18, Planche I- III; Loukopoulou vd., 2005: 384, E205; Tacheva-Hitova, 1983: 29-31, Nr. 50; Emin, 2014: 169-170.

Açıklama: Piramid şekilli mermer döşeme üzerindeki yazıt. Levha hafif hasarlıdır. Bu tamamlanmamış yazıt bir İsis Aretalojisidir.[117] Şimdiye kadar gün yüzüne çıkarılmış benzer yazıtlarla karşılaştırıldığında oldukça farklıdır ve bu nedenle oldukça değerlidir. M.Ö. 2. yüzyılda Mısır kültlerinin Maroneia’da popüleritesini

[116] Yazıt, Loukopoulou, 2005: 366’dan alınmıştır.
[117] Aretoloji: Tanrıların ve kahramanların doğaüstü eylem öyküleridir.

göstermesi açısından önemli bir kanıttır. Yazıtta ayrıca kültün, bölgede yer alan etno-kültürel topluluklara yayıldığı belirtilmektedir. Yazıtla ilgili J. Grandjean ve Merkelbach'a ait açıklamalarda farklılıklar görülmektedir. Bu Aretaloji aynı zamanda bize İsis ile Demeter'in kaynaşmasının kanıtını tekrar vermektedir. Ancak Mısır ve Eleusis gizemlerinin ne zaman birleştiği çok tartışılmıştır. Grandjean'e göre, bu çok erken İsis aretalojisi, Eleusis gizemlerinin kurallarına uygun şekilde, M.Ö. 2. yüzyılda Yunanistan'da yayılım göstermiştir. Grandjean, bu aretalojiyi yazan yazarın şüphesiz Eleusis gizemlerinde usta bir Yunanlı olduğunu belirtmektedir. Eleusis kültü konusunda bilgili olup Eleusis ve Mısır öğelerini birleştirerek, Mısır tanrıçasına Hellenik bir bakış açısı kazandırarak kabullenilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda, metin Athina ve Eleusis kutsal yerlerinin karşı konulmaz önemdeki varlığına dair fikirlerle doludur.

Fotoğraf Kaynak: Grandjean, 1975: 17-18, Planche I-III.

ΑΥΤΗΣ

[ἐλ]άμβανον γὰρ

ΝΘΕΩΡΗΣΕΙΝΟΙΑΝ πρὸς τὸ μέγεθος

[τῆς σῆς εὐε]ργεσίας οἱ λόγοι τῶν ἐπαίνων μὴ ἐλλίπωσιν· ΗΙΔΕ

[…]ρῶτα τὸ μὲν ἐγκωμίου, τὸ δὲ προσώπου θεῶι κείμενον

[…ἀν]θρώπωι· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ὀμμάτων, **Ἶσι**, ταῖς εὐχαῖς

[ἐπήκ]ουσας, ἐλθὲ τοῖς ἐπαίνοις, καὶ ἐπὶ δευτέραν εὐχήν·

[κα]ὶ γὰρ τὸ σὸν ἐγκώμιον τῶν ὀμμάτων ἐστὶ κρεῖσσον,

[.] ΑΝΟΙΣ ἔβλαψα τὸν ἥλιον τούτοις καὶ τὸν σὸν βλέπω κόσμον ·

πείθομαι δὲ πάντως σε παρέσεσθαι · ει γὰρ ὑπὲρ τῆς ἐμῆςκαλουμέ-

……..

σύνοικον δ᾽ἔλαβες **Σέραπιν**, καὶ τὸν κοινὸν ὑμῶν θεμένων γάμον,

τοῖς ὑμετέροις προσώποις ὁ κόσμος ἀνέλαμψεν ἐνομματισθεὶς.

Ἡλίωι καὶ Σελήνηι. Δύο μὲν οὖν ἐστε, καλεῖσθε δὲ πολλοὶ παρ᾽ἀν-

θρώποις μόνους γὰρ ὁ βίος ὑμᾶς θεοὺς οἶδεν. Πῶς οὖν τῶν

ἐγκωμίων οὐ δυσκράτητος ὁ λόγος ὅταν δέηι τὸν ἔπαινον

πολλοῖς θεοῖς προναῶσαι; Αὕτη μεθ᾽ Ἑρμοῦ γράμμαθ᾽ εὗρεν

καὶ τῶν γραμμάτων ἃ μὲν ἱερὰ τοῖς μύσταις, ἃ δὲ δημόσια[118]

.....

[118] Tacheva-Hitova, 1983: 29-31, Nr. 50.

Sarapis **Kat. No. 3. 7. 3.**

Buluntu Yeri: 1971'de Antik Maroneia'nın Parathira Bölgesi'nde bulunmuştur.

Tarih: M.Ö. 2. yüzyıl/ M.Ö. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Komotini Müzesi. **Env. No:** ΑΓΚ 966.

Ölçüler: 93x418x10 cm. Harf Boyutu: 1,2-1,4 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Grandjean, 1975: 119; Triandaphyllos, D., (1975): "Αρχαιότητες και Μνημεία Θράκης", ΑΔ 26, Χρονικά Β2, s. 429, Fig. 426a; Tacheva-Hitova, 1983: 31, Nr. 51; Loukopoulou vd., 2005: 366-367, E184; Emin, 2014: 165.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou, 2005: Fig. 45, E184.

Açıklama: Piramit şeklindeki mermer stelin üzerine yazılmış kararname. Sol üst köşesi kırılmıştır. Grandjean'ın verdiği bilgilere göre, bu yazıtın tanrının (*therapeutai*) rahipleri tarafından Soklis Theoksenidu (Σοκλῆς Θεοξενίδου) adlı kişinin onuruna hazırlanmış bir kararnamenin parçasıdır. Bu kararnamenin Sarapis tapınağında hazırlanmış bir karaname olduğu düşünülmektedir. Sarapis inancının bölgede olduğunu gösteren bir yazıttır.

τοῦ νεωκόρου κατά τάδε οἱ θε
ταὶ τοῦ θεοῦ στεφανοῦσιν Σωκλῆ
Θεοξενίδου ἱερητεύσαντα καλῶς
.....
λαγαθίαν, ην εισχηκεν πρός το θειον
εὐσέβειαν καὶ τοὺς **θεραπευτὰς** καὶ
τοὺς ἁπαντῶντας εἰς τὸ ἱερὸν εὐχα=
ριστίαν, ἀναγράψαι τόδε τὸ ψήφισμα
εἰστήλην λευκοῦ λίθου καὶ ἀναθεῖναι
ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ **Σεράπιδος**[119]

[119] Yazıt, Loukopoulou vd., 2005: 366-367'dan alınmıştır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 7. 4.**

Buluntu Yeri: (A) Yazıtın üst kısmı 1995'de Antik Maroneia'nın Parathira Bölgesi'nde, (B) alt kısmının kesin bir buluntu yeri yoktur.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Komotini Müzesi. **Env. No:**ΑΓΚ 10487+ΑΓΚ 977= ΑΚΜ 219.

Ölçüler: A:90x48x18 cm. B: 33x48x18 cm. Toplam yükseklik 123 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 390-391, E212; Emin, 2014: 172

Açıklama: İsis ve Sarapis'in Rahipler Kataloğu. Mermerden dikdörtgen stel üzerindeki yazıt. İki parça halinde bulunmuştur.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 53, E212.

A

B

Sarapis, İsis, Anubis, Harpokrates **Kat. No. 3. 7. 5.**

Buluntu Yeri: 1976 yılında Maroneia, Kambana Bölgesi'nde bulunmuştur.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Maroneia Arkeoloji Koleksiyonu. **Env. No:** AKM 589.

Ölçüler: 44x22,5x22,5 cm. Harf Boyutu: 2,2-2,5 cm. Satır Aralığı:1c m.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 378-379, E199; Emin, 2014: 173.

Açıklama: Sarapis, İsis, Anoubis ve Arpokratis'e Adak Steli. Dikdörtgen şeklindeki mermer plaka üzerine yazılmış yazıt. Trophimos sözcüğü genç efendi veya öğrenci anlamında kullanılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi anlatan kişi Numinios, Mitrofanou Herodotos'un köle-eğitmeni olmalıdır. Yazıtta olduğu gibi triarchiden söz eden İsis'e adanmış benzer yazıtlar sadece Bithynia-Kios'dan bilinmektedir. Denizcileri koruyan tanrıça olarak bilinen İsis, Maroneia'da da önemli bir yere sahiptir.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 49, E199.

Ṇήμονιος
ὑπὲρ τοῦ τρο-
φιμου Μητρο-
4 φάνου τοῦ Η-
ποδότου τρι-
ηραρχήσαν-
τος **Σαράπιδι,**
8 **Εἴσιδι, Ἀνού-**
βιδι, Ἁρφοκράτ-
ν ηι χαριστήρι-
vac. ον. vac.[120]

[120] Yazıt, Loukopoulou vd., 2005: 378-379'dan alınmıştır.

Sarapis, İsis, Anubis ve Harpokrates **Kat. No. 3. 7. 6.**

Buluntu Yeri: 1973 yılında Antik Maroneia, Parathyra Bölgesi, Kambana Deresi.

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Ölçüler:16,5x25x18 cm., Harf Boyutu:1,5 m., Satır Aralığı: 1-15 cm.

Malzeme: Mermer.

Korunduğu Yer: Komotini Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** ΑΓΚ 8155.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 379-380, E200; Emin, 2014: 174.

Açıklama: Akestoros'un Mısır Tanrılarına Adak Steli. Kaba mermerden dikdörtgen kaide, alt kısım, arka ve sağ tarafın büyük bir kısmı eksiktir. Korunmuş üst kısımda heykelin sabitlenmesi için zıvana bulunmaktadır. Üçüncü satırda boş bölümünde şükran sunmayı eden bir kelime veya Mısır tanrılarına adanmış olan stellerin çoğunda yer alan tanrısal bir emre atıfta bulunulduğu tahmin edilmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 49, E200.

Ἀκέστωρ Ἀθ[- - - - - -]
Σαράπιδι, Ἴσ[ιδι, Ἀνούβιδι]
Ἁρποχρά[τηι - - - - - -].

Sarapis **Kat. No. 3. 7. 7.**

Buluntu Yeri: 1976 tarihinde Maroneia'da Bizans Kalesi'nin iç kısmında, batı köşesinde bulunmuştur.

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Maroneia Arkeoloji Koleksiyonu. **Env. No:** AKM 585.

Ölçüler: 24,5x28,2x88 cm. Harf Boyutu: 1,5 c m. Satır Aralığı: 0,4 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 382-383, E204; Emin, 2014: 166-167.

Açıklama: Mermer levha üzerinde olan yazıtın üst bölümündeki, kabartma *khimation* ve şeridin bir bölümü korunmuştur. Tanrıça Nike ve Nemesis' in birleşmesinden oluşan Nykonemesis tanrıçası adına yapılmış bir adak stelidir. Bu tanrıçaya adanmış tapınaktan (*Nykonemeseion*) Efes Artemis Tapınağı'nda, Hristiyanlık sonrası ilk dönemde bahsedilmektedir. Ayrıca Nemesis kültü Mısır tanrılarıyla ilişkilidir. Roma Dönemi'nde Symrna'da (İzmir) önemli bir yere sahip olan Nemesis kültü, epigrafik kaynaklarlada Sarapis kültü ile bağlantılıdır. Yazıtta, adı geçen bir diğer isim olan Sotiran (*Σώτειραν),* Delos'ta İsis için, Sarapis için ise Soter (*Σωτήρ)* isimleriyle ibadet edilmiştir. Hatta Rodos ve Kos'da da Mısır tanrıçası, Sotira (*Σώτειρα)* ismiyle ibadet görmüştür. Bu bilgiler ışığında Maroneia'da Nykonemesis kültünün, Mısır tanrıları ve kutsal alanlarıyla bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Bu hipotez, yazıtta adı geçen Sarapion, İsidoros (*Σεραπίων, Ισίδωρος)* gibi tanrısal isimlere sahip olan, olasılıkla bu kültle ilişkili olan rahiplere ait isimlerin varlığını güçlendirmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 50, E204.

[Ν]εικονέμεσιν [Σώτει]-
ραν ἐπέγραψεν ἐ[κ των ιδιων
[Σ]εραπίων Σεραίων[ος γενόμε]-
[ν]ος ἐπιμελητὴς ›τῶ[ν - - - - - -] -
[. .]ν του Ποσιδῶνος ›Κ [- - -]
Νικ]οξένου, Δημόστρατος Ἰσι[δώ]-
[ρου τοῦ - - ο]υ › Ἡρα[κλ]εί[δης]
[*τοῦ δεῖνος* - - - - - - - - - - - - -]
- - - - - - - - - - - - - -

İsis (?) **Kat. No. 3. 7. 8.**

Buluntu Yeri: 1971'de Kambana Bölgesi, Antik Maroneia.

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Maroneia Arkeoloji Koleksiyonu. **Env. No:** AKM 278.

Ölçüler: 12x35x125 cm., Harf Boyutu: 3-3,5 cm.

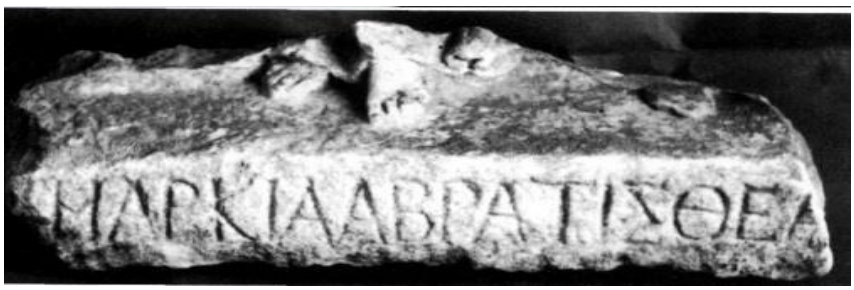
Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 381, E202; Triandaphyllos, 1975: 428, ἀρ. 1; Emin, 2014: 168.

Açıklama: Markios Auratidos tarafından olasılıkla İsis'e adanmış heykel ait kaide. Beyaz mermerden bir adak kabartmasıdır. Kabartmanın alt kısmının bir bölümü korunmuş. Heykelin bacakları, *khiton*'un uç kısmı ve kabartmanın alt çerçevesini oluşturan yatay şeride oyulmuş yazıtın olduğu bölüm günümüze ulaşmıştır. Anıt, Mısır tanrılarının genellikle tapınağının olduğu düşünülen Kambana Bölgesi'nde bulunmuştur. Bu nedenle yazıtta ismi eksik olan tanrıça, olasılıkla İsis'tir. Bu ismin ardından büyük ihtimalle İsis'in birçok sıfatından birinin yer aldığı düşünülmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 50, E202.

Μαρκία "Αβρατις θεα [ ].[121]

Mısır Tanrıları Rahipleri **Kat. No. 3. 7. 9.**

Buluntu Yeri: 1998'de, Agios Charalambos'ta bulunmuştur (Maroneia).

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Komotini Arkeoloji Müzesi. **Env. No:**

Ölçüler: 31x25x6,7 cm.

[121] Yazıt, Loukopoulou vd., 2005: 381'den alınmıştır.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 393-394, E213; Emin, 2014: 177.

Açıklama: Mısır Tanrıları Rahipleri Kataloğuna dair yazıt**.** Mermerden adak levha parçasıdır. Sadece sol kısımdan bir bölüm korunabilmiştir. İki parça birbirine kaynaklıdır. Yazıt dikkatlice ve zor bir çerçevenin içinde belirgin bir şekilde kazınmıştır.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 54, E213.

[- - - - -]ΝΙΚ [- - - - - - - - - -]
[- - - - -] υτων ΧΑΡΙΣ [- - - - - -]
[- - - - -] ς ἐπιμελητοῦ Η[- - - - -]
[. .]Υ εἰς τὴν τῶν θεῶ[ν τιμὴν]
θεραπευτῶν Τειμ [- - - - - - - - -]
ης Ἀναξίππο[υ ἱερητεύ]
ων τὸ γ᾽, Ἡρόδο[τος - - - - - - - -]
βιος Διονυσ[- - - - - - - - - - - -]
στράτου, Εἰσ[- - - - - - - - - - - -]
ος, Θεόπρ[οπος [- - - - - - - - - -]
νος, Διο[- - - - - - - - - - - - - -]
Ἀντι[- - - - - - - - - - - - - - - -]
- - - - - - - - - - - - - -[122]

Sarapis, İsis, Anubis ve Harpokrates **Kat. No. 3. 7. 10.**

Buluntu Yeri: 1971 yılında Paliochora'da bulunmuştur (Maroneia).

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl-M.S. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Maroneia Arkeoloji Koleksiyonu. **Env. No:** AKM 450.

Ölçüler:14x46,5x32,5 cm., Harf Boyutu: 2,5-2,7 cm., Satır Aralığı:1 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Loukopoulou vd., 2005: 380, E201; Emin, 2014: 175.

Açıklama: Trirarchi'nin Mısır Tanrılarına Adak Steli. Beyaz ince mermerden kaidedir. Ön yüz, üst kısım, sağ tarafın yüzeyinin büyük bir kısmı tahrip olmuştur.

[122] Yazıt, Loukopoulou vd., 2005: 394'den alınmıştır.

Fotoğraf Kaynak: Loukopoulou vd., 2005: Fig. 49, E201.

[- - - -Δη]μοστράτου **τριηρα-**
[ρχήσας Σε]ράπιδι, Ἴσιδι, Ἀνούβι-
[δι, Ἁρποκρά]τῃ *vac.* χ[αρι]στήριον.

Sarapis, İsis, Anubis ve Harpokrates **Kat. No. 3. 7. 11.**

Buluntu Yeri: Maroneia.

Tarih: M.S. 2. yüzyıl sonu- M.S. 3. yüzyıl başı.

Korunduğu Yer: Komotini Müzesi. **Env. No:** ΑΓΚ 961.

Ölçüler: 11,5x82x48 cm., Harf Boyutu: satır 1: 2,7, satır 2: 2,3 cm., Satır Aralığı: 2,3 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Grandjean, 1975: 119-120, Planche V; Tacheva-Hitova, 1983: 31-32, Nr. 52; Loukopoulou vd., 2005: 381, E203; Emin, 2014: 176.

Açıklama: Apollonios'un, Mısır Tanrılarına Adağı. Mermer dikdörtgen adak kaidesi ve kaidenin üzerine oyulmuş iki çift ayak izi vardır.

Fotoğraf Kaynak: Grandjean, 1975: Planche V.

᾽Αγωνοθέτης ᾽Απολλωνίου **Σεράπιδι,**
Ἴσιδι, ᾽Ανούβιδι, ‘ **Αρφοχράτῃ** νacαt χατα πρόσταγμα.[123]

[123] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 31'den alınmıştır.

3.8. MESAMBRİA (Nesebar)

Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında, Burgaz Bölgesi'nde yer alır.

Sarapis, İsis ve Anubis **Kat. No. 3. 8. 1.**

Buluntu Yeri: Mesambria.

Tarih: M.Ö. 3-2. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Burgaz Tarih Müzesi. **Env. No:** 1738.

Ölçüler: 14x8,5x5 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Mihaliov, 1958-1970: 322 (3); Vidman,1969: 60, Nr. 131a; V. Velkov, (1969): "Mesambria-Mesambria-Nessebar, Nessebre", Sofia 1969, s.190, Nr. 10; Dunand, 1973: 66; Velkov, 1978: 1294, Foto. CCLIX; Tacheva-Hitova, 1983: 25-26, Nr. 42, Plate XIII.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki yazıt. Levhanın üst tarafı çok fazla zarar görmüştür. Dunand, isimlerin ve adayanın olası bir Anadolu kökenine işaret ettiğini düşünmektedir. Ayrıca bu kültte, Mısır tanrıları arasında Aphrodit'in varlığının yanı sıra Anubis'in varlığı kültün Yunanlı bir yönünü ortaya koymaktadır. Buradaki tartışma buluntunun bir cenaze töreni, adak veya bir tapınağın kalıntısı mı olduğu konusunda olabilir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XIII.

---

1 ---O---
[Ε]ὐέλ[πισ]
[τος], Ἀπολλ[ώνις] ,
[῾ Α]θυς, Λῦδο[ς] ,
5 ῾Ερμάῖος
Σαράπι,
῾Ισει,
᾽Ανούβι,
Ἀφροδίται
10 χαριστή[ρι] –
ον.[124]

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 8. 2.**

Buluntu Yeri: Mesambria.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Burgaz Tarih Müzesi. **Env. No:**

Ölçüler: 28x22 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Danov, H., (1938), *IAI*, 12, s. 246; Mihailov, 1958-1970: 328; Vidman, 1969: 59, Nr. 131; Tacheva-Hitova, 1983: 26, Nr. 43.

Açıklama: Mermer levha üzerinde olan yazıt şimdi kayıptır. Velkov yazıtı, M.Ö. 2-1. yüzyıllar arasına tarihlendirmektedir. H. Danov ise, yazıtı Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirmektedir.

Εύφα[μ]ίδας Ἐπα[μεί]-
νονος άρχιτέκ[των]
Σαράπι[δι καϊ] "Ισιδι.[125]

[124] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 25'ten alınmıştır.
[125] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 26'dan alınmıştır.

Sarapis **Kat. No. 3. 8. 3.**

Buluntu Yeri: Mesambria.

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: Burgaz Tarih Müzesi. **Env. No:** 1445.

Ölçüler: 9x39x0,09 cm.

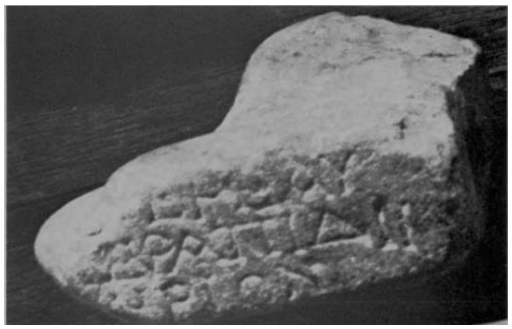
Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Galabov, L., (1958): "Belezhki za episrafski pametnitri ot Nesebur", *Studia Dechev*, Sofia 1958, s. 224, Nr. 5, fig. 5; Vidman, 1969: Nr. 132; Velkov, 1969: 190, Nr. 11; Tacheva-Hitova, 1983: 26, Nr. 44, Plate XIII.

Açıklama: Mermer levha parçası üzerindeki yazıt. Vidman, yazıtı M.Ö. 1. yüzyıla tarihlendirmektedir.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XIII.

[Ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος ὑ]πὲρ ἑαυ-
[τοῦ καὶ τῶν ἰδίων **Σ]αράπιδι <ι>**
[εὐχαριστ]ήριον.[126]

Sarapis **Kat. No. 3. 8. 4.**

Buluntu Yeri: Mesambria.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Velkov, V., (1970): "Epigraphische Beitrage zur historischen Geographie der Moesia İnferior", *Studia Balcania I*, s. 468; J. And L. Robert, (1971): "Bulletin épigraphique", *REG*, Tome LXXXIV, s. 463, Nr. 431; Velkov, 1978: 1294; Tacheva-Hitova, 1983: 26-27, Nr. 45; Plate XIV, XV.

[126] Gös. yer.

Açıklama: Mermer levha parçası üzerindeki yazıt. Velkov, Serapeion'u kent için önemli olaylarla ilgili belgelerin bir arşivi olarak önemini belirtmektedir. Eğer öyle olsaydı, bu yazıtın Mesembria'dan geldiğini dikkate alarak Balkanların güneyinde bulunan Pontik kentlerden Hellenistik Dönem boyunca Mısır kültüne dair çok sayıda epigrafik kanıtın Mesembria'dan ortaya çıktığı, o zaman burada bir tapınak olduğu varsayılabilirdi. Ancak Mesambria'daki kültün resmi karakterinin tıpkı Tomis'de olduğu gibi doğrudan Mısır etkisinden kaynaklanmadığı açıktır.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate XIV- XV.

[----------]τὸν δὲ ταμίαν ἀναγρά-
[ψαντα τὸ ψάφσμα τοῦ]το εἰς τελαμῶνα λευκοῦ λ[ί]-
[θου ἀναθέμεν εἰς τὸ ἱερ]ὸν τοῦ **Σαράπιος.**[127]

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 8. 5.**

Buluntu Yeri: Mesambria (?), Perinthos (?).

Tarih: M.S. 1. yüzyılın ilk yarısı.

Korunduğu Yer: Varşova Müzesi. **Env. No: —**

Ölçüler: 37x33x11 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Wiegand, T., (1911): "Inschrifhen aus der Levante II", *AM* 36, 287, Nr. 2; Robert Hellanica 10, 1955: 24; Vidman, 1969: 58-59, Nr. 130; Tacheva-Hitova, 1983: 32-35, Nr. 54.

[127] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 27'den alınmıştır.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki adak yazıtı. Bu yazıt hakkında açıklanmamış birkaç nokta vardır. İlk problem, yazıtın bilinmeyen kaynağıdır. İkinci problem, yazıtın tarihlendirmesindeki sorundur. T. Wiegand'a göre yazıt M.S. 1-2 yüzyıları arasına tarihlenmektedir. L. Robert'e göre ise; yazıt, imparator Cladius'un hükümdarlığı dönemine tarihlendirmektedir (M.S. 49-54). Vidman da imparator Caligula (M.S. 37-45) Dönemi'ne tarih vermektedir. Yazıt, Propontis veya Pontus'un Trakya kıyı şeridindeki kentlerinden birinde, çok büyük olasılıkla Mesembria'da, İsis koruması altında denize açılma sezonunun başlaması vesilesiyle yapılan festivalle bağlantılıdır.

Ἴσιδι καὶ Σαράτπδι
βασιλεύοντος 'Ροιμε-
τάλκου, μεραρχοῦν
τος δέ Ἀρτεμιδώ-
ρου του Φι <λ> οστρά-
του, ἔτους λβ', 'Αρτε-
μίδωρος Συνίστο-
ρος υιός ναυαρχή-
σας τά μεγάλα Πλ <οι> -
αφέσια τὸν τελα-
μῶνα ἀνέθηκεν.[128]

3. 9. PANİDO (Panido)

Türkiye'nin Tekirdağ İli yakınlarında yer alır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 3. 9. 1.**

Buluntu Yeri: Panido.

Tarih: M.Ö. 2-1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

[128] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 33'ten alınmıştır.

Kaynaklar: Seure, 1900: *BCH 24*, s. 164; Vidman, 1969: 57, Nr. 127; Tacheva-Hitova, 1983: 28, Nr. 48.

Açıklama: Tabanının üst yüzeyinde iki tane düzensiz oluk bulanan mermer döşeme üzerindeki yazıt.

Μενεχλῆς Πύρρου
τὸ ἀνάλεμμα
Σαράπιδι
καὶ Ἴσιδι.[129]

3. 10. PERİNTHOS (Marmara Ereğlisi)

Türkiye'nin Tekirdağ İli'ndedir.

İsis Aphrodite **Kat. No. 3. 10. 1.**

Buluntu Yeri: Perinthos, tam yeri bilinmiyor.

Tarih: M.Ö. 281-202.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Kalinka, E., (1926): "*Altes und neues aus Thrakien*", *AB 23*, s. 193, Nr. 152; Fraser, 1960: 37, Anm. 6; Vidman, 1969: 57, Nr. 128; Sayar, 1998: 225, Nr. 42; Tacheva-Hitova, 1983: 27, Nr. 47; Sarıkaya, 2009: 42.

Açıklama: Mermer adak yazıtı. Ancak yazıt eksiktir. Bu yazıt, Perinthos'un dini yaşamındaki Ptolemaik etki lehine çok iyi bir argümandır.

Ἀρτεμι/δωροj
Ἡραιι^σκου
ἱερητευ/ων
Ἰσιδι
Ἀφροδι/τηι[130]

"Heraiskos oğlu Artemidoros, İsis Aphroditesi rahibeleri…"[131]

---

[129] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 29'dan alınmıştır.
[130] Sayar, 1998: 225, Nr. 42.

3.11. PHİLİPPOPOLİS (Plovdiv-Filibe)

Bulgaristan'ın güneyinde, Hebros Nehri kıyısında yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 3. 11. 1.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

Tarih: —

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 18x41x21 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Mihailov, *IGB III*, 1, 936; Tacheva-Hitova, 1983: 23, Nr. 37.

Açıklama: Mermer levha üzerinde yazıt.

Α/ΙΔΙΝΟΙΣ----
Ο---ΧΡΙΣΑΙΤΟΝ---
ΣΕΡΑΠΙΣΟΙ-----[132]

3.12. SERDİCA (Sofya)

Balkan Yarımadasının merkezinde, Bulgaristan'ın batısındaki Sofya Havzası'nda yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 3. 12. 1.**

Buluntu Yeri: Serdica.

Tarih: M.S. 161-163 yüzyıl.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 111,7x130x60 cm.

Malzeme: Kireçtaşı.

Kaynaklar: Mihaliov, *IGB IV*, 1926; Vidman, 1969: 61, Nr. 134; Tacheva-Hitova, 1983: 20, Nr.34, Plate VIII.

Açıklama: Merkezinde bir Medusa başı ve bir yazıt bulunan kireçtaşı *tympanum* parçası.

---

[131] Sarıkaya, 2009: 42.
[132] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 23'ten alınmıştır.

Fotoğraf Kaynak: Tacheva-Hitova, 1983: Plate VIII.

[Δ]ιὶ Ι Καπε[τωλίω Ἡλ]-
[ί]ῳ **Σεράπιδι**, [ἡγεμονεύ|οντ]-
[οντ]ος ’Απ (πίου) vacat Κλ(αυδίου) [Μαρπάλου],
[έττῖ συναρχίας] α’ ἄρχοντος Φλ(αβίου) [Πομπηίου Μοντάνου?],
[έτπμελ]ηθέντος τοῦ ἔργου Πω[λίωνος?].[133]

3.13. TOMİS (Köstence)

Romanya'nın Dobruca Bölgesi’nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 3. 13. 1.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.Ö. 2. yüzyıl-M.S. 1. yüzyıllar arası.

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Envanter No:** L 926.

Ölçüler: 41x19x13 cm.

Malzeme: Taş.

Kaynaklar: Tocilescu, G., (1882): “*Inschriften aus der Dobrudscha*”, *AEM* 6, s. 23, Nr. 64; Todorov, I., (1928): “Paganizmut v Donla Miziya” s. 228, Nr 564; Fraser, 1960: 53, Nr. 9; Pippidi, 1964: 107, Fig. 18; Vidman, 1969: 302-303, Nr. 704; Dunand, 1973: 67, 107, 238; Tacheva-Hitova, 1983: 8, Nr. 13.

[133] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 20’den alınmıştır.

Açıklama: Taş stel üzerindeki yazıt. Yazıtı doğru bir şekilde tarihlendirmek zordur. Bu tarihlendirme Tomis ve Histria'daki epigrafik anıtlarda en iyi otoritelerden bir olan Pippidi'ye aittir. Tocilescu ve Fraser, Todorov tarafından da sorgulanan bu yazıtın tarihini daha erkene bir tarihe vermektedirler. Bu yazıt, *Charmosyna* (neşe) festivallerinin Mısır dışında gözlemlendiği gösteren birkaç kanıttan biridir. Heredotos tafarından da belirtildiği üzere bu festivaller Mısır'da Ptolemaik Dönem süresince kutlanmıştır. Dunand'ta göre, İsis'in lider rolünü oynadığı bu festival, Osiris'in ölümü ve yeniden dirilişi ile ilgili olan büyük sonbahar festivallerinin bir parçasıydı. Bununla birlikte, tanrıçanın onuruna (onun düğünler, Horus-Harpokratesin doğuşu- Osiris'in yeniden dirilişi) düzenlenen bir dizi festival olduğu için hangisinin *Charmosyna* adı altında kutlandığını belirlelemek zordur. Dunand, Osiris'in yeniden dirilişinde tanrıça ve yardımcılarının sevinci ile ilişkili olan bu festivalin, Doğu Akdeniz'de de sonbaharda kutlanmış olması gerektiğini varsaymaktadır. İncelenen bu yazıtın dışında, bu festivalin Mısır dışında gözlemlendiğine dair destek olan sadece bir kanıt vardır. Bu yazıt imparatorluğun erken çağlarına tarihlenen Cius'tan (Bithynia) bir yazıttır.[134]

İki yazıttan hiçbiri festivalin doğası hakkında bilgi vermemektedir. Yazıtın tarihlendirmesinin yanı sıra, başka bir sorun daha vardır. Bu da yazıtın, Sarapastes'in özel bir kararnamesi mi yoksa resmi bir kararname mi olup olmadığı sorunudur. Tocilescu tarafından yazıtın, Sarapastes'in özel bir karanamesi olduğu önerilmekte ve bu Pippidi tarafından da reddedilmemiştir. Ancak, Fraser, Vidman ve Dunand yazıtın resmi bir kararname olduğu konusuna yatkındırlar. Bunun nedeni, kararnamenin yazılı olduğu bu malzemenin türü (εἰς τελαμώνα λευκοῦ λίθου) ve Tomis ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer şehirlerde ortaya çıkan resmi kararnamelerle karakterize edilmesidir. Öte yandan, Tacheva-Hitova' ya göre, 6-7. satırların (τοῖς χάλουμένοις Χαρμοσύνοις) ifadesi yazıyı adayanlar tarafından iyi bilinmediği şeklinde yorumlanabilir veya festival Tomis'de ilk kez ortaya çıkmış olabilir ve bu durumda kararnamenin resmi olması muhtemeldir.

Fotoğraf Kaynak: Pippidi, 1964: 108, Fig. 18.

[134] Vidman, 1969: Nr. 324.

- λυι ---
- σδρο --- [π]ρώτου [τῆς Ἴσι]-
δος τοῖς [χάλου]-
μένοις Χα[ρμο]-
σύνοις ἀρετῆς
ἕνεκεν καὶ σω
φροσύνης· τήν δὲ
ἐπιμέλειαν τῆς
ἀναγορεύσεως
τοῦ στεφάνου ποι-
[ε]ῖσθαι τούς προσ-
[ε]δρεύοντας [τώι ἱ]-
ερῶι· τό δὲ ψήφισ-
μα ἐσγραφήναι
εἰς τελαμώνα
λευκοῦ λίθου χα[ὶ]
ἀνατεθηναι είς τ[ὸ]
ἱερὸν τοῦ **Σαρά-**
πιδος.[135]

Sarapis, İsis, Anubis **Kat. No. 3. 13. 2.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: Geç Hellenistik Dönem (?).

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** L 1600.

Ölçüler: 21x55x20 cm.

Malzeme: Mermer.

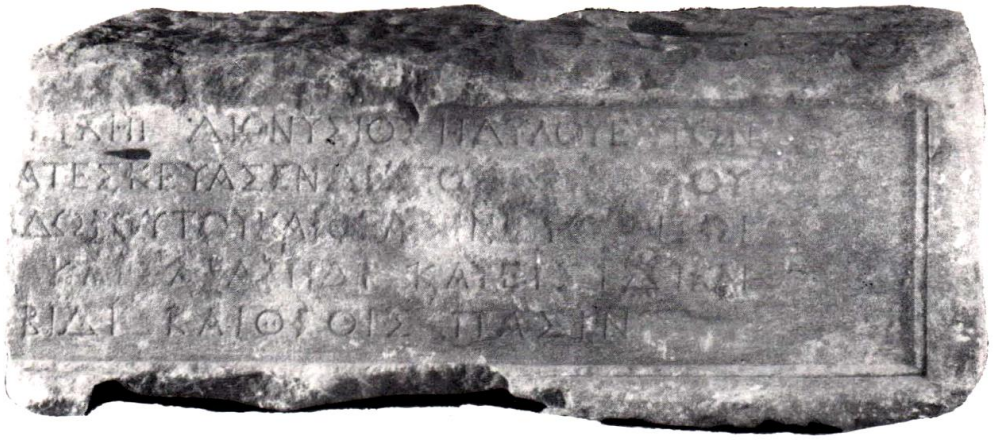
Kaynaklar: Tocilescu, G., (1896): "Neue Inschriften aus Rumanien" *AEM* 19, s. 97, Nr. 44; Todorov, 1928: 227, Nr. 560; Fraser, 1960: 38, Nr. 2; Pippidi, 1964: 107, Nr. 30, Fig. 2; Vidman, 1969: 303, Nr. 705; Tacheva-Hitova, 1983: 10, Nr. 14.

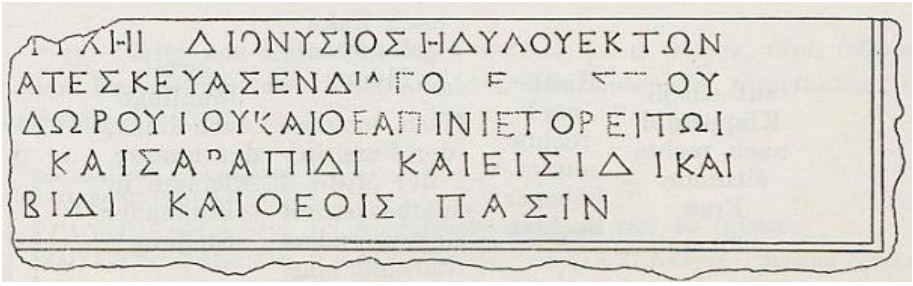
[135] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 8'den alınmıştır.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki yazıt. Fraser'a göre yazıt, Pippidi'ye göre yazıt, Roma İmparatorluk Dönemi'nin başına tarihlenebilir. Yazıtın paleografik özellikleri daha kesin bir tarihlemeye izin vermemektedir. Tacheva-Hitova'ya göre bu yazıt, Mısır tanrılarının Roma İmparatorluk Dönemi boyunca olan yazıtlardaki epithetler ve uyum ile ilişkilendirilemediğini ve yazıtın Hellenistik Dönem'in en karakteristik özelliğini yansıttığını söylemektedir.

Fotoğraf Kaynak: Pippidi, 1964: 107, Nr. 30, Fig. 2; Tocilescu, 1896: 97, Nr. 44.

[Ἀγαθῆι τύ]χηι. Διονύσιος Ἡδύλου ἑκ τῶν
[ἰδίων κ]ατεσκεύασεν διὰ το[ῦ ἱ]ε[ρέως τ]οῦ
[Αρτεμ]ιδώρου τοῦ καὶ Θεα[-------τῶι]
[Ὥρωι]καὶ **Σαράττιδι** καὶ **Εἴσιδι** καὶ
[Ἀνού]βιδι καὶ θεοῖς πᾶσιν.[136]

[136] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 10'dan alınmıştır.

Sarapis **Kat. No. 3. 13. 3.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.Ö. *ca*. 1. yüzyıl.

Korunduğu Yer: — **Env. No:** —

Ölçüler: 21x55x20 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Pippidi, 1964: 106, Nr. 22; Vidman, 1969: 303, Nr. 706; Tacheva-Hitova, 1983: 11, Nr. 15.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki adak yazıtı. Ancak yazıt şimdi kayıptır. Pippidi, yazıtı yaklaşık olarak M. Ö. 1. yüzyıla tarihlemektedir.

Σαράπιδ[ι------]
ος Πολυδώ [ρου]
χατα οναρ
Σινωπεύς.[137]

Sarapis **Kat. No. 3. 13. 4.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.S. 1. yüzyılın ortaları.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: 21x55x20 cm.

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Tacheva-Hitova, 1983: 12, Nr. 16; Cagnat, 1911: *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* (*IGRR)* I, s. 208, Nr. 621; Todorov, 1928: 227, Nr. 561; Vidman, 1969: 303, Nr 707.

Açıklama: Mermer levha parçası üzerindeki yazıt. Yazıt şimdi kayıptır.

[137] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 11'den alınmıştır.

Τύ[χη τηπα .αγαθῇ
Ὑπέρ θεᾶς Ἀγριπ[πείνας. ....]
[ενος. Εκτήπα...]
[...τικής, έπιμε[λουμένου...]
[.....Ἀντ]ωνίου Ἀρχ[.....]ίερέως
[Σαράπιδ]ος και Ἴσιδ[ος.....]
[δι]ακειμεν[.....]
[...πα]τρίδα φιλ[.....]
....θεοῖς[...]
[...ἐκ]τῶν [ιδίων κατεσκεύασεν][138]

Zeus Helios Sarapis **Kat. No. 3. 13. 5.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: —

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: —

Kaynaklar: Todorov, 1928: 228, Nr. 563; Vidman, 1969: 304, Nr. 708; Pippidi, 1964: 107, Nr. 31; Tacheva-Hitova, 1983: 12-13, Nr. 17.

Açıklama: Mermer altar üzerindeki adak yazıtı. Ancak yazıt şimdi kayıptır. Adak Zeus Helios Sarapis'e adanmıştır.

[Διὶ Ἡλ]ίῳ μεγάλῳ **Σαράττ[ιδι]**
καὶ τ]οῖς συννάοις θεοῖς κ[αὶ]
[αὐτ]οκράτορι Τ. Αἰλίῳ ‘Αδριαν[ῷ]
Ἀντωνείνῳ Σεβαστῷ εὐσε[β (εῖ)]
καὶ Μ. Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ Καίσα-
ρι. Καρττίων Ἀνουβίωνος
τῷ οἴχῳ τῶν Ἀλεξανδρέ-
ων τὸν βωμὸν ἐκτῶν ἰδί-
ων ἀνέθηκεν ἔτους χγ’

[138] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 12'den alınmıştır.

10 Φαρμουθῖ α’ἐπὶ ἱερέων
[Κ]ορνούτου τοῦ καὶ Σαραπίωνος
. . . υ . . . μνου τοῦ καὶ Λονγ[εί]
νου---------τοῦ Ἀρ----[139]

İsis **Kat. No. 3. 13. 6.**

Buluntu Yeri: Tomis.

Tarih: M.S. 3. yüzyılın ilk yarısı.

Korunduğu Yer: — Env. No: —

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Teodorescu, D. M., (1918): “Monumente inedite din Tomi” Bucureşti 1918, s. 8, ff., Nr. 3; Vidman, 1969: 304, Nr 709; Dunand, 1973: 203; III, s. 224; Tacheva-Hitova, 1983: 13-14, Nr. 18.

Açıklama: Mermer levha üzerindeki adak yazıtı. Vidman, öncesinde Teodorescu tarafından okunan metni tekrar okuyarak düzeltmiş ve bu okuma kabul edilmiştir. Vidman 5. satırdaki *ἱεροναῦται* kelimesinin bir festivalin adı olduğunu ve bu yazının da İsis kültü ile ilişkili olduğunu belirtmektedir.

[---]φιλ[ον]
[--- Μενε]κράτους---
[---π]αστοφόρων—
[---γ]υναῖκα δὲ α[ὐτοῦ]
[---**ἱ]εροναῦται** ἀν[ἐθηχαν?].
[---]έχ τῶν ιδίων---
[---π]ροστατοῦντος [τοῦ]
[χοινοῦ? Ἀρισ]τάρχου---
----[140]

[139] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 12’den alınmıştır.
[140] Yazıt, Tacheva-Hitova, 1983: 13’ten alınmıştır.

3.14. BULUNTU YERİ BELLİ OLMAYANLAR

Sarapis **Kat. No. 3. 14. 1.**

Buluntu Yeri: —

Tarih: —

Korunduğu Yer: Bükreş Ulusal Arkeoloji Müzesi. **Env. No:** L 127.

Ölçüler: —

Malzeme: Mermer.

Kaynaklar: Todorov, 1928: 227, Nr 559; Vidman, 1969: 305, Nr. 711; Tacheva-Hitova, 1983: 16.

Açıklama: Mermer levha üzerinde bulunan adak yazıtı.

[---] **Sarapid[i**---]
[--- decreto? vi] carnor(um) p[osuit ? ---

4. TRAKYA'DA NÜMİSMATİK BULUNTULAR

4.1. ANCHİALOS (Pomorie/Ahyolu)

Güneydoğu Bulgaristan'da, Burgaz Bölgesi'nde yer alır.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 4. 1. 1.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

Tarih: —

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında *kalathos* ile betimlenmiş Sarapis başı yer almaktadır.

A.Y: ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ lejantı, dalgalanan uzun elbisesi ile sola doğru dönük, ayakta tanrıça İsis tasviri bulunmaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 2770.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 4. 1. 2.**

Buluntu Yeri: Anchialos

Tarih: —

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında *kalathos* bulunan Sarapis başı betimlemesi vardır.

A.Y: ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ lejantı, sola doğru dönük, sağ elinde *sistrum* ve sol elinde bir *situla*[141] tutan, ayakta İsis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 2771.

Sarapis ve İsis Pharia **Kat. No. 4. 1. 3.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

Tarih: M.S. 3. yüzyıl başları.

Malzeme: Bronz.

[141] Antik Çağ'da kova olarak kullanılmış, silindirik biçimli derin bir kap türüdür.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında *kalathos* ve üzerinde dökümlü kumaş bulunan Sarapis büstü betimlemesi vardır.

A.Y: Zemin çizgisi üzerinde sağa doğru ilerleyen ve iki eliyle yelkenliyi tutar bir şekilde ayakta, İsis Pharia tasviri bulunmaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 3950, 3959.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 3950.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 4. 1. 4.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

Tarih: M.S. 3. yüzyıl başları.

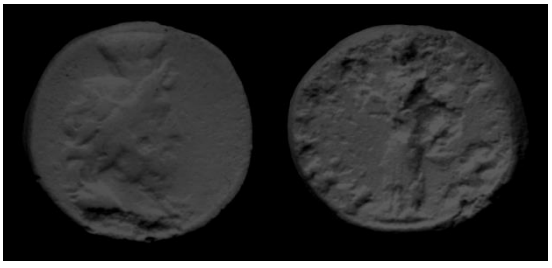
Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başına *kalathos* giymiş ve üzerinde dökümlü kumaş bulunan Sarapis büstü betimlemesi vardır.

A.Y: ΑΓΧΙΑ-ΛΕΩΝ lejantı, sola doğru dönük, ileri doğru uzanan sağ elinde *sistrum*; sol elinde ise *situla* tutan, ayakta İsis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 3964, 3961.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 3964.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 1. 5.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AV K L CEPT CEOHROC lejantı içinde, sağa doğru dönük başında defne çelengi bulunan imparator Septimis Severus tasvir edilmiştir.

A.Y: ΟΥΛΠΙΑΝΩΝ ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ lejantı, sola doğru dönük vaziyette oturmuş, başının üzerinde *kalathos* bulunan, sol elinde asa tutan, sağ elini ayaklarının dibinde oturan *kerberos*'a doğru uzatan, Hades Sarapis betimlenmesi yer almaktadır. Bu tip imparator Caracalla (M.S. 198- 217) zamanında da basılmıştır.

Kaynaklar: Varbanov: 250, 359, 829; *AMNG* II: 465; Moushmov, 1912: 2849A; Romanlode; *CNT*: 5802.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 250.

Sarapis **Kat. No. 4. 1. 6.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

İmparator: Maksimunus I (M.S. 235-238).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT MAXIMINOC AVCEB AYG lejantı ile çevrelenmiş, sağa doğru dönük olan başında defne çelengi bulunan, zırhlı İmparator Maksimunus I başı tasvir edilmiştir.

A.Y: ΟΥΛΠΙΑΝΩΝ ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ lejantı ile çevrelenmiş, ayakta vücudu cepheden, başı ise sola dönük biçimde, sağ elini yukarı doğru kaldırmış, sol elinde ise; asa tutan Sarapis vardır. Bu tip sikkeler imparator Gordianus III (M.S. 238-245) zamanında da basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 2906A, 2941, 2959; Varbanov: 575; *CNT*: 5860, 5861.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 2906A.

Sarapis **Kat. No. 4. 1. 7.**

Buluntu Yeri: Anchialos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M ANT GORDIANOC AVG CE TPANKVLEINA lejantı, başı sağa doğru dönük, sakallı, zırhlı ve *paludamentum*[142] giyen ve başı sola doğru dönük, *stephane*[143] giyen, eşi Tranquillina'nın büstleri karşılıklı olarak tasvir edilmektedir.

A.Y: ΟΥΛΠΙΑΝΩΝ ΑΓΧΙΑΛΕΩΝ lejantı, başı sola doğru dönük, *kalathos* giyen, ileriye doğru uzanan sağ elinde *patera*[144], sol kolunda ise *cornucopiae*[145] tutan, ayakta Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: *CNT*: 5859.

[142] Genellikle koyu vişne, scarlet ya da mor (çoğunlukla Sur moru) renklerde, bazen de beyaz olurdu. Fibula ismi verilen bir kopça ile omuza tutturulurdu. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde başkomutan tarafından giyilirken Roma İmparatorluk Dönemi'nde sadece imparator tarafından giyilir olmuştur.

[143] Başı çevreleyen ödül çelengi.

[144] İçmeye ya da tanrıların onuruna yere şarap dökmeye yarayan az derin ve geniş ağızlı, ortası bombeli, ayaksız antik kap.

[145] Latince "Cornu" (boynuz) ve "copia" (bolluk) birleşiminden oluşmaktadır. Yunan sanatında kullanılan ve genelde içinde bolluk- bereket simgesi meyveler bulunan boynuz şekilli kaptır.

4.2. AUGUSTA TRAIANA (Stara Zagora/Eski Zağra)

Bulgaristan'ın orta kesiminde yer alır

Sarapis **Kat. No. 4. 2. 1.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Ayakta vücudu cepheden, başı sola dönük biçimde, sağ elini yukarı doğru kaldırmış, sol elinde çapraz şekilde asa tutan Sarapis vardır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 2959, Plate X 13.

Harpokrates **Kat. No. 4. 2. 2.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında defne çelengi bulunan imparator Caracalla başı yer almaktadır.

A.Y: Ayakta, vücudu sola doğru dönük bir biçimde, sol elinde *cornucapiae*, sağ elinin parmakları dudaklarına götürmüş durumda çıplak Harpokrates betimlemesi yer almaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 3072; *SNG* Copenhag; Lindgren; *BMC*; *CNT*, 3770.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 3072.

Sarapis **Kat. No. 4. 2. 3.**

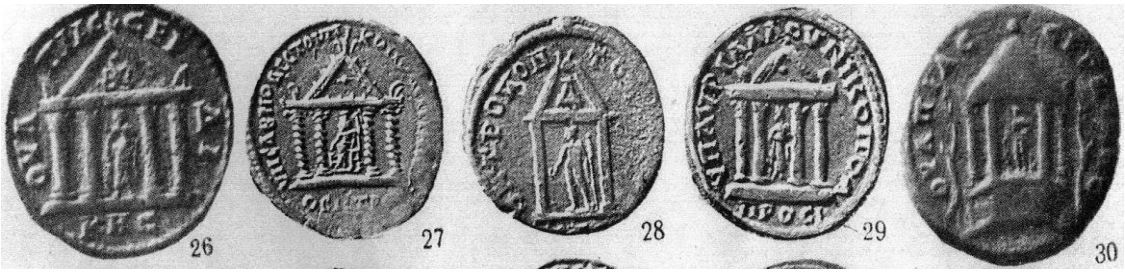
Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

İmparator: Elagabalus (M.S. 218-222).

Malzeme: Bronz.

A.Y: *Tetrastyle* tapınak içinde ayakta Sarapis betimlemeleri yer almaktadır. Sikkelerin hepsi birbirinden farklıdır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3128, Plate XI, 26-30.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 2. 4.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

İmparator: Elagabalus (M.S. 218-222).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Tahta oturmuş başında *kalathos* bulunan, sağ elini *kerberos'*a uzatmış, sol elinde asa tutan Hades (Pluto?) Sarapis tasviri bulunmaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3125, Plate X 5.

Sarapis ve Harpokrates **Kat. No. 4. 2. 5.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

Tarih: M.S. 200-225.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan Sarapis büstü bulunmaktadır.

A.Y: AYΓOYCTHC TPAIANHC lejantı, ayakta vücudu sola doğru dönük şekilde, sol elinde *cornucopiae* ve sol elini ağzına götürür vaziyette çıplak Harpokrates vardır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 2973; *CNT*: 3700.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 2973.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 4. 2. 6.**

Buluntu Yeri: Augusta Traiana.

Tarih: M.S. 3. yüzyıl.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan Sarapis büstü bulunmaktadır.

A.Y: AYΓOYCTHC TPAIANHC lejantı, sola doğru dönük durumda sağ elinde *sistrum*, sol elinde *situla* olan, ayakta İsis betimlemesi mevcuttur.

Kaynaklar: Lanz: 102, 96, Moushmov, 1912-; Schoenert-Geiss-; Mionnet.

Fotoğraf Kaynak: Lanz: 102, 96.

4.3. BİZYA (Vize)

Türkiye'nin Marmara Bölgesi'ndeki Kırklareli İli'ndedir.

İsis **Kat. No. 4. 3. 1.**

Buluntu Yeri: Bizya.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 138-168).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ΦAVCTEINA-CEBACTH lejandı, bol dökümlü kumaşı ile başı sağa doğru dönük Faustina Minor büstü tasviri yer almaktadır.

A.Y: BIZV-HNΩN lejandı, noktalarla sınırladırılmış alan içinde başı sola doğru dönük, uzun bir giysi içinde, başında *lotus*; sağ elinde *situla*, sol elinde *sistrum* tutan, ayakta İsis betimlemesi yer almaktadır. Bu tip sikkeler Philippus I'in eşi Otacilia Severa (M.S. 245-247) içinde basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 3865; Varbanov: 1444, 1594; Jurukova, 1918: 151.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 3865.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 3. 2.**

Buluntu Yeri: Bizya.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT KM IOYΛΛΓΠΠOC AYΓ lejantı, sağ doğru dönük başında defne çelengi bulunan Caesar gibi betimlenmiş imparator Caracalla başı yer almaktadır.

A.Y: BIZHNΩN lejantı, sola doğru oturur vaziyette, sol elinde asa tutan ve sağ elini sol ayağının dibinde duran üç başlı *kerberos*'a doğru uzatmış bir şekilde Sarapis betimlemesi mevcuttur. Bu tip sikkeler imparator Philippus I (M.S. 244-249) için de tanımlanmıştır.

Kaynaklar: Varbanov: 1545; Jurukova, 1918: 73; CNT: 3883.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 1545.

Sarapis ve İsis **Kat. No. 4. 3. 3.**

Buluntu Yeri: Bizya.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

A.Y: BYZYHNΩN lejantı, Sarapis ve İsis oturmuş ve yanlarında ayakta iki figür daha betimlenmiştir.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3482.

Hades Sarapis, Harpokrates ve İsis **Kat. No. 4. 3. 4.**

Buluntu yeri: Bizya.

İmparator: Philippus I (M.S. 244-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M IOVL FILIPPOC AVG lejantı, sağa doğru dönük olan başında defne çelengi bulunan imparator Philippus I tasviri yer almaktadır.

A.Y: BIZVHNΩN lejantı, tahtta sola doğru oturmuş durumda Hades Sarapis, ayaklarının dibinde *kerberos*, solda ayakta elinde uzun meşale tutan küçük figür Kynoskephalos en solda; sağda ayakta elinde *cornucapiae* tutan küçük figür Harpokrates ve en sağda elinde *cornucopiae* ve *sistrum* tutan İsis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov, 1546; Moushmov, 1912: 3504; Jurukova, 1981: 136; *CNT*: 3875.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 1546.

Sarapis **Kat. No. 4. 3. 5.**

Buluntu Yeri: Bizya.

İmparator: Philippus I (M.S. 244-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AYT K M IOYΛ ΦIΛIΠΠOC AVΓ M ΩTAK CEBHPA CEB lejantı, başında defne çelengi bulunan İmparator Philippus I ve karısı Otacilia Severa'nın yüz yüze (karşılıklı) büstü yer almaktadır.

A.Y: BIZVHNΩN lejantı, ayakta vücudu cepheye, başı sola doğru dönük, sağ elini havaya doğru kaldırmış durumda ve sol elinde ise asa tutan Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 1587; *CNT*: 5918.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 1587.

4.4. BYZANTION (İstanbul)

Topkapı Sarayı'nın bulunduğu bölgede, Boğaz'ın güneybatı girişinde, Haliç ve Marmara Denizi'nin arasında tarihi yarımadanın doğu ucunda yer almaktadır.

İsis Pharia **Kat. No. 4. 4. 1.**

Buluntu Yeri: Byzantion.

İmparator: Caracalla (M.S. 207-209).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ANTΩNINOC-AVΓOVCTOC lejandı, sağ doğru dönük olan başı defne yaprakları ile süslü, sakallı, zırhlı ve *paludamentum* giymiş olan imparator Caracalla büstü yer almaktadır.

A.Y: BVZAN-TIΩN lejantı, Çizgi bir zemin üzerinde sağa doğru ilerler gibi betimlenmiş, başı cepheye dönük, başında *lotus*, sağ elinde *sistrum*, sol eli ile yelkeni tutan, dalgalanır gibi elbisesi ile ayakta İsis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: *CNT*: 740.

4.5. DEULTUM (Develtos/Burgaz)

Bulgaristan'ın Burgaz Bölgesi'nin 17 km güneybatısında yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 4. 5. 1.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan Sarapis büstü yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3532, Plate VII 11.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 5. 2.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Diodumenus (M.S. 217-218).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M OPEL ANTONINVS CAES lejantı, sağa doğru dönük başı çıplak üzeri ise; kumaşla örtülü olan imparator Diodumenus büstü yer almaktadır.

A.Y: COL F PAC DEVLTVM, yarı çıplak şekilde sola doğru oturmuş, başında *kalathos*, sol elinde asa tutan ve sağ elini de sol ayağının dibinde bulunan üç başlı *kerberos*'a uzatmış şekilde Hades (Pluto?) Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu sikkeler imparator Marcinus (M.S. 217-218) ve Gordianus III (M.S. 238-244) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Varbanov: 2189; *SNG* Bulgaria, 2005: 193; Moushmov, 1912: 3569; Moushmov, 1912: 3556; Plate X 15.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 2189.

Sarapis **Kat. No. 4. 5. 3.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Maksiminus (M.S. 235-238).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Başı sola doğru dönük, sağ elini havaya doğru kaldırmış ve sol elinde çapraz şekilde asa tutan, ayakta Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Gordianus III (M.S. 238-244) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3661, Plate X 13;Moushmov, 1912: 3694.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 3661, Plate X 13.

Sarapis **Kat. No. 4. 5. 4.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: IMP GORDIANVS PIVS AVG lejandı, sağa doğru dönük olan başında ışık yayar gibi taç olan, *paludamentum* giymiş imparator Gordianus III büstü yer almaktadır.

A.Y: COL FL P-AC DEV-LT lejandı, ayakta vücudu cepheden, başı ise sola dönük biçimde, sağ elini yukarı doğru kaldırmış, sol eliyle hem kumaşı hem de vücudunun yanında çapraz şekilde olan uzun asayı tutan, başında *kalathos* ile Sarapis betimlemesi vardır. Bu tip sikkeler Philippus I (M.S. 244-249) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 7914, 7918, 8920, 8921, 9076; Jurukova, 1973: 351; Varbanov: 2950, 3080; Moushmov, 1912: 3717, 3725.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 8920.

Sarapis **Kat. No. 4. 5. 5.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: SAB TRANQVILLINA AVG lejantı, başı sağa doğru dönük vücudu kumaşla örtülü şekilde İmparator Gordianus III' ün eşi kraliçe Tranquillina büstü yer almaktadır.

A.Y: COL FL PAC DEVLT lejantı, sola doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan ve ileri doğru uzanmış sağ elinde duran *patera,* sol elinde ise *cornucopiae* tutan ayakta Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: *CNT:* 7954.

Harpokrates **Kat. No. 4. 5. 6.**

Buluntu Yeri: Deultum.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağ eli ağzında, sol elinde *cornucopiae* tutan ayakta durur vaziyette çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3725, Plate XXII 12.

4.6. HADRİANOPOLİS (Edirne)

Türkiye'nin Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde, Yunanistan ve Bulgaristan sınırındadır.

İsis **Kat. No. 4. 6. 1.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

Tarih: —

Malzeme: Bronz

Ö.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan Serapis başı vardır.

A.Y: ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ lejantı, ayakta sağ elinde *sistrum* (müzik aleti), sol elinde ise sürahi veya vazo bulunan İsis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 2476.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 6. 2.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 139-161).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M AYPHΛIOC OYHPOC KAICAP lejantı, başı sağa dönük ve üzerinde dökümlü kumaş bulunan imparator genç bir Sezar gibi betimlenmiş Marcus Aurelius büstü yer almaktadır.

A.Y: AΔPIANOΠOΛEITΩN lejantı, sola doğru dönük oturan, sol elinde asa ve sağ eli ise; sol ayağının dibinde duran *kerberos*'a uzanır durumda Hades Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Commodus (M.S. 179-192) ve Gordianus III (M.S. 238-244) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Varbanov: 3197; *SNG* Italy, 1988-2000: 415; *CNT:* 4475, 4476, 4518, 7082.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 3197.

İsis **Kat. No. 4. 6. 3.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Commodus (M.S. 176-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AYPHΛ KOMOΔOC AN lejantı, sağa doğru dönük olan başında ışık yayar gibi taç bulunan İmparator Commodus büstü yer almaktadır.

A.Y: AΔPIANOΠOΛEITΩN lejantı, ayakta vücudu cepheden, başı sola doğru dönük bir şekilde ve sol elinde *situla*; sağ elinde ise *sistrum* bulunan İsis tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 3288; Jurukova, 1987: 146; *CNT*: 4519, 6906, 7449.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 3288.

Sarapis **Kat. No. 4. 6. 4.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Commodus (M.S. 176-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AV K AIL AV KOMODOC lejantı, başı sağa doğru dönük ve üzerinde dökümlü kumaş bulunan İmparator Commodus büstü yer almaktadır.

A.Y: ADRIANOPOLEITΩN lejantı, sağa doğru dönük olan başında *kalathos* ve üzerinde dökümlü kumaş bulunan Sarapis büstü tasviri bulunmaktadır. Bu tip sikkeler imparator Geta (M.S. 212-219) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 2541A, 2664; Varbanov: 1714, 3660, 3264; Draganov: 12.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 2541A.

Sarapis **Kat. No. 4. 6. 5.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Başı sola doğru dönük, sağ elini havaya doğru kaldırmış durumda ve sol elinde ise çapraz şekilde asa tutan Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Gordianus III (M.S. 238-242) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 2645, 2734; Plate X 13; *BMC*: 27; Jurukova: 579; *CNT*: 7020, 7071, 7072, 7117, 7309, 7405.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 2645; Plate X 13.

Zeus Sarapis **Kat. No. 4. 6. 6.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-242).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y(?): Sola doğru dönük şekilde oturmuş bir elinde asa, diğer elinde *patera* tutan Zeus Sarapis betimlemesi yer almaktadır. Ayrıca bazen ayaklarının dibinde bir kartal ile betimlenmiş şekilde tasvirleri de bulunmaktadır.

Kaynak: Moushmov 1912: 2715.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 6. 7.**

Buluntu Yeri: Hadrianopolis.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-242).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Yarı çıplak vaziyette sola doğru dönük vaziyette tahtta oturmuş, başında *kalathos*, sol elinde asa tutan ve sağ elini de sol ayağının dibinde bulunan *kerberos*'a uzatmış şekilde Hades (Pluto?) Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 2741; Plate X 15.

4.7. KALLATİS (Mangalia/Mankalya)

Romanya'nın en güneydoğu ucunda, Dobruca Bölgesi'nde, Karadeniz kıyısında yer almaktadır.

İsis **Kat. No. 4. 7. 1.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ΑΥΤ Κ Λ CΕΠ CΕΥΗΡΟC ΠΕΡ lejantı, sağa doğru dönük başında defne çelengi bulunan imparator Septimius Severus başı betimlemesi bulunmaktadır.

A.Y: ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ**,** sağa doğru dönük, uzun şaçlı ve başının üstünde diadem bulunan, *kalathos* giyimli İsis büstü tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 270; Pick: 302, *AMNG*: 302.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 270.

İsis Pharia **Kat. No. 4. 7. 2.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında defne çelengi bulunan imparator Septimius Severus başı betimlemesi bulunmaktadır.

A.Y: Dalgalanır gibi betimlenmiş elbisesi ile bir yelkeni tutan, sağa doğru dönük, ayakta İsis Pharia tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: *BMC* Thrace; Mionnet; *AMNG*; Varbanov: 287; *SNG* Copenhag.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 287.

İsis **Kat. No. 4. 7. 3.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağa doğru dönük başında *diadem*[146] ve *kalathos* ile tasvir edilmiş İsis başı bulunmaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 272, Plate VII. 12.

Sarapis **Kat. No. 4. 7. 4.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K L CE P CEVHPOC P EPT lejantı, sağa doğru dönük başında defne çelengi bulunan imparator Septimius Severus başı betimlemesi bulunmaktadır.

A.Y: ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ lejantı, sağa doğru dönük olarak başında *kalathos* bulunan Sarapis başı tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 273, Plate VII, 11; *SNG* Budapest 2.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 273, Plate VII, 11.

---

[146] Genellikle altından yapılan, başın etrafına takılan, üzeri süslemeli ince bir şerit biçiminde taç veya bant.

Sarapis **Kat. No. 4. 7. 5.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Philippus I (M.S. 244-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT M IOVL FILIPPOC AVΓ lejantı, başı sağa doğru dönük, başı defne çelengi bulunan ve zırhla betimlenmiş imparator Philippus I başı tasviri mevcuttur.

A.Y: ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ lejantı, vücudu cepheden sol eline yukarı kaldırmış sağ elinde ise çapraz şekilde sol elinin tersi yönde asa tutan ayakta Sarapis tasviri bulunmaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 346; *AMNG* I: 349; *SNG* Copenhagen; *SNG* Budapest 11.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 346.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 7. 6.**

Buluntu Yeri: Kallatis.

İmparator: Philippus I (M.S. 244-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT M IOVL FILIPPOC AVΓ lejantı, başı sağa doğru dönük, ödüllü, başında defne çelengi bulunan ve zırhla betimlenmiş imparator Philippus I başı tasviri mevcuttur.

A.Y: ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ lejantı, sola doğru dönük vaziyette tahta oturmuş, sola elinde mızrak tutan, sağ elini öne uzatmış şekilde ve sağ elini ayaklarının dibinde duran üç başlı *kerberos*'a uzatmış bir şekilde Sarapis betimlemesi vardır. Bu tip sikkeler imparator Septimius Severus (M.S. 193-211) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 281, 349; *CNG*; Varbanov: 394.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 349.

4.8. MARKİANOPOLİS (Devnya)

Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda, Varna Bölgesi'nde yer almaktadır.

Harpokrates **Kat. No. 4. 8. 1.**

Buluntu Yeri: Markianopolis.

İmparator: Diadumenus (M.S. 217-218).

Malzeme: Bronz

Ö.Y: Μ ΟΠΕΛΙΟC-ΑΝΤΩΝΙΝΟC lejantı, başı sağa doğru dönük bir şekilde Sezar gibi betimlenmiş Diadumenus büstü yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ lejantı, ayakta sola doğru dönük, sağ eli ağzında, sol eliyle *chalyms*[147] ve *cornucopiae* tutan, başında *kalathos* olan, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır.

Kaynak: *CNT*: 7062.

[147] Eski Yunan erkeklerinin askerde veya at üzerindeyken giydiği kısa pelerine "*Chlamys*" denir. Dörtgen veya oval kumaş, soldan sağa omuzlar üzerinden atılır ve sağ kolu açıkta kalacak şekilde, sağ omuz üzerinde iğne veya broşla tutturulurdu.

4.9. MESEMBRİA (Nesebar)

Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında, Burgaz Bölgesi'nde yer alır.

Sarapis **Kat. No. 4. 9. 1.**

Buluntu Yeri: Mesembria

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz

Ö.Y/A.Y (?): Bir ağacın yanında ayakta duran, sağ elini kaldırmış, sol elinde yay tutan Artemis yanında duran Sarapis'e bakar durumdadır. Saparis ise başında *kalathos*, sağ elini kaldırmış ve sol elinde asa ile ayakta durur vaziyette tasvir edilmiştir.

Kaynak: Moushmov, 1912: 3994.

Sarapis **Kat. No. 4. 9. 2.**

Buluntu Yeri: Mesembria.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Ayakta vücudu cepheden, başı ise sola dönük biçimde, sağ elini yukarı doğru kaldırmış, sol elinde çapraz şekilde asa tutan Sarapis vardır. Bu tip sikkeler imparator Philippus I (M.S. 244-249) ve Philippus II (M.S. 247-249) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4007, 4025, 4041, 4042, 4044; Varbanov: 4295; *CNT*: 7973, 7974, 7975, 7980, 7981,7993, 8012, 8018.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4007, Plate XIII.

Sarapis **Kat. No. 4. 9. 3.**

Buluntu Yeri: Mesembria.

İmparator: Philippus II (M.S. 247-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M AP IOVLIOC FILIPPOC KAICAP lejantı, imparator Philippus II ve Sarapis'in karşılıklı büstleri yer almaktadır. İmparator Philippus II' nin sağa dönük olan başı çıplak, üzerinde dökümlü kumaş ve zırh vardır. Sarapis ise başı sola dönük, başında *kalathos* ile tasvir edilmektedir.

A.Y: MECAMBRIANΩN lejantı, sola doğru dönmüş bir durumda, sol elinde mızrak, sağ elinde ise ise kalkan olan Athena tasviri bulunmaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4032, Plate VI 33.

Sarapis **Kat. No. 4. 9. 4.**

Buluntu Yeri: Mesembria.

İmparator: Philippus II (M.S. 247-249).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M AP IOVLIOC FILIPPOC KAICAP lejantı, sağa doğru dönük başında hiçbir şey olmayan imparator Philippus II, başında *kalathos* bulunan Sarapis ile karşılıklı şekilde betimlenmektedir.

A.Y: MECAMBRIANΩN lejantı, ayakta sola doğru dönük olarak tasvir edilmiş başında *modius*, sol elinde *cornucopiae* ve sağ elinde *patera* tutar şekilde Concordia-Homonoia betimlenmektedir.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4030, 4033, 4034, 4039, 4043, 4044; Varbanov 4276, 4277, 4281, 4292, 4293; Sear GIC; *BMC* 23; *SNG* Cop. 668; Mionnet 874; *CNT*: 7970, 7988- 7992, 7994- 8002, 8006- 8011, 8014- 8020.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov 4039.

4.10. NİKOPOLİS AD ISTRUM (Nikyup)

Bulgaristan'da Veliko Tırnovo'nun yaklaşık 20 km kuzeyinde, Rusçuk yolu üzerinde ve Nikyup Köyü'nün 3 km. doğusunda yer almaktadır.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 10. 1.**

Buluntu Yeri: Nikopolis Ad Istrum.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Yarı çıplak şekilde sola doğru oturmuş, başında *kalathos*, sol elinde asa tutan ve sağ elini de sol ayağının dibinde bulunan *kerberos*'a uzatmış şekilde Hades (Pluto ?) Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4070; Plate X 15.

4.11. ODESSOS (Varna)

Bulgaristan'ın Karadeniz kıyısında yer alır.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 1.**

Buluntu Yeri: Odessos.

Tarih: M.Ö. 321-281.

İmparator: —

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük olan başında defne çelengi bulunan Zeus başı betimlenmektedir.

A.Y: ΟΔΗΣΙΤΩΝ lejantı, at üstünde ve sağa doğru sürer vaziyette Sarapis betimlemesi yer almaktadır. Ayrıca en altta "ΛΥ " monogramı yer almaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 1528; *CNG*; *AMNG* 547; Sear Greece 1679.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 1528.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 2.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Trajan (M.S. 98-118).

Malzeme: Bronz.

A.Y: ΟΔΗΣΙΤΩΝ lejantı, vücudu cepheden, başı sola dönük bir şekilde ve sol elinde *patera* sağ elinde ise *cornucopiae* tutan ayakta Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Hadrianus (M.S. 117-138), Antoninus Pius (M.S. 138-161), Marcus Aurelius (M.S. 161-180), Commodus (M.S. 176-192), Septimius Severus (M.S. 193-212), Caracalla (M.S. 198-211), Geta (M.S. 209-212), Elagabalus (M.S. 218-212), Severus Aleksander (M.S. 218-222) ve Gordianus III (M.S. 238-244) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 1563, 1572, 1584, 1592, 1602, 1604, 1613, 1614, 1617, 1620, 1621, 1633; Plate X 12, 1635, 1648; Plate X 14, 1649; Plate X 12; *SNG* Copenhagen 680v; *SNG* Cop 677; Varbanov: 4387, 4389, 4402; *AMNG*: 2311; Akrapoliscoins.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 1563; Plate VIII 15.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 3.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Severus Aleksander (M.S. 222-235).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y(?): At üzerinde sağa doğru ilerleyen bir vaziyette Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 1632.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 4.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M ANT GORDIANOC AVΓ lejantı, sola doğru dönük olan başında ışık yayar gibi bir şekilde taç bulunan imparator Gordianus III büstü tasviri bulunmaktadır.

A.Y: OΔHC-CEI-T-ΩN lejantı, en sağda sağ elinde asa tutan Herakles, en solda elinde ters şekilde mızrak tutan Athena ve bu tanrıların arasında da Odessos'un en büyük tanrısı Sarapis solunda altar, sağ elinde ise *cornucopiae* tutar vaziyette ayakta tasvir edilmişlerdir.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 1649A; Varbanov: 4445; *CNG*.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 1649A.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 5.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M ANTWNIOC GORDIANOC ACT KM lejantı içinde, sağa doğru dönük başında defne çelengi ve üzerinde de dökümlü bir kumaş ve zırh bulunan imparator Gordianus III büstü, sola doğru dönük başında *kalathos* bulunan Sarapis ile karşılıklı olarak betimlenmektedir.

A.Y: OΔHCC-EITΩN lejantı içinde, sağa doğru dönük olan başında miğfer bulunan ve sol elinde ters bir biçimde mızrak, sağ elinde ise kalkana dayanmış şekilde betimlenmiş Athena tasviri yer almaktadır. Ayrıca alanın içinde, solda "E" harfi bulunmaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 1657, Plate VI 33; 1659, Plate VII 23; 1662, 1663, Plate VIII 18; 1664, Plate VIII 32; 1667, Plate IX 8; 1668, Plate IX 18; 1669; 1670, Plate IX 23; 1672, Plate IX 33; 1673, Plate X 13; 1675; 1676, Plate X 29; 1676, Plate X 29; 1679, Plate XI 9, 1696; *AMNG*: 2337, 2348; 2352, 2354, 2371, 2361, 2367; Pick: 2374, 2346; Varbanov: 4462, 4463, 4465, 4473, 4478, 4482, 4483, 4486, 4488, 4490, 4494, 4505, 4517, 4518, 4520, 4522, 4536, 4539. 4543. 4545.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 1657, Plate VI 33;

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 11. 6.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Yarı çıplak şekilde sola doğru oturmuş, başında *kalathos*, sol elinde asa tutan ve sağ elini de sol ayağının dibinde bulunan üç başlı *kerberos*'a uzatmış şekilde Hades (Pluto?) Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 1677, 1701, Plate X 15.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 1701, Plate X 15.

Sarapis **Kat. No. 4. 11. 7.**

Buluntu Yeri: Odessos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M ANTONIOC GORDIANΩC lejantı, sağa doğru dönük başında defne çelengi ve üzerinde dökümlü kumaş, zırhlı imparator Gordianus III büstü ve başında *kalathos* olan Sarapis'in karşılıklı büstleri yer almaktadır.

A.Y: OΔHCCEITΩN lejantı, başı sola doğru dönük, sağ elini havaya doğru kaldırmış durumda ve sol elinde ise çapraz şekilde asa tutan Sarapis tasviri yer almaktadır. Ayrıca alanın içinde solda "E" harfi bulunmaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 4532; *BMC* 18; *AMNG*: 2331.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 4532.

4.12. PAUTALIA (Köstendil)

Bulgaristan'ın en batısında yer alır.

Sarapis **Kat. No. 4. 12. 1.**

Buluntu Yeri: Pautalia.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* bulunan Sarapis başı yer almaktadır. Bu tip sikkeler Caracalla (M.S. 198-217), Septimius Severus (M.S. 193-211) ve Geta (M.S. 209-212) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 3532; Plate VII 11. 4246, 4324; *SNG* Copenhagen: 714; *CNT*: 9743; Varbanov: 4667; Ruzicka: 406.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 3532; Plate VII 11.

Sarapis **Kat. No. 4. 12. 2.**

Buluntu Yeri: Pautalia.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y (?): Elinde bir elinde *patera*, diğer elinde asa olan Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4228.

Sarapis **Kat. No. 4. 12. 3.**

Buluntu Yeri: Pautalia.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Ayakta vücudu cepheden, başı ise sola dönük biçimde, sağ elini yukarı doğru kaldırmış, sol elinde ise; çapraz şekilde asa tutan Sarapis vardır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4290; Plate X 13; *CNT*: 9729.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4290; Plate X 13.

Sarapis **Kat. No. 4. 12. 4.**

Buluntu Yeri: Pautalia.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M AVP-ANTΩNIN-OC lejantı, sağa dönük başında defne çelengi, üzerinde dökümlü kumaş bulunan, zırhlı imparator Caracalla büstü betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: OVΛΠIAC Π-A-VTAΛIAC lejantı, sola doğru dönük şekilde, uzun bir kıyafet içinde; sol elinde asa bulunan ve sağ elini yukarı doğru kaldırmış, başında *kalathos* ile ayakta Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: *CNT*: 4899.

Harpokrates **Kat. No. 4. 12. 5.**

Buluntu Yeri: Pautalia.

İmparator: Geta (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başı şapkasız bir şekilde betimlenmiş bulunan imparator Geta büstü betimlemesi bulunmaktadır.

A.Y: Sola doğru dönük ayakta, sağ eli ağzında, sol elinde ise *cornucopiae* tutan, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 5467, Ruzicka: 826.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 5467.

4.13. PERİNTHOS (Marmara Ereğlisi)

Türkiye'nin Tekirdağ İli'ndedir.

Sarapis, İsis ve Anubis **Kat. No. 4. 13. 1.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

Tarih: M.Ö. 350-300.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Birbiriyle birleşmiş şekilde sağa doğru dönük bir biçimde betimlenmiş Sarapis ve İsis başları yer almaktadır.

A.Y: ΠΕ-ΡΙΝ/ΘΙ-ΩΝ lejantı, ayakta, sağa doğru dönük, omuzunun üzerinden arkaya doğru olan palmiye dalını sağ eli tutmuş, solda (Anubis'in önünde) monogram ve şahlanan atlar; sağda ise bir sembol yer alan Anubis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 4290, 4291, 4292, 4293, 4294, 4295, 4296, 4297, 4298, 4299, 4300, 4678, 4679.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4295.

Sarapis, İsis ve Apis **Kat. No. 4. 13. 2.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

Tarih: M.Ö. 350-300.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Birbiriyle birleşmiş şekilde sağa doğru dönük bir biçimde betimlenmiş Sarapis ve İsis başları yer almaktadır. Sarapis başında defne çelengi ve *lotus*, İsis ise; başında başlığı ve kulaklarının üzerinde çelenk ile betimlenmiştir.

A.Y: ΠΕΡΙΝ/ΘΙΩΝ lejantı, ayakta, sola doğru dönük Apis betimlemesi, Apis'in bacaklarının arasında ön tarafları birbirine yapışık sağa ve sola doğru şahlanır vaziyette atlar sembolü ve sağdaki at kanatlıdır. Ayrıca alanın solunda monogram ve en altta zemin çizgisi yer almaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 4301, 4302,4303, 4304, 4305,4306, 4307, 4308, 4309, 4310, 4311, 4312, 4313, 4314, 4315, 4316, 4317, 4318, 4319, 4320, 4321, 4322, 4323, 4324, 4325, 4682; Moushmov, 1912: 4379, Plate XXVI 5.

Fotoğraf Kaynak: *CNT* 4307.

Sarapis ve Harpokrates **Kat. No. 4. 13. 3.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

Tarih: M.Ö. 350-300.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başında *modius* olan Sarapis tasviri yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ lejantı, ayakta sola doğru dönük, sağ eli ağzında, sol eliyle *chalyms* ve *cornucopiae'*yi tutan ve başında *kalathos*, çıplak olarak tasvir edilmiş Harpokrates yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4397.

Osiris ve İsis **Kat. No. 4. 13. 4.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

Tarih: M.Ö. 350-300.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Birbiriyle birleşmiş şekilde sağa doğru dönük başları zambak ile bezenmiş Osiris ve İsis başları yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ lejantı, doğru dönük bir vaziyette ayakta boğa figürü, boğanın bacaklarının arasında, birbiriyle birleşik bir şekilde betimlenmiş iki at figürü ve alanın etrafında monogram yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4398.

İsis **Kat. No. 4. 13. 5.**

Buluntu Yeri: Perinthos

Tarih: M.Ö. 1. yüzyıl ortaları.

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük sakallı, başının arkasında sopa olan Herakles betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: İsis başlığı betimlemesi yer almaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 4326, 4327, 4328, 4329.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4328.

Sarapis, İsis ve Apis **Kat. No. 4. 13. 6.**

Buluntu Yeri: Perinthos

İmparator: Antoninus Pius (M.S. 138-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Birbiriyle birleşmiş şekilde sağa doğru dönük bir biçimde başında *kalathos* ile Sarapis ve başında *lotus* ile İsis büstleri betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘ-ΙΩΝ lejantı, sağa doğru ilerleyen, başı karşıya doğru bakan; boynuzları arasında bir disk ve bu diskin içinde de *uraeus* olan ayakta Apis betimlemesi yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Marcus Aurelius (M.S. 147-175) ve Commodus (M.S. 176-192) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 4330, 4331, 4332, 4334.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4334.

Sarapis, İsis ve Harpokrates **Kat. No. 4. 13. 7.**

Buluntu Yeri: Perinthos

İmparator: Antoninus Pius (M.S. 138-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Birbiriyle birleşmiş şekilde sağa doğru dönük bir biçimde başında kalathos ile Sarapis ve başında *lotus* ile İsis büstleri betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝ/ΘΙΩΝ lejantı, sağ elinin parmağını dudaklarına doğru kaldırmış, sol kolunda *cornucopiae* ve *chlamys*'ini tutan; sola doğru bir şekilde ayakta duran, başına *skhent* giymiş, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Marcus Aurelius (M.S. 147-175) ve Commodus (M.S. 176-192) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 4335, 4337, 4338.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4684.

Sarapis ve Harpokrates **Kat. No. 4. 13. 8.**

Buluntu Yeri: Perinthos

İmparator: Antoninus Pius (M.S. 138-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Noktalarla sınırlanmış alan içerisinde, başı sağa doğru dönük, *taenia* giymiş ve başında defne yaplarıyla süslü *kalathos* bulunan Sarapis büstü bulunmaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝ/ΘΙΩΝ lejantı, sağ elinin parmağını dudaklarına doğru kaldırmış, sol kolunda *cornucopiae* ve *chlamys*'ini tutan; sola doğru bir şekilde ayakta duran, başına *skhent* giymiş, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Marcus Aurelius (M.S. 147-175) ve Commodus (M.S. 176-192) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4380, Plate XXII 12; 4397; *CNT*: 4339, 4340, 4341.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4685.

Sarapis **Kat. No. 4. 13. 9.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M AVP CEOVHP ANTΩNEINOC lejantı, sağa dönük başında defne çelengi olan, sol omuzu üzerinde sol elinde tuttuğu mızrak bulunan, zırhlı imparator Caracalla büstü betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejantı, sola dönük etrafı çelenkle süslenmiş yanan bir altarın üzerine sağ eli ile bir çift boksör eldiveni bezini tutan, sol elinde asa olan ayakta Sarapis betimlemesi yer almaktadır. Aynı tip sikkeler imparator Septimius Severus (M.S. 193-211) ve Severus Aleksander (M.S. 222-235) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4513, 4563, 4564, *BMC* 19, *CNT*: 4387, 4388, 4389, 4390, 4391, 4392, 4393, 4394, 4395,4564, 4755, 5525.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4564.

Sarapis **Kat. No. 4. 13. 10.**

Buluntu Yeri: Perinthos

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K M AVP CЄOVHP ANTΩNINOC AVГ lejantı, sağa dönük başında defne çelengi olan, sol omuzu üzerinde sol elinde tuttuğu mızrak bulunan, zırhlı imparator Caracalla büstü betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠЄPINΘЄΩN NЄΩKOPΩN lejantı, Sarapis, Zeus ve Hera figürleri bulunmaktadır. Ortada, başında *kalathos*, bel çevresinde bir giysi, sağ elinde *patera,* sol kolda *cornucopiae* olan, başı sola dönük, ayakta Sarapis; solda, sağ elinde *patera,* sol elinde asa, başı sola dönük, ayakta, çıplak Zeus; sağda, zırhlı ve örtülü, başı sola dönük, ayakta Hera tasvirleri yer almaktadır.

Kaynaklar: *CNT*: 4396, 4397, 4398.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 4397.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 13. 11.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y(?): Biga içinde ayakta yarı çıplak ve kolundan tuttuğu Persephone[148]'yi taşıyan bir şekilde betimlenmiş Hades (Pluto?) Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4572.

Sarapis **Kat. No. 4. 13. 12.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Severus Aleksander (M.S. 222-235).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AV K M AVP CEVH ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC AVΓ lejantı, sağa doğru dönük, üzerinde dökümlü kumaş bulunan, zırhlı imparator Severus Alexander büstü yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΝ ΔIC ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejantı, İsis Pharia ve Sarapis arasında imparator Severus Aleksander sağ elini yukarı kaldırmış, sol elinde asa ve başı sola dönük bir vaziyette ayakta betimlenmiştir. Geminin arka tarafında ayakta, sağ eli ile imparatoru taçlandırır durumda, sol eli ile ise; geminin dümeni tutar bir şekilde Sarapis tasviri yer almaktadır. Ayrıca kadırganın yüzeyinde yan yana yüzer bir şekilde üç adet yunus figürini bulunmaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4641; *CNG*; Schoenert 782; *CNT*: 3981, 3982, 3983, 3984, 3985, 3986, 4789, 4790.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4641.

[148] Yunan mitolojisinde Zeus ve Demeter'in kızı Hades'in karısı olan Ölüler Dünyası tanrıçasının adıdır.

Sarapis **Kat. No. 4. 13. 13.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 234-248).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y (?): Bir elinde çelenk, diğer elinde asa olan Sarapis, altarın yanında bir çift boksör eldiveni bezini tutar vaziyette bir Homonia betimlenmesi vardır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4693.

Sarapis **Kat. No. 4. 13. 14.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Gordianus III (M.S. 238-244).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT KM ANT ΓOPΔIANOC AVΓ lejantı, sağa dönük başında defne çelengi olan, zırhlı imparator Gordianus III betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΘΙΝΩΙΩΝ ΔIC ΝΕΩΚΟΡΩΝ lejantı, sağa doğru dönük, sol elinde asa, yukarı doğru kaldırdığı sağ elinde ise çelenk olan ayakta Sarapis, karşısında sola doğru dönük, sol elinde palmiye dallarından bir çelenk tutar vaziyette bir Homonia betimlenmesi yer almaktadır. Ayrıca ikisinin arasında yanar şekilde bir altar bulunmaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4639, 4693; Schönert-Geiss 860; Paris 1047; *CNT*: 4197-4200.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov 543.

İsis **Kat. No. 4. 13. 15.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Cladius (M.S. 49-54).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: TI ΚΛΑΥΔΙΟC ΚΑΙCΑΡ CΕΒΑCΤΟC ΓΕΡΜΑΝΙΚΟC lejantı, sağa dönük başında defne çelengi olan imparator Cladius başı betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ lejantı, sol elinde asa, sağ elinde *patera*, sola doğru dönük karşısında altar olan ayakta İsis tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov: 3; Schoenert-Geiss 224; *RPC*: 1747; *CNT*: 4346, 4347, 4348, 4349.

Fotoğraf Kaynak: *RPC*: 1747.

İsis **Kat. No. 4. 13. 16.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Nero (M.S. 59-62).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ΠΟΠΠΑΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ lejantı, sağa doğru dönük, üzerinde dökümlü kumaş bulunan ve kavun biçiminde örülmüş saçları ile imparator Neron'un eşi Poppaea büstü yer almaktadır.

A.Y: Defne çelengi içinde İsis'in başlığı, solunda Pi harfi sağında ise E harfi yer almaktadır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4424; *RPC* 1756; CNT: 3660, 3661, 3662, 4357, 4360, 4361, 4364, 4365, 4366, 4368, 4369, 4371, 4372, 4373, 4376, 4377, 4378, 4379, 4380, 4381, 4383, 4384, 4385, 4386, 5393, 5921, 5923, 9193.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4424.

İsis Pharia **Kat. No. 4. 13. 17.**

Buluntu Yeri: Perinthos.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 147-175).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ΦΑΥCTEINA CEBACTH lejantı, sağa doğru dönük bir şekilde Marcus Aurelius'un eşi Faustina II betimlemesi yer almaktadır.

A.Y: ΠΕΡΙΝΘΙΩΝ yazısı, iki eli ile yelkeni tutan, sağa doğru dönük, elbisesi dalgalanır gibi betimlenmiş, ayakta İsis Pharia tasviri yer almaktadır.

Kaynaklar: Varbanov -; Moushmov -; Schönert-Geiss -; Mionnet -. *RPC* IV: 10709; Surber Coll., Lot 15-067.

Fotoğraf Kaynak: Surber Coll., Lot 15-067.

4.14. PHİLİPPOPOLİS (Plovdiv-Filibe)

Bulgaristan'ın güneyinde, Hebros Nehri kıyısında yer alır.

Sarapis **Kat. No. 4. 14. 1.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Commodus (M.S. 176-192).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağa doğru dönük başında *kalathos* bulunan Sarapis büstü yer almaktadır. bu tip sikkeler Septimius Severus (M.S. 193-211), Caracalla (M.S. 198-217) ve Commodus (M.S. 209-212) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 5183, 5253, 5320, 5378; Varbanov: 1541; Paris: 1331.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 5183, Plate VII 11.

İsis Pharia **Kat. No. 4. 14. 2.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Commodus (M.S. 176-192).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y (?): Sağa doğru dönük, her iki eli ile rüzğar ile dalgalanan yelkeni tutar bir şekilde İsis Pharia betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 5207.

İsis **Kat. No. 4. 14. 3.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Commodus (M.S. 176-192).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağ elinde *sistrum*, sol elinde vazo tutan, ayakta İsis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 5208.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 14. 4.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sol elinde asa, sap elini ayağının dibinde duran *kerberos*'a doğru uzatmış, başında *kalathos*, sola doğru dönük oturur bir şekilde, yarı çıplak Hades Sarapis tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 5362, Plate X 15.

Sarapis **Kat. No. 4. 14. 5.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Elagabalus (M.S. 218-212).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Ayakta vücudu cepheden, sola dönük başında *kalathos* olan, sağ elini yukarı doğru kaldırmış ve sol eliyle çapraz şekilde asa tutan Sarapis vardır.

Kaynak: Moushmouv, 1912: 5421, Plate X 13.

Harpokrates **Kat. No. 4. 14. 6.**

Buluntu Yeri: Philippopolis.

İmparator: Hadrianus (M.S. 117-138).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağ eli ağzında, sol elinde *cornucopiae* tutan ayakta durur vaziyette, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Egalabalus (M.S. 218-222) ve Caracalla (M.S. 198-217) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 3725, 4904, Plate XXII 12, 5426; Varbanov: 1778.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 3725, Plate XXII 12.

4.15. SERDİCA (Sofya)

Balkan Yarımadasının merkezinde, Bulgaristan'ın batısındaki Sofya Havzası'nda yer almaktadır.

İsis **Kat. No. 4. 15. 1.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 161-180).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y(?): Sağa doğru dönük olan başında *lotus* tacı olan İsis büstü yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 4752.

Sarapis **Kat. No. 4. 15. 2.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 161-180).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağa doğru dönük olan başında *kalathos* olan sakalı Sarapis başı yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Lucius Verus (M.S. 161-169), Caracalla (M.S. 198-217) ve Septimius Severus (M.S. 193-211) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4753, 4832, 4833, Plate VII 11, 4761; Varbanov: 30.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4753, 4832, 4833, Plate VII 11.

İsis **Kat. No. 4. 15. 3.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Marcus Aurelius (M.S. 161-180).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AV KAI M AVPH - ANTΩNEIN lejantı, başı sağa doğru dönük, sakallı, zırhlı ve *paludamentum* giymiş olan imparator Marcus Aurelius büstü yer almaktadır.

A.Y: ΣΕΡ-ΔΩΝ lejantı, başı sola doğru dönük, ileri doğru uzanan sağ elinde *sistrum*; sol elinde *situla* tutan, ayakta, İsis betimlemesi yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Lucius Verus (M.S. 161-169) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 5022; Moushmov, 1912:4766.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 5022.

Sarapis **Kat. No. 4. 15. 4.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: ΙΟΥΛΙΑ ΔΟΜΝΑ CEBAC lejantı, sağa doğru dönük, üzerinde dökümlü kumaş bulunan imparator Septimius Severus'un eşi Julia Domna büstü yer almaktadır.

A.Y: ΟΥΛΠΙΑC CEPΔIKHC lejantı, sola doğru dönük, sağ elini yukarı kaldırmış, sol eli ile bir asa tutan, karşısında küçük bir atlar bulunan ayakta betimlenmiş Sarapis yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Caracalla (M.S. 198-217) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Ruzicka: 57, 115, 118; Paris: 1382; Moushmouv, 1912: 4894, Plate X 13; *CNT*: 9772; Varbanov: 2435, 2438; *BMC* 12.

Fotoğraf Kaynak: Ruzicka: 57.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 15. 5.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Septimius Severus (M.S. 193-211).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Yarı çıplak şekilde sola doğru oturmuş, başında *kalathos*, sol elinde asa tutan ve sağ elini de sol ayağının dibinde bulunan *kerberos*'a uzatmış şekilde Hades (Pluto) Sarapis tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Caracalla (M.S. 198-217) ve Geta (M.S. 209-212) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: Moushmov, 1912: 4797, 4903, 4943, Plate X 15; Ruzicka: 123 (2); Mionnet Supp. II, 1655, Varbanov: 2316 var; Ruzicka: 123, 339, 340; Varbanov: 2568, 2565, 4943A.

Fotoğraf Kaynak: Moushmov, 1912: 4797, 4903, Plate X 15.

İsis **Kat. No. 4. 15. 6.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y/A.Y (?): Sağa doğru dönük olan başında *lotus* çiçekleri ile süslenmiş olan İsis başı yer almaktadır.

Kaynak: Mouhsmov, 1912: 4834.

İsis **Kat. No. 4. 15. 7.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-205).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: M AV AN-TΩNEINOC lejantı, sağa dönük başı defne yaprakları ile süslü genç imparator Caracalla büstü vardır.

A.Y: CЄ-PΔΩN lejantı, noktalarla sınırlı alanın içinde sağa doğru dönük, kıvırcık saçlı ve başına *lotus* tacı takmış İsis büstü tasviri yer almaktadır. Bu tip sikkeler imparator Geta (M.S. 209-212) Dönemi'nde de basılmıştır.

Kaynaklar: *CNT*: 9787, 9788; Mouhsmov, 1912: 4930, Plate VII. 12.

Fotoğraf Kaynak: *CNT*: 9788.

Hades Sarapis **Kat. No. 4. 15. 8.**

Buluntu Yeri: Serdica.

İmparator: Gallienus (M.S. 253-268).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: AVT K GALLIHNΩC lejantı, sola doğru dönük olan başında ışık yayar gibi taç olan ve elinde mızrak ve kalkan tutan İmparator Gallienus büstü yer almaktadır.

A.Y: OYΛΠIAC CEPΔIKHC lejantı, *tetrastyle* düzende bir tapınak, alınlığında bir nokta; sol elinde asa başında *modius* ile bu tapınağın içinde oturur vaziyette ve aynı zamanda sol ayağının dibinde bulunan *kerberos*'a sağ elini uzatmış bir şekilde Hades Sarapis betimlemesi yer almaktadır.

Kaynak: *SNG* Copenhagen -, Lindgren -, *BMC* -, Varbanov -, Moushmov -, Ruzicka -, Varbanov: 2647.

Fotoğraf Kaynak: Varbanov: 2647.

4.16.TRAİANAPOLİS (Traianoupoli)

Kuzeydoğu Yunanistan'da bulunan Doğu Makedonya ve Trakya Bölgesi'nin Evros bölgesel biriminde yer almaktadır.

Sarapis **Kat. No. 4. 16. 1.**

Buluntu Yeri: Traianapolis.

İmparator: Caracalla (M.S. 198-217).

Malzeme: Bronz.

Ö.Y: Sağa doğru dönük başı defne yaprakları ile süslü imparator Caracalla büstü yer almaktadır.

A.Y: ΤΡΑΙΑΝΟΠΟΛΙΤΩΝ lejantı, sağa doğru dönük başında *modius*, üzerinde dökümlü kumaş olan sakallı Sarapis büstü vardır.

Kaynak: Varbanov: 2791.

Harpokrates **Kat. No. 4. 16. 2.**

Buluntu Yeri: Traianapolis.

İmparator: Elagabalus (M.S. 218-222).

Malzeme: Bronz.

A.Y: Sağ eli ağzında, sol elinde *cornucapiae* tutan ayakta durur vaziyette, çıplak Harpokrates tasviri yer almaktadır.

Kaynak: Moushmov, 1912: 5057, Plate XXII 12.

5. TRAKYA'DA KÜLTLER

5.1. Anubis

Tanrı Anubis, Osiris ve Neftis'in oğlu, Horus'un üvey kardeşidir. Mısır yazıtlarında köpek başlı insan olarak sembolleştirilmiştir. Yani sadece köpek ya da insan değil ikisinin karışımı bir tanrı olarak betimlenmiştir. Anubis'in bu sembolik özelliği, mitolojide sözü edilen Horus'un üvey kardeşi olmasıyla da büyük paralellik göstermektedir.[149] Anubis'in sembolik özelliği olan köpek başlı ve insan vücutlu olarak tasviri (ön yüzde Sarapis ve İsis'in başları, arka yüzde ise Anubis ayakta), M.Ö. 350-300 yıllarına tarihlenen bir Perinthos sikkesinden **(Kat. No. 4.13.1)** bilinmektedir. Ayrıca bu tanrı üçlüsü (Sarapis, İsis, Anubis) Mesembria **(Kat. No. 3.8.2)** ve Tomis'de **(Kat. No. 3.13.2)** bulunan yazıtlardan da bilinmektedir **(EK-6)**. Kimi zaman bu üçlüye, Maroneia'da **(Kat. No. 3.7.5, Kat. No. 3.7.6, Kat. No. 3.7.10, 3.7.11)** yer alan epigrafik buluntularda da görüldüğü gibi Harpokrates de dâhil olmuştur**.**

Tanrı Anubis, yeraltı tanrısıydı. O aynı zamanda mumyalama sanatının mucidiydi. Osiris'in yer altı dünyasının tanrısı olarak kabul edilmesi, Anubis'in yerinden edilmesi anlamına geliyordu. O "Daddu'nun efendisi" için yer açmak zorundaydı. Bu gerçek, Osiris'in sahip olduğu etkinin çarpıcı bir göstergesiydi. Osiris, Delta'nın kuzeyinde sadece bir bölgenin feodal tanrısıydı; Anubis ise çok eskiden beri Nil vadisinde kutsal olarak kabul ediliyordu. Onu tanrı olarak tanıyan kentlerin sayısı çok fazlaydı ve bunlar güçlü kentlerdi. Ancak, tüm kentlerin sayısının çokluğuna ve gücüne rağmen Anubis, kendisine rakip olan tanrıya boyun eğmek zorunda kaldı. *Pantheon*'daki yerini korudu; zira Mısırlılar geçmişleri ile olan bağlarını hiçbir zaman koparmazlardı; fakat Anubis'in *pantheon*'da oynadığı rol değişti ve Osiris'in vekili ve mezarlıkların bekçisi olmakla yetindi.[150]

---

[149] Candan, E., (2005): *Antik Mısır Tanrıları*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 241-243

[150] Sayce, A.H., (2014): *Antik Mısır ve Babil Tanrıları*, (Çev. Şebnem Duran), İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2014, s. 154.

Göksel olguları bize açıklayan da Anubis'tir. Anubis, yukarı kesimlere doğru yönelen göksel olguların etkenidir. Kimi zaman ona *Hermanubis* (Hermes ve Anubis) de denir. Bu tanrının birinci adı, üst dünya ile olan ilişkilerini açıklamaktadır; ikinci adı ise, alttaki dünya ile ilişkilerini ortaya koymaktadır.[151] Anubis bir köpek imgesiyle gösteriliyordu, çünkü köpek geceleri de gündüz kadar iyi görmekteydi. Böylece Anubis'in Mısırlılarda, tıpkı Hekate'nin Yunanlarda aldığı sıfatlardan yararlandığı görülmektedir: o hem yeraltıyla ilgili hem de göksel nitelikler taşıyordu.[152]

Anubis, ayrıca hiyerogliflerde çakal başlı olarak da tasvir edilmiştir çünkü mezarlıkları girmesi gömülü olan mumyaların korunmasına tehdit oluşturmaktadır. Mezarlar da Anubis'i ilgilendirdiğinden, bu şekilde tasvirin amacı da bu tehdide karşı gelebilmek ve koruma amacı ile kullanabilmektir.[153]

5.2. Apis

Tanrı Apis, Memphis kentinin kutsal boğa tanrısıdır. Boynuzları arasında güneş kursu olan bu hayvan tanrının alnında ise, zanaatkarların ve madencilerin korucu tanrısı Ptah'ın simgesi olan ve tanrının insan olarak ortaya çıkışını sembolize eden beyaz üçgen bulunuyordu. Apis'in, Perinthos **(Kat. No. 4.13.2, Kat. No. 4.13.4, Kat. No. 4.13.6)** sikkelerinin arka yüzlerinde bu şekilde boğa tasvirleri yer almaktadır **(EK-4)**. Apis, tanrı Ptah ile ineğin oğlu olarak kabul edilir. Herodotos, Apis'in kendisini dünyaya getirdikten sonra bir daha hamile kalmayacak bir inekten doğduğunu ve bu ineğin gökten düşen bir şimşek, ışıktan hamile kaldığını söyler. Ancak, Memphis inancında, Ptah bir ateş kümesi olarak ineğin karnına girmiş ve onu hamile bırakmıştır.[154] Boğa Apis, Ptah'ın vücut bulmuş şekliydi ve adak levhalarında "Ptah'ın yeni yaşamı" olarak adlandırılırdı.[155]

---

[151] Plutarkhos, (2006): *Moralia*, İsis ve Osiris, (Çev. Muammer Tuncer), İstanbul 2006, s. 78-79, Nr. 61.
[152] Plutarkhos, 2006: 61, Nr. 44.
[153] Wilkinson, R. H., (2003): *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*, Thames & Hudson Inc. London 2003, s. 187-188.
[154] Şahin, N., (2001): *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 164.
[155] Sayce, 2014: 110.

5.3. Harpokrates

İsis ve Osiris'in ölümünden sonra olan oğlu, Çocuk Horus olarak biliniyordu. Mısırlı ifade "*Harpa Khruti*" (çocuk Horus) Yunanlar tarafından Harpokrates olarak çevrilmiş olup birçok tapınakta tanrısal üçlünün bir üyesini oluşturan çocuk tanrıların en önemlisiydi[156] Harpokrates'in bu şekilde tanrısal üçlünün üçüncü üyesi olarak betimlendiği buluntular Tomis'de (**Kat. No. 2.19.4)** bulunan bir adak kabartmasında Harpokrates, İsis ve Sarapis birlikte tasvir edilmektedir **(EK-6)**. Ayrıca Bizya **(Kat. No. 4.3.4)** ve Perinthos **(Kat. No. 4.13.7)** bulunan nümismatik buluntularda Harpokrates, yine aynı şekilde İsis ve Sarapis birlikte görülmektedir **(EK-4)**. Aynı zamanda, Harpokrates'in bu şekilde adının geçtiği Maroneia'da **(Kat. No. 3.7.5, Kat. No. 3,7.6, Kat. No. 3.7.10, Kat. No. 3.7.11)** bulunan epigrafik buluntulardan da **(**Sarapis, İsis ve Anubis) bilinmektedir **(EK-6)**.

Bu tür çocuk tanrıların Mısır mitinde ve ikonografisinde iki önemli işlevi vardı. Birincisi, evrenin yenilenmesini sembolize etmeleriydi. İkincisi de evrensel düzeni tehdit eden varlıkların üstesinden gelmeleriydi. Mısır sanatında küçük çocuklar geleneksel olarak çıplak, traşlı bir baş ve yandan bir tutam örgülü saç, yani Harpokrates/Çocuk Horus gibi betimlenmektedirler.[157] Harpokrates'i, insanlar arasında tanrılar konusunda yaygın olan saçma, kusurlu ve tamamlanmamış düşünceleri düzeltip doğru kılan bir öğe olarak da görmeliyiz. Onun içindir ki ağız sıkılığının ve susmanın simgesi olan bu tanrı, bir parmağını ağzının üstünde tutmaktadır.[158] Harpokrates'in bu şekilde, çıplak ve parmağını ağzının üstünde tutar bir vaziyette betimlemelerini, Tomis'de **(Kat. No. 2.19.3, Kat. No. 2.19.4)** bulunan kabartmalarda ve Augusta Traiana **(Kat. No. 4.2.2, Kat. No. 4.2.5)**, Deultum **(Kat. No. 4.5.6)**, Markianopolis **(Kat. No. 4.8.1)**, Pautalia **(Kat. No. 4.12.5)**, Perinthos **(Kat. No 4.13.3, Kat. No. 4.13.7, Kat. No. 4.13.8)**, Philippopolis (**Kat. No. 4.14.6)** ve Traianapolis'deki **(Kat. No. 4.16.1**) nümismatik buluntularda görmekteyiz **(EK-6)**.

---

[156] Pinch, G., (2002): *Handbook Of Egyptian Mythology*, s. 146.
[157] Gös. yer.
[158] Plutarkhos, 2006: 85, Nr. 68.

Harpokrates, ayrıca yaşamın kesintisiz yenilenmelerini, ebedi gençliği, yaşam ve ölümün art arda dönüp gelişiyle sürekli gençleşen her şeyi simgeliyordu. İsis, Aphrodite olduğunda Harpokrates, Eros ile bir tutuldu.[159]

Çıplak Harpokrates/Çocuk Horus'un timsahları ezerken ve yılanlar, aslanlar, antilopları gibi tehlikeli yaratıkları sıkarak öldürürken tasvirleri vardır. Yunanlar, Harpokrates'i bu tip betimlemelerle gördükleri için, beşiğinde ona saldırırken iki yılanı boğan Herakles ile özdeşleştirmişlerdir. Roma Dönemi'nde ise, Harpokrates sıklıkla büyülü taşlara oyulan popüler bir muska sembolü oldu. Büyülü tılsımlar için en etkili zaman olduğu düşünülen bir şafak tanrısı olarak görülmüştür.[160]

İsis ve Osiris'ten doğan çoçuk, atmaca tanrı olan Horus idi. Bu ad, atmacanın süzülerek yükselmesinden türetilmiş yükseklerdeki anlamında gelmektedir. Horus, karakter özellikleri krallık mitine doğrudan yansımayan, savunmasız bir çocuk ya da gözleri Güneş ile Ay olan bir gök şahini olarak tasvir edilen komplike bir tanrıdır. Bununla birlikte, tüm farklı öğeler bir halı dokuması gibi ustaca bir araya getirilmiş ve tanrı Horus, Mısır' ın eğemenliğinin ön plana çıkarılması noktasında temel vurgu olmuştur. Horus, Khemmis'teki Kuzeydoğu Delta'sında doğmuştur. İsis, Seth'ten korumak amacıyla Horus'u papirüs bataklıklarında saklamıştır. Küçük Horus savunmasızdır ama İsis'in doğaüstü güçlerinin koruması altındadır. Olgunluk çağına ulaştığında artık *Har-wer* ya da *"Genç Horus"* (Yunancada Haroeris) olarak adlandırılmış ve hakkı olan Mısır tahtı için mücadeleye hazır hale gelmiştir.[161]

Plutarkhos, aynı zamanda, Harpokrates'i deforme olmuş bacaklarla İsis'in ikinci oğlu olarak düşünmektedir.[162]

---

[159] Plutarkhos, 2006: 130-131, Nr. 101.
[160] Pinch, 2002: 147.
[161] Hart, G., (2017): *Mısır Mitleri*, (Çev. Mehmet Sait Türk), 3.Basım, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017, s. 51-52.
[162] Pinch, 2002: 147.

5.4. İsis

Piramit yazıtları, İsis'ten "Às" veya "Àset" şeklinde bahsetmektedir. Bu kelimenin ne anlama geldiği henüz tam olarak açıklanamamıştır. Ancak Mısırlıların daha önce tapmış oldukları Libya tanrıları Net ve Bast gibi tanrılardan biri olma olasılığı yüksektir. İsis, Mısır dilinde "*taht*" anlamına gelmektedir.[163] Bu nedenle, Mısır tasvirlerinde başının üzerinde sık sık bu taht simgesi görülmektedir.[164]

İsis, Mısır'ın ana tanrıçasıdır. Hathor, Dendero, Neit, Saia gibi tanrıçaların olduğu bir zamanda tapınım görmüştür. İsis kültü ilk olarak Mısır'ın yeni imparatorluk dönemi ile ortaya çıkmış ve varlığı giderek büyümüştür. Yunanlar İsis'i tanıyana kadar, büyük ve her şeyi kapsayan tanrıça olarak kalmıştır.[165]

İsis'in atribüleri öylesine çoktur ki, hiyeroglifte *"çok adlı"* veya *"bin isimli"*, Yunan yazıtlarında ise *"sayısız adlı"* şeklinde geçmektedir. İsis, yardımsever bir tanrıça ve anadır. Etkisi ve sevgisi yerde, gökte ve her yerdedir. Yeryüzündeki insanların, böceklerin, cennetteki tanrılara kadar yaşayan her şeyin hâkimidir. Gücünü sadece yeni canlılar yaratmak için değil, iyilik ve başarı için de kullanırdı.

İsis'in bilinen bazı tipik atribüleri vardır. Sağ elinde Mısır'da dini törenler esnasında çalınan *sistrum* denilen musiki aletini taşımaktadır. Sol elinde de kutsal suyu taşıyan yuvarlak küçük bir kap "*situla*" bulunmaktadır. Alnında bir daha dünyaya gelmenin simgesi olan *lotus* yer almaktadır. İsis'in bu şekilde bir elinde *sistrum*, diğer elinde de *situla* tutar bir şekilde tasvirleri, Anchialos **(Kat. No. 4.1.2-Kat. No. 4.1.4.)**, Bizya **(Kat. No. 4.3.1)**, Hadrianopolis **(Kat. No. 4.6.2-Kat. No. 4.6.3)** ve Serdica **(Kat. No. 4.15.3)** sikkelerinde karşımıza çıkmaktadır **(EK-4)**.

---

[163] Witt, R. E., (1997): *Isis in the Ancient World*, London 1997, s. 14.
[164] Heyob, S. K., (1975): *The Cult of Isis Among Women in the Graeco-Roman World*, EPRO 51, Leiden E. J. Brill, s. 1.
[165] Roscher, W.H., (1890-1894): *İsis Riechishem and Römischen Mythologies*, Leipzig 1890-1894, s.359.

İsis, Yunan ve Roma dünyasına da girmiş ve kişiliğinde birçok tanrıçaları toplayarak bir süre tek tanrıça olarak tapım görmüştür. Başında ay taşıyan bir inek şeklinde simgelenmektedir.[166] İsis ve Hathor, birlikte *"sonsuz gökyüzü ineği"* olarak dile getirilmişlerdir. Bazen inek, ya da inek başlı kadın olarak betimlenmiş olmasının nedeni budur. Bu nedenledir ki, inek, İsis'in kutsal hayvanı sayılmıştır ve Mısır'da kurbanı yasaklanmıştır.[167]

İsis, Cennetin tanrıçası olduğu için gökteki "Ay" ve yıldız "Sothis" onun simgesidir. İsis'in Ay'dan hiçbir farkı olmadığını, onun boynuz taşıyan heykellerinin ayın giderek büyüyen simgeleri olduğunu, siyahla tüllenmiş heykellerininse ayın güneşi arzulayıp izlerken yok olup gitmelerini ve kararmalarını simgelemektedir. Bu nedenle Mısırlılar aşklarında başarılı olmak için aya yakarmaktadırlar.[168] Bunun yanında adalet dağıtıcısı ve büyücüdür.[169] Tanrıça İsis'in saçları üzerinde bir disk ve tüylerle süslenmiş yüksek bir taç olan betimlemelerini Augusta Traiana'da **(Kat. No. 2.3.1)**, Morozovo'da **(Kat. No. 2.14.1)** ve Pastousha'da **(Kat. No. 2.17.1)** bulunan figürinlerde görülmektedir **(EK-6)**.

Mısır efsanesine göre, İsis kral tanrı Osiris'in kız kardeşi ve karısı, güneş tanrı Horus'un anasıdır.[170] Gökyüzünde Sirius (yıldız) olarak yerini alan İsis'in Mısır'da kült merkezi olan bir şehir veya gömülü olduğu bir yer bulunmamaktadır.[171]

Mısır'ın yaşam, bereket ve koruyucu tanrıçası olan İsis'in, kardeşi ve eşi Osiris'in ölümü ve yeniden doğumu üzerine şekillenen gizem dini, Roma'ya M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısında girdi ve başta köleler, azatlılar arasında büyük taraftar topladı. M.Ö. 58 yılında, Capitolium'da tanrıçaya adanmış heykeller ve tapınaklar yükseldi.

---

[166] Erhat, A., (1989): *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 1989, s.176.
[167] Kemertaş, G., (2000): *Anadolu'da Mısır Tanrılarına Yapılan Tapınaklar*, (Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2000, s. 13.
[168] Plutarkhos, 2006: 71, Nr. 52.
[169] Kart, E., (2008): *Anadolu'da İsis Sarapis Kültü ve Bunun Kaunos'ta İzleri*, Muğla Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s. 4.
[170] Erhat, A., (2018): *Mitoloji Sözlüğü*, 25. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018, s.162.
[171] Watterson, B., (1984): *The Gods Of Ancient Egypt*, New York 1984, s.75.

Aynı yılın Ocak ayında, consul Gabinius, dinsel bir kurban töreni düzenlediği sırada, *consul*'un İsis adına hiçbir şey yapmadığını öne süren birtakım İsis taraftarı bu törene müdahale etti. Bunun üzerine Senatus İsis Tapınakları'nı yıktı. Tanrıçanın dinin kabul edenler bu durum karşısında yılmadı ve tapınaklarını onardılar. Küçük tapınaklar inşa ederek kendi kültlerine tapınmaya devam ettiler ta ki Senatus'un M.Ö. 50 yılında bu küçük tapınakları da yeniden yıktı. Fakat bu yasaklamalar şefkat dağıttığına inanılan bu tanrıçanın taraftarlarını yıldırmadı ve gittikçe artan bir sayıyla Roma'da etkin olmayı sürdürdüler.[172]

M.Ö. 43'te, Antonius, Lepidus ve Octavius triumvirliği bu mensupların devletin izni dışında büyülemelerine engel olmak için Isis adına bir tapınak yaptırdı. M.Ö. 31 yılında geleceğin Augustus'u olan Octavianus ve Antonius arasında patlak veren Actium Savaşı Octavianus'un zaferiyle sonuçlanınca, Roma'da Mısır dinleri yasaklandı. Çünkü o dönemde kendini adeta İsis olarak gören Kleopatra, kendisini adeta Osiris ya da Dionysous olarak gören Antonius'a destek çıkmıştı. Böylece, M.Ö. 28'de devletin desteğini tamamen kaybeden İsis dini taraftarları yeniden kendilerinin yaptırdığı özel tapınaklara geri döndüler ve diğer gizem dinlerinde de gördüğümüz gibi, bu dinin özellikle kadın taraftarları, İsis'i kendi ailelerinde gizlice yaşatmayı yeğlediler. İsis kültünün aile içinde yaşatılmasına saray çevresinden de gizli destekler geldi.[173]

Tiberius zamanında, Mısır dininin adetleri batıl inanç olarak yani superstitio olarak görüldü, tapınıcılar sürgün edildi, tapınaklar ve bu taraftarların giysileri yakıldı. Fakat gizem dinlerine ilgi duyan İmparator Caligula zamanında yeniden ortaya çıkan Mısır kültleri, M.S. 69'da Vespanius döneminde, şahit olduğu bir olayla yeniden canlandı. Vespanius, imparator olmadan önce, Doğu'da ordunun başındayken, Osiris (Saparis) tanrının tapınağına gidip orada kendisiyle ilgili bir

[172] Dürüşken, Ç., (2000): *Roma'nın Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 126.
[173] Dürüşken, 2000: 126-127.

kehanet alır ve Senatus'un onu imparator olarak seçtiğini öğrenir. Bunun üzerine Roma' ya döner ve İsis tapınağının müdavimleri arasına katılır.[174]

İsis dininin ve gizemlerinin öğrenilmesinde incelediğimiz Apuleius'un *Metamorphoses*'i önemli bir kaynaktır. Bu dine kabul edilip, İsis rahibi olma onuru kazanan Apuleius bize (*Metamorphoses* 11) İsis ayinlerini, gizemli sembollerini ve ayrıntıları anlatır. Ancak bu belgenin içeriğinin anlaşılması için, İsis'in Mısır'da ortaya çıkıp Hellenistik Dönem'de bütün Akdeniz dünyasına yayılan söylencesi üzerinde durmak gerekir: Mısır'ın gök tanrıçası Nut ile, yeryüzünün tanrısı Geb'in kızı olan İsis, Mısır tahtının ve egemenlik gücünün kişileştirilmiş biçimidir. Ama kötü bir kişilik olan kardeşleri Seth tarafından birçok acı olay yaşamışlardır.[175]

İsis'in yaşadığı bu acı olaylar, çok sevdiği eşini yitirmesi, tanrıçanın insanlığın acısını ve yasını anlamasına yol açmıştır. Ayrıca oğlu Horus'u Seth'ten saklayarak, göğsünde oturtup beslemesi ve ona gösterdiği şefkat, bu tanrıçanın annelik gücünün simgesi durumuna gelmesine, bu yönünün Yunan-Roma sanatında da sıkça işlenmesine neden olmuştur. İsis, kocasını kaybeden ve onun izini süren tanrıça olması açısından, kızının kaçırılmasından sonra onun ardından yollara düşen Demeter'e benzetilir. Bunun yanında, Osiris'in parçalanma öyküsü ve yeniden dirilişi Bacchus söylencesine benzemektedir. İsis'in berket ve koruyuculuk simgesi oluşu ve çeşitli güçlere sahip olması onu Demeter'e ek olarak Yunanların Aphrodite, Rhea, Hestia yahut Trakyalıların Kybele; Likyalıların Leto; Syrialıların ise Artemis ya da Astarte olarak görmelerine neden olmuştur.[176]

Yunanlar İsis-Hathor'da kendi tanrıçası Aphrodite gördüler ve ardından İsis'i Aphrodite ile tanımladılar. Kadın figürünün çoğunun çıplak olduğu birçok heykel İsis'i Aphrodite ve Venüs'ün özellikleriyle tasvir etmektedir.[177] Tanrıça İsis'in, İsis-Aphrodite olarak betimlemeleri (kalın, dalgalı ve kabarık saçları ortadan ikiye

[174] Dürüşken, 2000: 127-128.
[175] Dürüşken, 2000: 126.
[176] Dürüşken, 2000: 130.
[177] Heyob, 1975: 49.

ayrılmış, saç bandı ile bastırılmış ve ensenin en üst kısmında topuz şeklinde toplanmış bir şekilde) Morozovo'da **(Kat. No. 2.14.1)** ve Heraion Teikhos'da (?) **(Kat. No. 2.10.1)** bulunan figürinlerde görülmektedir **(EK-6)**. İsis, Roma'da ancak Sulla Dönemi'nde (M.Ö. 88-78) kabul görmüş ve İsis kültü ancak bu dönemde gelişmiştir. Roma'da İsis'e ilişkin ilk ve en önemli özdeşleşme, tanrıçanın *"Fortuna Primigenia"* ile özdeşleştirilmesidir. Tanrıçanın, Fortuna İsis olarak tasviri sadece Pastousha'da **(Kat. No. 2.17.1)** bulunan bir figürinde karşımıza çıkmaktadır **(EK-3)**. Bunun yanı sıra Roma'da İsis, denizlerin koruyucu, gemilerin mucidi olarak "İsis Pelagia" ve "İsis Pharia" şeklinde de bilinmektedir.[178] Tanrıça İsis'in, iki eli ile yelken tutar vaziyette İsis Pharia olarak betimlemeleri, Anchialos **(Kat. No. 4.1.3)**, Byzantion **(Kat. No. 4.4.1)**, Perinthos **(Kat. No. 4.13.7)** ve Philippopolis **(Kat. No. 4.14.2)** sikkelerinde görülmektedir **(EK-4)**.

Apuleius, *Metamorphoses* adlı eserinde onun her yerde farklı şekilde anılmasını İsis'in kendi ağzından dile getirir. "Adım, tanrısallığım, bütün dünyada değişik biçimlerle, farklı adetlerle ve birçok isimle donatıldı. Bütün insanlığın içinde ilk halk olan Phrygialılar bana tanrıların anası "*Pessinuntia*" der; kendi topraklarından fışkıran Attikalılar bana *"Cecropia Minervası"* der; her yanı denizlerle çevrili Kıbrıslılar bana "Paphyus Venüs" adını verir; okçu Giritliler *"Diana Dictynna"* der; Sicilyalılar yeraltının *"Proserpina'sı"* adını verir; Eleusisler beni çok eski tanrıçaları olan *"Ceres"* diye çağırır. Bazıları *"Iuno"* der bana, *"Bellona"*, kimi *"Hekat"*; kimi de *"Rhamnusia"*. Özellikle doğuda oturup doğan güneşin ilk ışıklarıyla aydınlanan Etiyopyalılar ve eski bilgeliklerin hepsinde mükemmel olan ve bana kendilerine özgü törenleriyle tapan Mısırlılar, Kraliçe *"İsis"* olan gerçek adımla hitap ederler.[179] (*Metamorphoses* 11. 5) Roma'da da birçok başka tanrıçayla özdeşleşen İsis, *Metamorphoses*'te Ay ile bütünleşmiştir (*Metamorphoses* 11. 1-2).

İsis, tanrıların kraliçesi olarak da geçmektedir. Aynı zamanda, güneyin ve kuzeyin kraliçesi, beylerin, kuzeyde toprak sahibi hanımların kraliçesidir. Gökyüzü

[178] Kart, 2008: 24.
[179] Dürüşken, 2000: 129-130.

kraliçesi olarak, Zeus, Helios ve Sarapis'in yanında bazı resimlerde de yer alır. Hera ile de ilişki içindedir. Pek çok büstte buna benzer özellikler göstermektedir. Birçok heykeltıraş da İsis'i, Harpokrates'le birlikte betimlemiştir.[180] İsis'in bu şekilde Sarapis ve Harpokrates aynı zamanda Sarapis, Harpokrates, Anubis ve Apis ile betimlemeleri Durostorum'da **(Kat. No. 2.7.1)**, Tomis'de **(Kat. 2.19.3, Kat. No. 2.19.4)** bulunan kabartmalarda ve Anchialos **(Kat. No. 4.1.1, Kat. No. 4.1.2, Kat. No. 4.1.3, Kat. No. 4.1.4)**, Augusta Traiana **(Kat. No. 4.2.5, Kat. No. 4.2.6)**, Bizya **(Kat. No. 4.3.3, Kat. No. 4.3.4)**, Perinthos'da **(Kat. No. 4.13.1, Kat. No. 4.13.2, Kat. No. 4.13.6, Kat. No. 4.13.7)** bulunan nümismatik buluntularda karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Abdera **(Kat. No. 3.1.1)**, Bisanthe **(Kat. No. 3.3.1)**, Maroneia **(Kat. No. 3.7.1, Kat. No. 3.7.2, Kat. No. 3.7.4, Kat. No. 3.7.6, Kat. No. 3.7.10, Kat. No. 3.7.11)**, Mesambria **(Kat. No. 3.8.1, Kat. No. 3.8.2, Kat. No. 3.8.5)**, Panido **(Kat. No. 3.9.1)** ve Tomis'de **(Kat. No. 3.13.2)** bulunan epigrafik buluntularda da bu şekilde adlarının geçtiği görülmektedir.

5.5. Osiris

Osiris gök tanrıçası Nut ile yer tanrısı Geb'in ilişkisinden dünyaya gelmişti. Yunanlar bunları kendi tanrıları Kronos ve Rhea ile özdeşleştirmekteydi.[181] Set, Nephthys ve İsis'in kardeşiydi, aynı zamanda İsis'in kocasıydı. İsis ve Osiris karı koca olarak Mısır'ın ilk hükümdarı oldular.[182]

Osiris bitkiler evrenin tanrısıdır, ölür yeniden dirilir ama aynı zamanda da yeraltı dünyasının da hâkimidir, ruhların yazgısına karar veren kurulun başıdır ve sadece bu yönüyle bile mumyalama ritüellerinin kaynağı olur.[183] Osiris, heykeltıraş ve ressamlar tarafından mumyalanmış biçimde, başında bir kraliyet tacı bulunan ve sargıların dışında kalan elinde kraliyet asası tutan ölü bir kral olarak, insan ve kral

[180] Roscher, 1894: 374.
[181] Frazer, J. G., (2018): *Adonis, Attis, Osiris: Doğu Dinleri Araştırmaları- II*, (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018, s.11.
[182] Freeman, C., (2018): *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev. Suat Kemal Angı), 5. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara 2018, s. 25.
[183] Seyrek, A., (2019): *Medeniyete Yön Veren Uygarlıklar Mısır*, 2. Baskı, Mavi Çatı Yayınları, İstanbul 2019, s. 68-69.

formunda tasvir edilmekteydi.[184] Ayrıca Osiris'in kıyafetleri kırbaç ve "gökleri delen" olarak tanımlanan *Atef* adlı taçtan oluşmaktadır.[185] Osiris'in bu şekilde, mumyalanmış gibi, başında yüksek bir taç, uzun bir sakal, elleri göğsünün üzerinde katlanmış, biri sağ elinde diğeri sol elinde olmak üzere asa veya harman döveni tutar bir şekilde tasvirleri Dionysopolis **(Kat. No. 2.5.1)**, Tomis **(Kat. No. 2.19.7)** ve buluntu yeri belli olmayan **Kat. No. 2.21.1- Kat. No. 2.21.2**'de yer alan figürinlerde karşımıza çıkmaktadır **(EK-6)**. Osiris, aynı zamanda M.Ö. 350-300 yıllarına tarihlenen bir Perinthos sikkesinde de **(Kat. No. 4.13.4)**, ön yüzde İsis ile betimlendiği sikke ile karşımıza çıkmaktadır **(EK-4)**.

Osiris kendisini iyilik yapmaya, halkına sanat ve kültür unsurlarını sevdirmeye ve onları vahşi insanlardan medeni insanlara dönüştürmeye adayan Mısırlı bir firavundu. Dünyayı barış sanatı ile kontrol altına almak üzere Mısır'daki krallığından yola çıktı ve yokluğunda idareyi İsis'e bıraktı. Döndüğünde Set ve onun yetmiş iki komplocu taraftarı ona büyü yaptılar ve bir sandığa hapsedip sandığı da Nil'e fırlattılar.[186]

Sandık Byblos Krallığı'nda bir ağaç dibinde takılı kaldı. İsis çılgın bir vaziyette, dolaşıp eşini ararken, Byblos Krallığı'na yolu düştü. Burada kralın küçük oğluna annelik görevini üstlendi ve bu krallıkta kaldı. Kral, Osiris'in bedeninin takıldığı ağacı, sarayına sütun yapmak üzere kestirmişti. İsis, kralın oğlunun bedeninin ölümlü kısmını yakarak gücünü gösterdi ve Osiris'in bedeninin kapalı olduğu sandığın açılmasını istedi. Eşinin bedenini alıp, Mısır'a getirdi ve gizledi. Ama Seth onu buldu ve parçalara ayırıp Mısır'ın her tarafına dağıttı. İsis, avcılık içgüdüleri güçlü, çakalbaşlı tanrı Anubis'in yardımıyla, bu parçaları toplayıp ölen eşini yeniden biçimlendirdi. Sonrasında onu bir şahine dönüştürüp kanatlarını çırparak bedenine can verdi. Osiris dirildiğinde, İsis'i dölledi ve Şahin-Tanrı Horus doğdu. Osiris, yaşamını ve dünyadaki görevlerini Horus'a aktardı ve kendisi bir ruh

[184] Frazer, 2018: 24.
[185] Hart, 2017: 47.
[186] Sayce, 2014: 150.

olarak yaşamını sürdürdü. Horus Seth'i öldürerek babasının öcünü aldı ve tahtı ele geçirdi.[187]

Osiris efsanesi, bir zamanlar ihanete uğrayıp öldürülene kadar Mısır'ı bir kral olarak nasıl yönettiğini anlatmaktadır. Bu dirilişi mümkün kılan İsis'in aşkı ve sadakatidir. Osiris'in öyküsü, ideal aile üzerindeki vurgusuyla ve yeniden dirilerek ölümsüzlüğe ulaşma konusunda ki umudu ile evrensel bir çekiciliğe sahipti. Bu nedenle, Osiris sadece Mısır'da değil, aynı zamanda bütün Yakın Doğu'da en popüler Mısır tanrılarından biri olmuştur.[188]

Osiris'in Mısır dinindeki dünyevi rolünden ziyade öldükten sonra dirilme mucizesi büyük bir öneme sahiptir; bu sayede, Osiris'in yer altı dünyasının tanrısı olup da *"yaşayanların efendisi"* sıfatını almasının gösterdiği gibi yeraltında hayatın devam edeceğine dair bir umut doğmuştur.[189] Mit ayrıca oğlun babasına karşı saygısını ve yükümlülüklerini de anlatıyordu.[190] Antik Mısır'da ölümü ve dirilişi üzüntü ve sevinçle kutlanan tanrı, bütün Mısır tanrılarının en tanınmışı olan Osiris idi.[191]

Mısırlılar, Osirin'in dirilişinde kendileri için mezarın ötesindeki sonsuz bir hayat vaadini görmekteydi. Tanrıçanın Osiris'in bedeni için yaptıklarını arkadaşlarının da kendisi için yapması halinde herkesin öbür dünyada sonsuza kadar yaşayacağına inanıyorlardı. Böylece, ölen her Mısırlı Osiris'le özdeşleştirilir ve onun adını taşırdı.[192] Mısır'da Osiris inancının kutsal kabul edilmesini sağlayan nedenlerden bir tanesi kendisine inananlara hem diriliş hem de sonsuz yaşam vaat etmesiydi.[193]

---

[187] Dürüşken, 2000: 128-129.
[188] Watterson, 1984: 72.
[189] Hart, 2017: 51
[190] Brewer, S. J.& Teeter, E. (2017): *Mısır ve Mısırlılar*, (Çev. Nihal Uzan), 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017, s. 112.
[191] Frazer, 2018: 9.
[192] Frazer, 2018: 20-21.
[193] Budge, W., (2018): *Antik Mısır'da Ölüm Sonrası Yaşam ve Tanrılar*, (çev. Şebnem Duran), 9. Baskı, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2018, s. 79.

Mitlere göre, Osiris ilk günde doğmuş ve o doğarken duyulan bir ses şöyle demiş. *"Bu, ışıkta ortaya çıkan her şeyin efendisidir.*" Öte yandan, pek çok kimse şunu anlatıyor. Teb'de Zeus tapınağından su almaya giden Pamyles diye biri, o sırada bir ses duymuş. O ses ona kuvvetli bir şekilde şöyle bağırmasını emrediyormuş. *"Yüce kral, iyiliksever Osiris dünyaya geldi."* Osiris hükümdar olunca, çok kısa sürede Mısırlıları yoksunluk içinde, yabanıl hayvanlar gibi yaşamaktan kurtardı. Onlara dünyanın meyvelerini tanıttı, yasalar koydu ve tanrılara saygı göstermeyi öğretti. Silah gücünü kullanmaya nadiren ihtiyaç duydu. İnsanların büyük çoğunluğunu ikna yoluyla, akılla, kimi zamanda şarkılarla ve müziğin kaynaklarıyla yumuşatıp hoşnut ederek kendine çekti. O nedenledir ki Yunanlar Osiris'in Dionysos'la aynı tanrı olduğuna inanmaktadırlar.[194]

Mısır rahiplerinin en aydın kesimi de Nil'i Osiris olarak netilendirmekle yetinmiyor. Osiris'in ıslak, nemli olan her şeyin kaynağı ve gücü her üremenin nedeni, her tohumun özü olduğunu da ekliyorlar. Onların mitolojisine göre, Osiris esmerdi. Çünkü onların söylemiyle, suyun karıştığı toprak, giysiler, bulutlar, her şey esmerleşiyordu ve saçları siyahlaştıran da gençlerin bedenlerinde var olan nemdi, ıslaklıktı.[195]

Gerçekte dünyanın kökeni ve oluşumu iki karşıt gücün karışımının ürünüdür ama hiç kuşkusuz bu iki güç eşit değildir; bunlardan hangisi daha iyi ise o üstün gelmektedir. Kötülük ilkesini tümüyle ortadan kaldırmak olanaksızdır çünkü o alemin bedenine ve ruhuna derinlemesine işlemiş olup iyilik ilkesiyle inatçı bir savaşım halindedir. Dünyanın bu ruhu içinde kusursuz olan her şeyin kılavuzu ve egemen efendisi niteliğiyle zekâ ve akıl Osiris'tir ve toprakta, rüzgarda, suda, gökyüzünde, gökcisimlerinde, mevsimlere, sıcaklıklara ve dönemselliklere göre düzenli, sürekli ve yararlı ne varsa hepsi Osiris'ten kaynaklanmaktadır.[196]

[194] Plutarkhos, 2006: 29-30, Nr. 12-13.
[195] Plutarkhos, 2006: 50, Nr. 33.
[196] Plutarkhos, 2006: 67, Nr. 49.

5.6. Ra

Ra, kendini yaratmış Ebedi Ruh'tu. Osiris, İsis, Neftis ve Set'in babasıdır.[197] İlk önce Nun' un sularında büyük mavi bir lotus üzerinde yüzen güzel bir çocuk olarak ortaya çıkmıştır. Yunanlar tarafından *lotus* denilen nilüfer çiçeği Mısırlılar için mükemmel bir çiçekti. Beyaz *lotus*'un aksine mavi *lotus*'un muhteşem bir kokusu vardı ve Mısırlılar bu kokunu Ra'nın terinin ilahi kokusu olduğunu öne sürmüşlerdir.[198] Heliopolis tanrısı olan Ra, insan biçiminde hayal edilmiş ve dünyanın yaratıcısı olarak düşünülmüştür.[199] Tanrı Ra, sadece Dionysopolis'ten **(Kat. No. 2.5.2)** yer alan bir kült objesinde Tanrı Ra ve piktogramların önünde bir müzisyen çalarken tasvir edilmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır **(EK-3).**

Ra belki de Mısır'da kabul edilen tanrıların en eskisidir ve ismi öylesine eski bir döneme aittir ki artık anlamı bilinmemektedir. O bütün dönemlerde Tanrı'nın gözle görülür sembolü idi ve o yeryüzünün, kendisine her gün adaklar adanan ve kurbanlar sunulan tanrısıydı. Yaradılışta o, Güneş biçiminde ufukta belirdiğinde zaman başlamıştı ve en eski dönemlerde insanın yaşamı onun gökyüzünde yolculuğu ile karşılaştırılıyordu. Ra "*tanrıların atası*" olduğu için, her tanrının onun belli bir evresini temsil etmesi ve onun da her bir tanrıyı temsil etmesi doğaldı.[200] En kalıcı Mısır yaradılış efsanelerinin birinde, her şeyin başlangıcında Ra'nın yani güneşi olduğu anlatılır.[201]

En eski dönemlerden itibaren pek çok tanrı, güneş tanrısı olan Ra ile kaynaşmış ve Khnemu-Ra, Min-Ra ve Amon-Ra gibi birçok güneş tanrısı ortaya çıkmıştır. Ra'nın egemenliğinin iyice yerleşmesine iki olgunun katkıda bulunduğu söylenebilir. Bunlar, Hieropolis teolojisi ve hükümdarlık gizemi yani hükümdarın güneşle özdeşleştirilmesidir. Mısırlılar, Güneş Tanrısı Ra'nın Sungular Tarlası ya da Dinlenme Tarlası'nda battığını, gök kubbenin tam karşı tarafından Kamış

---

[197] Candan, 2005: 231.
[198] Watterson, 1984: 59.
[199] Uncu, E., (2013): "Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetlerinde Güneş Kültü" *History Studies*, Vol. 5, 1. Baskı, January 2013, s. 358.
[200] Budge, 2018: 101-102.
[201] Freeman, 2018: 25.

Tarlası'ndan doğduğuna inanmışlardır. Bu güneş bölgeleri, Hanedanlık öncesi devirlerden itibaren Ra ile ilgili bölgeler olmuş ve önemleri giderek artmıştır.[202]

Tanrı Ra, yaradılış sırasında kendisinin meydana geldiği ilk madde Nut'dan söz eder. Anlatısında, insanoğlunun kendi gözyaşlarından nasıl yaratıldığına ve şimdi de ona karşı nasıl komplo kurulduğuna değinir. Ra'nın Gözü'nün sembolik olarak ne ifade ettiği karmaşıktır; ama bilinen en önemli özelliği onun Ra'dan bağımsız bir varlık olduğu ve hatta yolculuklara çıkıp geri geldiğidir. Burada Ra'nın Gözü, kızı tanrıça Hathor olur. Yunan mitolojisindeki Aphrodite ile özdeşleştirilen Hathor'u, çoğunlukla firavunu sütüyle besleyen anne, Teb'deki nekropolisin koruyucusu ya da aşk ve zevk tanrçası rolünde görmekteyiz. Hathor felaket mitinde ise, yenilmez güçleri olan ve insanları takip ederek öldüren bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır.[203]

Ra, Güneş Tanrısı'nı bütün biçimleri ve görünümleri ile temsil ediyordu. Böylece kendisi yerel güneş tanrılarının tamamının birleştirilebileceği, bütün Mısır'ın ortak tanrısı olmaya uygundu. Ra kelimesi ülkedeki bütün diyalektlerde "güneş" anlamına geliyordu.[204] Ayrıca Mısır inancına göre, Güneş Tanrısı bereketin ve doğurganlığın kaynağıdır.[205]

Ra, koçbaşı ve güneş kursuyla birlikte, omuzlarına kadar insan bedenine sahip olarak tasvir edilir. Elinde hâkimiyeti simgeleyen asa bulunmaktadır.[206] Ayrıca tanrının sembölü daire ve güneştir.[207]

5.7. Sarapis

Sarapis, Tanrıça İsis'in kocası ve güneşin zamanla ilişkili tüm değişimlerin (gece ve gündüz) doğa ve insanlar üzerindeki etkilerinin tek tanrısı olarak tapım görmüştür.[208] Yine Osiris, yaşam ve ölümün aynı zamanda ölümden sonra dirilmenin

[202] Uncu, 2013: 359.
[203] Hart, 2017: 75.
[204] Sayce, 2014: 84.
[205] Uncu, 2013: 360.
[206] Hart, 2017: 91.
[207] Candan, 2005: 231.
[208] Şahin, 2001: 165.

yani ölümsüzlüğün simgesi olarak kabul edilmiştir. Bu çift kimliği, Yunan düşüncesinde değişime uğrayarak, tanrı bir yönüyle neş'e, ışık ve yaşamın dinginliğini simgelemiş, diğer yönüyle yas, karanlık, kader ve kaçınılmaz ölümü simgelemiştir.[209]

Tanrı Sarapis, oturmuş ve başında *modius* veya *kalathos* giyen sakallı bir tanrıyı temsil ediyordu. Neticede, Hades ve Sarapis'e çok benziyordu. Yunanlara göre, kişiliği ve gücü, iki tanrının sahip oldukları kombinasyonları Helios, Asklepios ve Dionysos'la birleştirdi. Zeus gibi, Sarapis'de iktidar ile ilişkilendirildi. Sarapis'in, Zeus Sarapis gibi tasvirleri Mesambria'da (**Kat. No. 2.13.1)** bulunan bir figürin başı ve bir Hadrianapolis sikkesinde (**Kat. No. 4.6.6)** görülmektedir. Ayrıca Zeus Sarapis adının geçtiği, Bisanthe'de **(Kat. No. 3.3.2)** ve Byzantion'da **(Kat. No. 3.4.1)** bulunan bir epigrafik buluntulardan da bilinmektedir **(EK-6)**.

Hades gibi, yer altı dünyasının tanrısıydı ve Dionysos gibi, doğurganlık ve yenilenme tanrısıydı. Asklepius ile bağlantılı çünkü her ikisi de iyileşme gücüne sahipti.[210] Tahtta oturan Sarapis'in başında "*kalathos*" vardır; sol elinde bir asa tutmakta, sağ yanında ise, yeraltı dünyasının simgesi haline gelen *kerberos* durmaktaydı. Başındaki *kalathos* tahıl ölçeği olarak kabul gördüğünden bereketi simgelemektedir. Üzerinde bazen zeytin dalı bulunan Sarapis'in bu sepeti tanrı Osiris'in başında taşıdığı üzerindeki hükümdarlık tacından alınmıştır. Bu görünüşüyle Sarapis, Mısırlı'ların Osiris'i ve Yunanların Hades'i olmuştur.[211] Sarapis'in Hades Sarapis olarak betimlemeleri, Anchialos (**Kat. No. 4.1.5)**, Bizya **(Kat. No. 4.3.2, Kat. No. 4.3.4)**, Deultum **(Kat. No. 4.5.2)**, Hadrianapolis **(Kat. No. 4.6.2, Kat. No. 4.6.7)**, Kallatis **(Kat. No. 4.7.6)**, Nikopolis Ad Istrum **(Kat No. 4.10.1)**, Odessos **(Kat. No. 4.11.6)**, Perinthos **(Kat. No. 4.13.11)**, Philippopolis **(Kat. No. 4.14.4)** ve Serdica'daki **(Kat. No. 4.15.5, Kat. No. 4.15.8)** nümismatik buluntularda Sarapis, başında *kalathos*'u, elinde asası ve sağ ayağının yanında *kerberos* ile betimlenmiş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır **(EK-1)**.

---

[209] Gös. yer.
[210] Littleton, C. S., (2005): *God, Goddesses and Mythology*, Marhall Cavendish, s.1066.
[211] Kart, 2008: 16.

Sarapis, Osiris gibi aynı zamanda güneşin tanrısıdır. Helios ile öylesine karışmış ki, bazı yazıtlarda *"Helios Zeus Sarapis"* şeklinde geçmektedir. Tomis'de **(Kat. No. 3.13.5)** bulunan bir yazıtta Sarapis bu şekilde karşımıza çıkmaktadır. İskenderiye'de Helios Sarapis adı altında geleceği ve sonsuz yaşamı simge ediyordu. Başındaki küreden yükselen alev, Helios'un güneş ışığının yerini tutan simgesi olmalıdır. Tanrı Sarapis'in Helios Sarapis adı altında Dubovan'da **(Kat. No. 2.6.1)** bulunan bir büstün saçlarında güneş ışığının yerini tutan Helios ışınlarının izleri görülmektedir.

Aleksandros III'ün ölümünün ardından, imparatorluğun paylaşımı sırasında, Mısır'ı alan Ptolemaios I Soter (M.Ö. 323-283), bu kültün kurucusu olarak kabul edilir. Mısır inancında, Sarapis yeraltı dünyasının tanrısı Osiris olup, ölü Apis ile özdeşleştiriliyordu. Bu nedenle, Osirapis, Sorapis, Sarapis (*'Οσίραπις, Σόραπις, Σάραπις*) olarak tapım görmüştür.[212] Osiris-Apis "*Osiris'leşmiş boğa Tanrı*" idi.[213] Osiris doğasını değiştirince, Sarapis diye adlandırıldı. O nedenledir ki Sarapis değişimlere uğrayanların ve hiç kuşku yoktur ki Osiris'in de ortak adıdır.[214]

Sarapis kültünün kuruluşuna dair anlatınlar dışında, genelde kabul gören görüş, Ptolemaios I Soter'in bu ülkede dinsel bir değişim yapma yerine, bazı Mısır rahiplerinin önerileri doğrultusunda Mısır Tanrısı *Ousir-hapy*'i, Sarapis *(Σάραπις)* olarak değiştirmiş, Mısırlıların ve Yunanların (Greko-Mısır) ortak tanrısı ilan etmiştir.[215]

Ptolemaios Hanedanı Dönemi'nde Yunan fikirleri, kendisinde hem yeni hem de eski Mısır inancını birleştiren kutsal bir insan etrafında toplandı. Bu birleşimden Klasik Dönem'de çok etkili olan ve çoğu insan tarafından kabul gören Sarapis ortaya çıkmıştır.[216] Ptolemaios, bu yeni tanrı için " Sarapeion" adını taşıyan bir tapınak yaptırmıştır.[217] Bu nedenle Sarapis özünde birçok tanrının bileşiminden oluşturulmuş bir tanrı kimliğine sahiptir. Zira, *Ousir-hapy* Sarapis'e dönüştürülürken

[212] Şahin, 2001: 163.
[213] Sayce, 2014: 113.
[214] Plutarkhos, 2006: 45, Nr. 28.
[215] Şahin, 2001: 162-163.
[216] Sayce, 2014: 113.
[217] Mansel, 2014: 534.

öncelikle Mısır tanrıları Apis ve Osiris'in simgeleri ve kültleri esas alınmış ve bunlara, çok az olmakla birlikte Yunan *pantheo*n'unun tanrıları olan, Dionysos, Asklepieios, Hades ve bir anlamda da Zeus ilave edilerek bir Yakındoğu-batı bileşimi bir kült ortaya konmuştur.[218]

M.S. 198-211 yıllarında Roma'nın başında bulunan Septimius Severus ve Caracalla, Sarapis taraftarlarıydı. Kendisini Philosarapis *(Sarapis aşığı)* olarak adlandıran Caracalla'nın paralarının üzerinde *"Sarapis Cosmocrator"* yazılıydı.[219]

[218] Şahin, 2001: 163.
[219] Dürüşken, 2000: 69.

SONUÇ

Bu çalışmada, tüm Trakya Bölgesi'nde Mısır Tanrı/Tanrıça kültleri ile ilgili çalışmalarda bulunan ve yayınlanan buluntular incelenmiştir **(Harita-4)**. İncelenen buluntular arasında en erken M.Ö. 4. Yüzyıl- Perinthos **(Kat. No. 4.13.1, Kat. No. 4.13.2, Kat. No. 4.13.3, Kat. No. 4.13.4)**- en geç M.S. 3. Yüzyıl- Anchialos **(Kat. No. 4.1.3, Kat. No. 4.1.4, Kat. No. 4.1.6, Kat. No. 4.1.7)**, Augusta Traiana **(Kat. No. 4.2.3, Kat. No. 4.2.4, Kat. No. 4.2.5, Kat. No. 4.2.6)**, Bizya **(Kat. No. 4.3.3, Kat. No. 4.3.4, Kat. No. 4.3.5)**, Byzantion **(Kat. No. 4.4.1)**, Deultum **(Kat. No. 4.5.2, Kat. No. 4.5.3, Kat. No. 4.5.4, Kat. No. 4.5.5, Kat. No. 4.5.6)**, Hadrianapolis **(Kat. No. 4.6.6, Kat. No. 4.6.7)**, Kallatis **(Kat. No. 4.7.5, Kat. No. 4.7.6)**, Markianopolis **(Kat. No. 4.8.1)**, Mesembria **(Kat. No. 4.9.1, Kat. No. 4.9.2, Kat. No. 4.9.3, Kat. No. 4.9.4)**, Odessos **(Kat. No. 4.11.3, Kat. No. 4.11.4, Kat. No. 4.11.5, Kat. No. 4.11.6, Kat. No. 4.11.7)**, Pastousha **(Kat. No. 2.16.1)**, Perinthos **(Kat. No. 4.13.12, Kat. No. 4.13.13, Kat. No. 4.13.14)**, Philippopolis **(Kat. No. 4.14.5)**, Serdica (**Kat. No. 4.15.8)**, Tomis **(Kat. No. 2.19.2, Kat. No. 2.19.4, Kat. No. 2.19.6, Kat. No. 3.13.6)**, Traianopolis **(Kat. No. 4.16.2)**- arasına tarihlenmiştir **(EK-2)**.

M.Ö. 750-550 yılları arasındaki kolonizasyonla birlikte, Batı Anadolu, *Propontis* ve *Pontos* kıyılarında kurulmaya başlayan Yunan kolonileri, Yunan dininin de Trakya'ya girmesini sağlamış ve Trak *pantheon*'u zenginleşmiştir.[220] Bölgede ele geçen, tanrıların tasvir edildiği arkeolojik, epigrafik ve nümismatik buluntularda bunu desteklemektedir **(Harita-4)**.

M.S. 1. yüzyılın ilk yarısında Balkan Yarımadası'nın merkezi ve doğusu kesin olarak Roma egemenliğine girmişti. M.Ö. 1. yüzyıla gelindiğinde ise; Balkan Yarımadası'nın ekonomik, politik ve kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamış olan eski Trak Krallığı'nın toprakları üzerinde kurulmuştu. Trak Eyaleti'nde de dinsel yaşamın gelişimi diğer Roma eyaletlerinde olduğu gibi yüzlerce yıldır devam

[220] Öztürk, 2007: 52.

eden yerel inanışlarla parelellik göstermiştir. Denilebilir ki eyaletin kuruluşundan sonra bölgeye giren Roma kültü, Doğu kökenli diğer tanrılar ve Büyük Kolonizasyon ile birlikte bölgeye daha önce girmiş olan Yunan tanrıları, M.S. 2-3. yüzyıldan itibaren burada yeni bir dinsel yapı oluşturmuştur. Roma Dönemi'yle birlikte Trakya'da yaygınlaşan Mısır kültleri *Sarapis, İsis, Osiris, Harpokrates, Anubis* ve *Apis* kültleridir (**EK-6).**[221]

Çalışmada da incelenen buluntulara baktığımızda, Trakya'da Mısır Tanrı/Tanrıçaları *Sarapis, İsis, Osiris, Ra, Harpokrates, Anubis ve Apis* yer almaktadır **(EK-3)**.

Trakya Bölgesi'nde tapınım gören Sarapis, özünde birçok tanrının birleşiminden oluşturulmuş bir tanrı kimliğine sahiptir. Bunun yanı sıra; incelenen buluntular göstermektedir ki Sarapis Trakya'da, farklı tanrılarla özdeşleştirilerek, *Zeus Sarapis, Sarapis Helios, Hades Sarapis ve Zeus Helios Sarapis* olarak da tapınım görmüştür **(EK-3).**

Trakya'da görülen Mısır kültlerinden bir diğeri olan İsis, yaşam ve ölümün, aynı zamanda ölümden sonra dirilmenin yani ölümsüzlüğün simgesi olarak kabul edilmiştir. Bu çift kimliği, Yunan düşüncesinde değişime uğrayarak, tanrı bir yönüyle neş'e, ışık, yaşamın dinginliğini simgelemiş, diğer yönüyle de yası, karanlığı, kaderi ve kaçınılmaz ölümü simgelemiştir.[222] Yunanlar İsis-Hathor'da kendi tanrıçası Aphrodite'yi görmüşler ve ardından İsis'i Aphrodite olarak tanımlamışlardır. Kadın figürlerinin çoğunun çıplak olduğu birçok heykelde İsis'i Aphrodite ve Venüs'ün özellikleriyle tasvir etmişlerdir.[223]

Roma'da da ancak Sulla Dönemi'nde (M.Ö. 88-78) kabul görmüş ve İsis kültü ancak bu dönemde gelişmiştir. Roma'da İsis'e ait ilk ve en önemli özdeşleşme, tanrıçanın *"Fortuna Primigenia"* ile özdeşleştirilmesidir. Bunun yanı sıra Roma'da

[221] Öztürk, 2007: 53.
[222] Şahin, 2001: 165.
[223] Heyob, 1975: 49.

İsis, denizlerin koruyucu, gemilerin mucidi olarak "İsis Peligia" ve "İsis Pharia" şeklinde de bilinmektedir.[224] Sarapis gibi İsis'de farklı tanrılarla özdeşleştirilerek Trakya'da, *İsis-Aphrodite, İsis-Pharia* ve *Fortuna-İsis* olarak da tapınım görmüştür **(EK-6)**.

Osiris, Trakya'da Dionysopolis, Tomis ve buluntu yeri belli olmayan arkeolojik buluntularda görülmektedir **(EK-1)**. Ayrıca M.Ö. 350-300 yıllarına tarihlenen bir Perinthos sikkesinde, ön yüzde İsis ile betimlendiği sikke ile karşımıza çıkmaktadır **(EK-4)**. Böylece bölgede arkeolojik buluntularda görülen Osiris kültüne nümismatik buluntu olarak da katkı sağlanmıştır**.** Tanrı Osiris'e, epigrafik buluntularda rastlanılmamıştır **(EK-3)**.

Harpokrates, İsis ve Osiris'in ölümünden sonra olan oğlu, Çocuk Horus olarak bilinmektedir. Birçok tapınakta tanrısal üçlünün üçüncü üyesini oluşturan çocuk tanrıların en önemlisi olan Harpokrates'in Trakya'da tapım görmüş Mısır tanrıları arasında olduğu görülmektedir. Harpokrates, Trakya'da incelenen buluntular arasında genellikle Sarapis ve İsis veyahutta Sarapis, İsis, Anubis ile beraber betimlenmiştir. Örneğin; Harpokrates'in bu şekilde tanrısal üçlünün üçüncü üyesi olarak betimlendiği buluntular Tomis'de (**Kat. No. 2.19.4)** bulunan bir adak kabartmasında Harpokrates, İsis ve Sarapis birlikte tasvir edilmiştir. Ayrıca Bizya **(Kat. No. 4.3.4)** ve bir Perinthos sikkesinde **(Kat. No. 4.13.7)** Harpokrates'in, İsis ve Sarapis ile birlikte tasvir edildiği görülmüştür **(EK-4)**. Harpokrates'in, Maroneia'da bulunmuş olan epigrafik buluntularda da **(Kat. No. 3.7.5, Kat. No. 3,7.6, Kat. No. 3.7.11)** Sarapis, İsis ve Anubis ile birlikte adının geçtiği görülmüştür **(EK-6)**.

Köpek başlı insan olarak sembolleştirilen tanrı olan Anubis, Trakya'da Maroneia ve Mesembria'da bulunan epigrafik yazıtlarda ve M.Ö. 350-300 yıllarına tarihlenen bir Perinthos sikkesinde, ön yüzde Sarapis ve İsis başları, arka yüzde

[224] Kart, 2008: 24.

Anubis betimlemesi Trakya'da Anubis kültünü belgeleyen buluntular olarak görülebilir. Anubis, arkeolojik buluntularda karşımıza çıkmamıştır **(EK-3)**.

Harpokrates, İsis, Sarapis ve Zeus Sarapis, çalışmada incelenen arkeolojik, epigrafik ve nümismatik buluntu gruplarının hepsinde gözlemlenmiştir **(EK-3)**.

Bu çalışmada incelenen diğer Mısır kültleri olan, Fortuna İsis ve Ra'nın varlığına ilişkin epigrafik ve nümismatik buluntularda rastlanılmazken, bu kültlere sadece arkeolojik buluntularda rastlanılmıştır. Ayrıca Tanrı Apis ve İsis Pharia'da, yalnızca sikkelerde karşımıza çıkmıştır **(EK-3)**.

ANTİK KAYNAKLAR

Aelian, *Varia Historia*, (Aelian, Varia Historia, An English translation of Claudius Aelianus, Çev. D. O. Johnson), Studies in Classics, 1997.

Apuleius, L., *Metapmorphoses,* (Çev. Çiğdem Dürüşken), İstanbul 2006.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Çev. Muammer Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Homeros, *İlyada*, (Çev. A. Erhat-A. Kadir.), Can Yayınları, İstanbul 1993.

Ksenophon, *Anabasis*, Onbinlerin Dönüşü, (Çev. Tanju Gökçöl), İstanbul 2010.

Plutarkhos, *Moralia*, İsis ve Osiris, (Çev. Muammer Tuncer), İstanbul 2006.

Strabon, *Geographika*, (Çev. H. L. Jones), New York 1932.

Polybios, *The Histories*, (Çev. W. R. Paton I-VI.) Cambridge, Mass.-London 1922.

Plinius, *Naturalis Histroia*, (Çev. H.R. Racham), London 1958.

Tacitus, *The Annals Of Tacitus Books I To VI*, (Çev. Aubrey V. Symonds, B. A.), New York 1906.

Thukydides, *Peloponnesos Savaşı*, (Çev. Furkan Akderin), İstanbul 2010.

MODERN KAYNAKLAR

AA — *Archaologischer Anzeiger.*

Acrapoliscoins — *Acropolis Ancient Coins.*

Adamson, P. B., (1982): "Consanguineous Marriages in The Ancient World", *Folklore*, 93(1): 85-92.

AEM — *Archäologisch-epigraphische Mittelungen aus Österreich und Ungarn,* Wien.

Aleksandrescu-Vianu M., (2009): "The Treasury Of Sculptures From Tomis. The Cult Inventory Of A Temple", *Editura Academiei Române,* Bucarest 2009.

Altınoluk, S., (2010): *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu),* TEBE, İstanbul 2010.

AM — *Mitteilungen des Deustschen Archaologishen Instituts. Athenische Abteilung.*

AMNG — *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands,* Berlin 1898-1913.

AMNG II — Münzer, F. & Max L. Strack. *Die antiken Münzen Von Thrakien, Die antiken Münzen Nord Griechenlands,* Vol. II, Berlin 1912.

Arslan, M., (2010):	*İstanbul'un Antik Çağ Tarihi, Klasik ve Hellenistik Dönemler*, 1. Baskı, Odin Yayıncılık, İstanbul 2010.
AST	*Araştırma Sonuçları Toplantısı.*
ASA	*Akademik Sosyal Araştırmalar.*
Atik, N- Işın M.A, (2006):	"Tekirdağ/Karaevlialtı 2000, 2001 ve 2004 Yılları Kazı Çalışmaları", *KST*, 27/1, s. 47-54.
AÜSBD	*Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.*
BCH	*Bulletin de Correspondance Hellenique.* Paris, Athenes.
BMC	*British Museum Catalog.*
BMC Thrace	*A Catalogue of Greek Coins in the British Museum. The Tauric Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moseia, Thrace etc.* (B.V. Head; P. Gardner), Bologna 1963.
Bordenache, G., (1964):	"Contributi per una storia dei culti e dell'arte nella Tomi", *StCl* 6. s. 155-179.
Boardanache, G., (1969):	*Sculture, Sculture greche e romane del Museo nazionale di atichhita di Bucarest. I. Statue e rilievi di culto, elementi architettonici e decorativi*, Bucarest 1969.

Brewer, S. J.-Teeter, E., (2017): *Mısır ve Mısırlılar*, (Çev. Nihal Uzan), 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2017.

Budge, W., (2018): *Antik Mısır'da Ölüm Sonrası Yaşam ve Tanrılar*, (Çev. Şebnem Duran), 9. Baskı, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2018.

Cagnat, R., (1911): *Inscriptiones Graecae ad res Romanas pertinentes* (*IGRR*) I, 1911.

Candan, E., (2005): *Antik Mısır Tanrıları*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2005.

Castiglione, L., (1967): "Tables votives a empreinted de pied dans les temples d'Egypte in Acta Orient", *Hung. XX*, fasc. 2, s. 239-252.

Castiglione, L., (1971): "Zur Frage der Sarapis-Füss" *ZAS* 97, s. 30-35.

Chamoux, F., (2002): *Hellenistic Civilization*, (Çeviren: M. Roussel and M. Roussel), Malden&Oxford: Blackwell Publishing.

CNG *Classical Numismatic Group.*

CNT *Corpus Nummorum Thracorum.*

Delemen, İ., (2004): *Tekirdağ Naip Tümülüsü*, Ege Yayınları, İstanbul 2004.

Draganov, D., (1998): *Stephanos nomismatikos, Edith Schönert-Geiss zum 65,* Geburtstag, Berlin 1998.

Dunand, Fr., (1973): *Le culte d'Isis dans le bassin oriental de la Mediterranee I-III, Etudes preliminaries aux religions orientales dans I'Empire Romain 26* , Leiden E. J. Brill, 1973.

Dürüşken, Ç., (2000): *Roma'nın Gizem Dinleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Emin, B., (2014): *Yunanistan Trakyası'nda Kült Merkezleri*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014.

EPRO *Etudes preliminaries aux religions orientales dans I'Empire Romain,* publiees par M. J. Vermaseren, Leiden.

Erhat, A., (2007): *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul 2007.

Erzen, A., (1984): "1983 Yılı Enez (Ainos) Kazıları", *KST*, VI, s. 213-234.

Erzen, A. Başaran, S. (1991): "Enez (Ainos) 1989 Yılı Çalışmaları", *KST*, XII/II, s. 155-170.

Erzen, A. Başaran, S. (1993): "Enez (Ainos) 1991 Yılı Kazıları", *KST*, XIV/II, 1993, s. 205-218.

Erzen, A., (1994): *İlkçağ tarihinde Trakya; Başlangıçtan Roma Çağı'na kadar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1994.

Evans, J. A., (1931): *Daily Life in the Hellenistic Age from Alexander to Cleopatra*, Daily Life Through History Series, Londra: The Greenwood Press.

Frankfurter, S., (1891): "Neue Inschriften aus Bulgarien", *AEM* 14, 1891, s. 143-161.

Fraser, P.M., (1960): *Two studies on the cult of Sarapis in the Hellenictic world in Opuscula Atheniensia III*, 1960.

Frazer, J. G., (2018): *Adonis, Attis, Osiris: Doğu Dinleri Araştırmaları II*, (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018.

Grandjean, J., (1975): *Une Nouvelle Arétalogie d'Isis à Maronée, Etudes preliminaries aux religions orientales dans I'Empire Romain*, M. J. Vermaseren 49, Leiden E. J. Brill, 1975.

Grant, M., (2011): *Cleopatra*, Oxford: Hachette Publishing. 2011.

Güçlü, H., (2006): *Tekirdağ Çevresi Pişmiş Toprak Figürinleri* (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2006.

Güney E., (2013): *Trakya'nın, Anadolu'nun Tarihi Coğrafya Bölgeleri ve Antik Kentler*i, 1. Baskı, Edge Akademi, Ankara 2013.

Güzel, E., (2017): "Eski, Mısır Tarihindeki Dinsel Yönetim Stratejisinin Ptolemaios Hanedanı'ndaki Yansımaları", Akademik Sosyal Araştırmalar, 2017, s. 27-35.

Hart, G., (2017): *Mısır Mitleri*, (Çev. Mehmet Sait Türk), 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017.

Heyob, S. K., (1975): *The Cult of Isis Among Women in the Graeco-Roman World*, *EPRO* 51, Leiden E. J. Brill, 1975.

Hornbostel, W., (1973): *SARAPIS. Studien zurÜberlieferungsgeschichte, der Erscheinungs formen und Wandlungen der Gestalt eines Gottes*, *EPRO* 32, Leiden E. J.Brill, 1973.

Hunter Robinson A. *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet,* Vol. 5, *University of Glasgow,* Oxford 1962-82.

IGBulg — *Inscriptiones Graecae in Bulgaria Repertae.*

IVAD — *Izvestiya na Varnenskoto archeologichesko drouzhestvo.*

İliev, I., (1971): "Antichen pametrik ot dolinata na Sredna Strouma", *MPK*, 1971, s. 1-5.

Jonescu-Carligel, C., (1969): "Cadrane solare greceşti şi romane in Dobrogea in Pontica II", 1969, s. 199 vd.

JÖAI — *Jahreshefte des Österreichische Archägischen Institutes in Wien.* Wien 1926.

Jurukova, J., (1973): *Die Münzprägung von Deultum.* Berlin 1973.

Jurukova, J., (1981): *Griechisches Münzwerk, Die Münzprägung von Bizye*. Berlin 1981.

Jurukova, J. (1987): *The Coinage of the Towns in Moesia Inferior and Thrace, 2nd-3rd centuries AD: Hadrianopolis*, Sophia 1987.

Kart, E., (2008): *Anadolu'da İsis Sarapis Kültü ve Bunun Kaunos'ta İzleri*, Muğla Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2008.

KST *Kazı Sonuçları Toplantısı.*

Kazarow, G., (1927): "Antike Denkmäler in Bulgarien", *AA* 42,1927.

Kemertaş, G., (2000): "Anadolu'da Mısır Tanrılarına Yapılan Tapınaklar", (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Edirne 2000).

Köse, V.,(1993): *Ainos Pişmiş Toprak Heykelcikleri*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.

Lanz, (2001): *Numismatik Lanz München.* Auction 102, Los Angeles 28.05.2001.

Lindgren , (1985*):* *Ancient Bronze Coins of Asia Minor and the Levant from the Lindgren Collection, San Mateo 1985.*

Littleton, C. S., (2005): *God, Goddesses and Mythology*, Marhal Cavendish, 2005.

Loukopoulou, L.D., (2005): *Λουκοπούλου, Λουίζα Δ., Παρισάκη, Μ. Γ., Ψωμά, Σ., Ζουρνατζή, Α., Ἐπιγραφὲς τῆς Θράκης τοῦ Αἰγαίου,Μεταξύ των ποταμών Νέστου και Έβρου (Νομοί Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου*), Ἀθῆναι.

Mansel, A. M., (1938): *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1938.

Mansel, A. M., (2014): *Ege ve Yunan Tarihi*, 10. Baskı, TTK, Ankara 2014.

Mendel, G., (1914) *Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines*, Vol. 3, Constantinople 1912-1914.

Mihailov, G., (1961): *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, 5 vols. Sofia 1958-1970, 1997. Vol. 3,1. *Inscriptiones. inter Haemum et Rhodopem repertae. Fasciculus Prior: Territorium Philippopolis* 1961.

Mihailov, G., (1966): *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae, 5 vols.* Sofia 1958-1970, 1997. Vol. 4 *Inscriptiones in territorio Serdicensi et in vallibus. Strymonis Nestique repertae,* 1966.

Mihailov, G., (1970): *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae I,* 5 vols. Sofia 1958-1970, 1997. *Inscriptiones orae Ponti Euxini*, Vol. 1, 2 nd. edn, 1970.

Mionnet *Description de Médailles antiques grecques et romaines,* Paris 1806-1837.

Mladenova, J., (1961): "Solnechnie chasis relefom Orfeya iz Dousrostorouma", *SA,* Vol. 4, 1961, s. 274-278.

Moushmov, H., (1912): *Ancient Coins of the Balkan Peninsula*, 1912.

MPK *Mouzei ipametnitsi na koultourata.*

MSb *Sbornik za narodni oumotvoreniya naouka i Knizhnina.*

Özkan, S., (2007): "Ülkemizde Bulunmuş Eski Mısır Eserlerine Göre Anadolu-Mısır İlişkileri", *TİD*, C. XXII, Sa. 1, Temmuz 2007.

Öztürk, F., (2007): "*Trakya Tanrıları ve Kültleri"*, Arkeoloji Sanat Yayınları, Sa. 125, İstanbul 2007, s. 51-66.

Paris *Bibliothèque nationale de France, Département des monnaies, médailles et antiques*, Paris, France.

Pick — *Die antiken Münzen von Dacien und Möesien, Die antiken Münzen Nord-Griechenlands Vol. I/II*, Berlin 1910.

Pinch, G., (2002): *Handbook Of Egyptian Mythology*, 2002.

Parvan, V., (1914): "Rumanien", *AA* 29, 1914, s. 429-444.

Pippidi, D., (1964): "*Sur diffusion des cultes égyptiens en Scythie Mineure*", *StCl* 6, 1964, s. 103-118.

PHI — *The Packard Humanities Institute-Greek Epigraphy*, Rhegion: Thrace and Lower Danube (IG X), http://epigraphy. packhum.org/ inscriptions/.

RA — *Revue Archeologique.*

REG — *Revue des Etudes grecques.*

Reinach, S. (1897): "*Statuettes De Bronze Du Musée De Sofia*" *RA*., Troisième Série, T. 31 (Juıllet-Decembre 1897), Presses Universitaires de France.

Reinach, S., (1897) "La Cité Pontique de Dionysopolis, Recherches et Fouilles*", Arta şi Archeologia.*

Robert, J. and L., (1971): "Bulletin épigraphique", *REG*, Tome LXXXIV, 1971.

Roebuck, C., (1950): "The Grain Trade between Greece and Egypt", *Classical Philology*, The University of Chicago Press, Vol. 45, Nr. 4, s. 236-247.

Romanlode *Romanlode Ancient Coins.*

Roscher, W. H., (1890-1894): *İsis Riechishem and Römischen Mythologies*, Leipzig 1890-1894.

Roussel P., (1916): "*Les cultes egyptiens de Delos*", Paris, Nancy, 1916.

RPC I *Roman Provincial Coinage*, London 1992.

RPC IV *Roman Provincial Coinage Online.*

Robert, L., (1955): "Dedications et reliefs votifs*"*, *Hellenica* 10, 1955, 1 ff.

Ruzicka *Die Münzen von Pautalia*, Sofia 1933.

Sayar, M. H., (1998): Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung, Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften, Wien 1998.

Sarıkaya, B., (2009): *Epigrafik Buluntular Işığında Trakya'da Kültler*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2009.

Sayce, A.H., (2014): *Antik Mısır ve Babil Tanrıları*, (Çev. Şebnem Duran), İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2014.

Schönert-Geiss, (1965): *Die Münzprägung von Perinthos*, Berlin 1965.

Schönert-Geiss, (1991): *Die Münzprägung von Augusta Traiana und Traianopolis*, Berlin 1991.

Seyrek, A., (2019): *Medeniyete Yön Veren Uygarlıklar Mısır*, 2. Baskı, Mavi Çatı Yayınları, İstanbul 2019.

SEG *Supplementum Epigraphicum Graecum.*

Sear GIC *Sear, David R. Greek Imperial Coins & their Values (GIC),* London 1982.

Seure, G., (1900): *Inscriptions de thrace, Bulletin de correspondance hellénique*, Vol. 24, 1900, s. 147-169.

Seure, G., (1907): "Nicopolis ad Istrum, Étude historique et Épigraphique", *RA*, Quatrième Série, T. 12 (Juillet-Decembre 1907), Presses Universitaires de France, s. 257-276.

Sevin, V., (2019): *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, 5. Baskı, TTK, Ankara 2019.

Sieveking, J., (1916): *Die Terakotten der Sammlung Leob*, II, München, Pl. 110.

SNG *Sylloge Nummorum Graccorum.*

SNG Budapest *Sylloge Nummorum Graccorum Hungary, Budapest,* Milan 1992-2000.

SNG Bulgaria *Sylloge Nummorum Graccorum, Bulgaria, Thrace and Moesia Inferior*, Vol. 1, Deultum 2005.

SNG Copenhagen *Sylloge Nummorum Graccorum*, Denmark, Copenhagen 1942-1979.

SNG Italy *Sylloge Nummorum Graccorum*, Italy, Milano, Milan 1988-2000.

SA *Sovetskaya archelogiya.*

StCl *Studii Clasice.*

Surber Coll. *Dave Surber Collection.*

Şahin I.,- Güçlü, H., (2008): "Terracotta Figürines of Aphrodite from Turkish Thrace: The cult of Aphrodite", *Anodos, Studies of The Ancient World* 6- 7/ 2006-2007, Trnava 2008, s. 403-411.

Şahin, N., (2001): *Zeus'un Anadolu Kültleri*, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, İstanbul.

Tacheva-Hitova, M., (1983): *Eastern Cults In Moseia Inferior And Thracia*, (5th century B.C.- 4th century A.D.), Leiden E. J. Brill, 1983.

Tafrali, O., (1925): "La cité pontique de Callatis, Recherches et Fouilles", *RA*, Troisième Série, T. 21. (JANVIER- JUIN 1925), s. 238-292, Presses Universitaires de France 1925.

Tafrali, O., (1927): "La Cité Pontique de Dionysopolis, Kali-acra, Cavarna, Téké et Ecréné", *Recherches d'histoire*, Avec 16 planches, Paris 1927.

Tarn, W. W., (1928): "The Hellenistic Ruler-Cult and Daemon", *The Journal of Hellenistic Studies*, 48(2): 206-219.

TEBE *Türk Eski Çağ Bilimleri.*

Thompson, D. B., (1963): *Troy. The Terracotta Figürines of the Hellenistic Period*, Supp. Monog. 3. Princenton 1963.

TİD *Tarih İncelemeleri Dergisi.*

Tocilescu, Gr. G., (1882a): "*Inschriften aus der Dobrudscha"*, *AEM* 6, 1882.

Tocilescu, Gr. G., (1882b): "Neue Inschriften aus Rumanien", *AEM* 19, 1896, s. 79-111.

Tocilescu, Gr. G., (1900): *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucarest 1900.

Teodorescu, D. M., (1918): *Monumente inedite din Tomi*, Bucureşti 1918.

Toncheva, G., (1960): "Neizdadeni koultovi pametnitsi vuv Varnenskiya mouzeii", *IVAD* 11, 1960, s. 75-82.

Tsonchev, D., (1950): "Arheologicheski vesti", *IAI* 17, Sofia 1950, s. 234-244.

Uncu, E., (2013): "Mezopotamya, Anadolu ve Mısır Medeniyetlerinde Güneş Kültü", *History Studies*, Vol. 5, 1. Baskı, Ocak 2013, s. 358.

Varbanov, I., (2005-2007): *Greek Imperial Coins And Their Values*, Vol. 1-3, Bourgas 2005-2007.

Velkov, V., (1978): *Ägyptische Gottheiten in Mesambria*. İn Hommages a Maarten J. Vermaseren Volume III, Leiden E. J. Brill, 1978.

Vidman, L., (1969): *Sylloge Inscriptionum Religionis Isiacae et Sarapiacae,ReligionsgeschichtlicheVersuche und Vorarbeiten*, Band 28, Berlin 1969.

Vidman, L., (1970): *İsis und Serapis bei den Griechen un Römern. Epigraphische Studien zur Verbreitung und zu den Tragern des agyptischen Kultes*, Berlin 1970.

Yuroukova, Y., (1974): "Religiozniyat sinkretizm v Trakiya, Miziya i Makedoniya spored monetite ot rimskata epoha", *IAI* 34, 1974.

Yurtsever, A., (2015): "Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi", *AÜSBD*, 2015.

Watterson, B., (1984): *The Gods Of Ancient Egypt*, New York 1984.

Wiegand, T., (1911): "Inschriften aus der Levante II", *AM* 36,1911, s. 287-301.

Wilkinson, R. H., (2003): *The Complete Gods and Goddesses of Ancinet Egypt*, Thame&Hudson Inc., London 2003.

Witt, R.E., (1997): *İsis in the Ancient World*, London, 1997.

ZAS	*Zeitschrift für Agyptische Sprache und Altertumskunde.*

EK KAYNAKÇA*

AB — *Archäologisches Beiblatt*.

Canarache, V., (1969): *Masken und Tanagra-Figuren aus Werksatten von Callatis*, Konstanza 1969.

Danov, H., (1938): *IAI* 12, 1938, s. 246.

Danov, H., (1940): "kum koulta na Izida v Dolna Miziya", *IBAD*, 1940. s. 16-17.

Dremsizova-Nelchinova, T., (1971): *Antichni terakoti ot Bulgariya*, Sofia 1971.

Dobrouski, V., (1901) "Materali po archeogiyata na Bulgariya", *MSb* 18, 1901, s. 704-812.

Galabov, Lv., (1958): "Belezhki za episrafski pametnitri ot Nesebur", *İzsledvaniya v chest na akademik D. Dechev po slouchaii 80- godishninata mou*, Sofia 1958, s. 224-226.

IAI — *Izvestiya na Arheologicheskiya Institut*, Sofia.

* Ek kaynakçada yararlanılmayan ancak bu çalışmada yer alan buluntuların, yayınlandığı bilinen kaynaklar -bilgi amaçlı- olarak verilmiştir.

IBAD — *Izvestiya na Bulgarskoto archeologichesko drouzhestvo.*

INMV — *Izvestiya na Narodniya mouzeii vuv Varna.*

Kalinka, E., (1926) — "Altes und neues aus Thrakien", *AB* 23, 1926, kol. 117-208.

Mirchev, M., (1967): — Za antichite hramove v Odessos, *INMV* 18, 1967, s. 35-37.

Stein, A., (1940): — "Die Legaten von Moesien", Budapest 1940.

Todorov, I., (1928): — "Paganizmut v Donla Miziya", Sofia 1928.

Triandaphyllos, D., (1975): — "Αρχαιότητες και Μνημεία Θράκης", ΑΔ 26, Χρονικά Β2, 1971, s. 420-440.

Velkov, I., (1929): — "Novootkriti starini*", IAI* 5, Sofia 1929, s. 376.

Velkov, I., (1930/1931): — "Novootkriti starini", *IAI* 6, Sofia 1930/1931, s. 307.

Velkov, V., (1969): — "Mesambria-Mesambria-Nessebar, (Situation, recherchers, notes historiques) in Nessebre I, Sofia 1969, s. 9-27.

MISIR KÜLTLERİ BULUNTULAR VE BULUNTU YERLERİ

ANUBİS

Kat. No. 3.7.5.	**MARONEİA** (Maronya/Yunanistan)
Kat. No. 3.7.6.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.10**.**	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.11.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.8.1.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)
Kat. No. 3.13.2.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 4.13.1.	**PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)

APİS

Kat. No. 4.13.2.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.6.	**PERİNTHOS**

HADES SARAPİS

Kat. No. 4.1.5.	**ANCHİALOS** (Pomorie/Ahyolu/Bulgaristan)
Kat. No. 4.2.4.	**AUGUSTA TRAIANA** (Eski Zağra/Bulgaristan)
Kat. No. 4.3.2.	**BİZYA** (Vize/Türkiye)
Kat. No. 4.3.4.	**BİZYA**
Kat. No. 4.5.2.	**DEULTUM** (Develtos/Burgaz/Bulgaristan)
Kat. No. 4.6.2.	**HADRİANOPOLİS** (Edirne/Türkiye)
Kat. No. 4.6.7.	**HADRİANOPOLİS**
Kat. No. 4.10.1.	**NİKAPOLİS AD ISTRUM** (Nikyup/Bulgaristan)
Kat. No. 4.11.6.	**ODESSOS** (Varna/Bulgaristan)

HARPOKRATES

Kat. No. 2.19.3.	**TOMİS** (Köstence/Romanya)
Kat. No. 2.19.4.	**TOMİS**
Kat. No. 3.7.5.	**MARONEİA** (Maronya/Yunanistan)
Kat. No. 3.7.6.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.10.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.11.	**MARONEİA**
Kat. No. 4.2.2.	**AUGUSTA TRAIANA** (Eski Zağra/Bulgaristan)
Kat. No. 4.2.5.	**AUGUSTA TRAIANA**
Kat. No. 4.3.4.	**BİZYA** (Vize/Türkiye)
Kat. No. 4.5.6.	**DEULTUM** (Develtos/Bulgaristan)
Kat. No. 4.8.1.	**MARKİANOPOLİS** (Devnya/Bulgaristan)
Kat. No. 4.12.5.	**PAUTALİA** (Köstendil/Bulgaristan)
Kat. No. 4.13.3.	**PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)
Kat. No. 4.13.7.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.8.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.14.6.	**PHİLİPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)
Kat. No. 4.16.2.	**TRAİANAPOLİS** (Yunanistan)

İSİS

Kat. No. 2.3.1.	**AUGUSTA TRAIANA**
Kat. No. 2.7.1.	**DUROSTORUM** (Silistre/Bulgaristan)
Kat. No. 2.9.1.	**GORNA GRADESHNİTSA** (Bulgaristan)
Kat. No. 2.9.2.	**GORNA GRADESHNİTSA**

Kat. No. 2.12.1.	**KALLATİS** (Mangalia/Mankalya/Romanya)
Kat. No. 2.19.3.	**TOMİS** (Köstence/Romanya)
Kat. No. 2.19.4.	**TOMİS**
Kat. No. 3.1.1.	**ABDERA**
Kat. No. 3.3.1.	**BİSANTHE** (Barbaros/Tekirdağ/Türkiye)
Kat. No. 3.7.1.	**MARONEİA** (Maronya/Yunanistan)
Kat. No. 3.7.2.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.4.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.5.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.6.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.8.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.10.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.11.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.8.1.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)
Kat. No. 3.8.2.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 3.8.5.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 3.9.1.	**PANİDO** (Türkiye)
Kat. No. 3.13.2.	**TOMİS**
Kat. No. 3.13.6.	**TOMİS**
Kat. No. 4.1.1.	**ANCHİALOS** (Pomorie/Ahyolu/Bulgaristan)
Kat. No. 4.1.2.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.1.4.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.2.5.	**AUGUSTA TRAIANA** (Eski Zağra/Bulgaristan)

Kat. No. 4.3.1.	**BİZYA** (Vize/Türkiye)
Kat. No. 4.3.3.	**BİZYA**
Kat. No. 4.3.4.	**BİZYA**
Kat. No. 4.6.5.	**HADRİANOPOLİS** (Edirne/Türkiye)
Kat. No. 4.7.1.	**KALLATİS** (Mangalia/Mankalya/Romanya)
Kat. No. 4.7.3.	**KALLATİS**
Kat. No. 4.13.1.	**PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)
Kat. No. 4.13.2.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.4.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.5.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.6.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.7.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.15.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.13.16.	**PERİNTHOS**
Kat. No. 4.14.3.	**PHİLİPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)
Kat. No. 4.15.1.	**SERDİCA** (Sofya/Bulgaristan)
Kat. No. 4.15.3.	**SERDİCA**
Kat. No. 4.15.6.	**SERDİCA**
Kat. No. 4.15.7.	**SERDİCA**

FORTUNA İSİS

Kat. No. 2.17.1**.**	**PASTOUSHA** (Bulgaristan)

İSİS APHRODİTE

Kat. No. 2.10.1.	**HERAİON TEİKHOS** (Tekirdağ/Türkiye)

Kat. No. 2.14.1. **MOROZOVA** (Bulgaristan)

Kat. No. 3.10.1. **PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)

İSİS PHARİA

Kat. No. 4.1.3. **ANCHİALOS** (Pomorie/Ahyolu/Bulgaristan)

Kat. No. 4.4.1. **BYZANTION** (İstanbul/Türkiye)

Kat. No. 4.7.2. **KALLATİS** (Mangalia/Mankalya/Romanya)

Kat. No. 4.13.17. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.14.2. **PHİLİPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)

OSİRİS

Kat. No. 2.5.1. **DİONYSOPOLİS** (Balçık/Bulgaristan)

Kat. No. 2.18.7**.** **TOMİS** (Eski Zağra/Bulgaristan)

Kat. No. 2.20.1. **??????**

Kat. No. 2.20.2. **??????**

Kat. No. 4.13.4. **PERİNTHOS**

RA

Kat. No. 2.5.2. **DİONYSOPOLİS**

SARAPİS

Kat. No. 2.1.2. **AİNOS** (Enez/Türkiye)

Kat. No. 2.2.1. **ANCHİALOS**

Kat. No. 2.4.1. **BOZVELİİSKO** (Pravad/Eski Kadiköy)

Kat. No. 2.6.1. **DUROSTORUM (**Bulgaristan)

Kat. No. 2.8.1.	**GABAREVO** (Bulgaristan)
Kat. No. 2.11.1.	**HİSTRİA** (Istros/Romanya)
Kat. No. 2.16.1.	**ODESSOS** (Varna/Bulgaristan)
Kat. No. 2.18.1.	**POPOVO** (Bulgaristan)
Kat. No. 2.19.5.	**TOMİS** (Köstence/Romanya)
Kat. No. 2.19.6.	**TOMİS**
Kat. No. 2.21.3.	**??????**
Kat. No. 3.3.1.	**ABDERA** (Yunanistan)
Kat. No. 3.2.1.	**BYLA SLATİNA** (Bela Slatina/Bulgaristan)
Kat. No. 3.3.1.	**BİSANTHE** (Barbaros/Tekirdağ/Türkiye)
Kat. No. 3.6.1.	**HİSTRİA**
Kat. No. 3.7.1.	**MARONEİA** (Maronya/Yunanistan)
Kat. No. 3.7.2.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.3.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.4.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.5.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.6.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.7.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.10.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.7.11.	**MARONEİA**
Kat. No. 3.8.1.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)
Kat. No. 3.8.2.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 3.8.3.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 3.8.4.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)

Kat. No. 3.8.5.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 3.9.1.	**PANİDO** (Türkiye)
Kat. No. 3.11.1.	**PHİLİPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)
Kat. No. 3.12.1.	**SERDİCA** (Sofya/Bulgaristan)
Kat. No. 3.13.1.	**TOMİS** (Köstence/Romanya)
Kat. No. 3.13.2.	**TOMİS**
Kat. No. 3.13.3.	**TOMİS**
Kat. No. 3.13.4.	**TOMİS**
Kat. No. 3.14.1.	**??????**
Kat. No. 4.1.1.	**ANCHİALOS** (Pomorie/Ahyolu/Bulgaristan)
Kat. No. 4.1.2.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.1.3.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.1.4.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.1.6.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.1.7.	**ANCHİALOS**
Kat. No. 4.2.1.	**AUGUSTA TRAIANA** (Eski Zağra/Bugaristan)
Kat. No. 4.2.3.	**AUGUSTA TRAIANA**
Kat. No. 4.2.5.	**AUGUSTA TRAIANA**
Kat. No. 4.2.6.	**AUGUSTA TRAIANA**
Kat. No. 4.3.3.	**BİZYA** (Vize/Türkiye)
Kat. No. 4.3.5.	**BİZYA**
Kat. No. 4.5.1.	**DEULTUM** (Develtos/Burgaz/Bulgaristan)
Kat. No. 4.5.3.	**DEULTUM**
Kat. No. 4.5.4.	**DEULTUM** (Develtos/Burgaz/Bulgaristan)

Kat. No. 4.5.5.	**DEULTUM**
Kat. No. 4.6.4.	**HADRİANOPOLİS** (Edirne/Türkiye)
Kat. No. 4.6.5.	**HADRİANOPOLİS**
Kat. No. 4.7.4.	**KALLATİS** (Mangalia/Mankalya/Romanya**)**
Kat. No. 4.7.5.	**KALLATİS**
Kat. No. 4.7.6.	**KALLATİS**
Kat. No. 4.9.1.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)
Kat. No. 4.9.2.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 4.9.3.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 4.9.4.	**MESEMBRİA**
Kat. No. 4.11.1.	**ODESSOS** (Varna/Bulgaristan)
Kat. No. 4.11.2.	**ODESSOS**
Kat. No. 4.11.3.	**ODESSOS**
Kat. No. 4.11.4.	**ODESSOS**
Kat. No. 4.11.5.	**ODESSOS**
Kat. No. 4.11.7.	**ODESSOS**
Kat. No. 4.12.1.	**PAUTALİA** (Bulgaristan)
Kat. No. 4.12.2.	**PAUTALİA**
Kat. No. 4.12.3.	**PAUTALİA**
Kat. No. 4.12.4.	**PAUTALİA**
Kat. No. 4.13.11.	**PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)
Kat. No. 4.14.4.	**PHİLOPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)
Kat. No. 4.15.5.	**SERDİCA** (Sofya/Bulgaristan)

Kat. No. 4.15.8. **SERDİCA**

Kat. No. 4.13.1. **PERİNTHOS** (Marmara Ereğlisi/Türkiye)

Kat. No. 4.13.2. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.3. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.6. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.7. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.8. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.9. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.10. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.12. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.13. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.13.14. **PERİNTHOS**

Kat. No. 4.14.1. **PHİLİPPOPOLİS** (Plovdiv/Filibe/Bulgaristan)

Kat. No. 4.14.5. **PHİLİPPOPOLİS**

Kat. No. 4.15.2. **SERDİCA**

Kat. No. 4.15.4. **SERDİCA**

Kat. No. 4.16.1. **TRAİANAPOLİS** (Yunanistan)

SARAPİS HELİOS

Kat. No. 2.6.1. **DUBOVAN** (Bulgaristan)

ZEUS HELİOS SARAPİS

Kat. No. 3.13.5. **TOMİS** (Köstence/Romanya)

ZEUS SARAPİS

Kat. No. 2.13.1.	**MESEMBRİA** (Nesebar/Bulgaristan)
Kat. No. 3.3.2.	**BİSANTHE** (Barbaros/Tekirdağ/Türkiye)
Kat. No. 3.4.1.	**BYZANTION** (İstanbul/Türkiye)
Kat. No. 3.5.1.	**DİONYSOPOLİS** (Balçık/Bulgaristan)
Kat. No. 3.13.5.	**TOMİS** (Köstence/Romanya)
Kat. No. 4.6.6.	**HADRİANAPOLİS**(Edirne/Türkiye)

TANRILAR/ TANRIÇALAR	M.Ö. IV. yy.	M.Ö. III. yy.	M.Ö. II. yy.	M.Ö. I. yy.	M.S. I. yy.	M.S. II. yy.	M.S. III. yy.
ANUBİS	X	X	X	X	X	X	X
APİS	X	X				X	
FORTUNA-İSİS							X
HARPOKRATES	X					X	X
HADES SARAPİS						X	X
İSİS	X	X	X	X	X	X	X
İSİS APHRODİTE		X	X	X			
İSİS-PHARİA		X				X	X
OSİRİS	X						
SARAPİS	X	X	X	X	X	X	X
SARAPİS HELİOS						X	X
ZEUS SARAPİS			X	X	X	X	X

Mısır Kültleri Buluntuları Kronolojik Dağılımı.

TANRILAR/ TANRIÇALAR	ARKEOLOJİK BULUNTU	EPİGRAFİK BULUNTU	NÜMİSMATİK BULUNTU
ANUBİS		X	X
APİS			X
FORTUNA İSİS	X		
HARPOKRATES	X	X	X
HADES SARAPİS			X
İSİS	X	X	X
İSİS APHRODİTE	X	X	
İSİS PHARİA			X
OSİRİS	X		X
SARAPİS	X	X	X
SARAPİS HELİOS	X		X
ZEUS HELİOS SARAPİS		X	
ZEUS SARAPİS	X	X	X

Tanrı/Tanrıçaların Buluntulara Göre Dağılımı.

YERLEŞİMLER	TİP 1.	TİP 2.1.	TİP 2.2.	TİP 3.1.	TİP 3.2.	TİP 4.	TİP 4.1.	TİP 5.	TİP 6.1.	TİP 6.2.	TİP 6.3.	TİP 6.4.	TİP 7.1.	TİP 7.2.	TİP 8.1.	TİP 8.2.	TİP 9.	TİP 10.	TİP 11.	TİP 12.
ANCHİALUS	X	X		X					X	X			X		X					
AGUSTATRAIANA				X												X				
BİZYA				X					X	X			X	X						
BYZANTİUM																				
DEULTUM				X									X		X					
HADRİANOPOLİS				X									X							X
KALLATİS				X				X	X				X							
MARKİANOPOLIS															X					
MESEMBRİA			X																	
NIKOPOLİS AD ISTRUM																				
ODESSOS			X		X	X							X							
PAUTALİA	X			X									X		X					
PERİNTHOS		X	X	X	X	X	X		X	X		X					X	X	X	
PHİLİPPOPOLİS	X			X									X		X					
SERDİCA	X			X				X		X	X		X							
TRAİANAPOLİS		X													X					

Tanrı/Tanrıçaların Nümismatik Buluntularda Yerleşimlere Göre Dağılımı.

1. Sarapis Başı.
2. Sarapis Büstü.
2.1. Salt Sarapis Büstü.
2.2. Sarapis Büstü (bir tanrı veya imparator ile birlikte)
3. Ayakta Duran Sarapis
3.1. Salt Ayakta (bir elini yukarı kaldırmış diğer elinde asa).
3.2. Ayakta Duran Sarapis (ikili ve üçlü imparator veya tanrılarla ile birlikte).
4. İsis Başı.
4.1. İsis Başı (tanrı ile birlikte).
5. İsis Büstü.
6. Ayakta Duran İsis.
6.1. Salt ayakta (elleriyle yelkenli tutan).
6.2. Salt ayakta (elinde sistrum, situla, patera veya asa tutan İsis).
6.3. Ayakta Duran İsis (tanrılarla birlikte).
6.4. Ayakta Duran İsis Pharia (tanrılarla birlikte).
7. Oturan Hades Sarapis.
7.1.Salt Oturan (bir elini kerberosa uzatmış, diğer elinde asa).
7.2. Oturan Hades Sarapis (tanrılarla ile birlikte).
8. Ayakta Duran Harpokrates
8.1.Salt Ayakta.
8.2. Ayakta (tanrılarla birlikte)
9. Osiris Başı (İsis ile birlikte).
10. Ayakta Duran Anubis.
11.Ayakta Duran Apis.
12. Ayakta Duran Zeus Sarapis (bir elinde asa, diğer elinde patera).

İMPARATORLAR	APİS		HADES SARAPİS		HARPOKRATES		İSİS		İSİS PHARİA		OSİRİS		SARAPİS		ZEUS SARAPİS	
	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y	A.Y	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y.	A.Y.	Ö.Y.	A.Y.
Antoninus Pius		X				X		X						X		
Caracalla				X		X		X						X		
Cladius								X								
Commodus		X		X		X		X						X		X
Diadumenius				X												
Elagabalus				X		X								X		
Gallienus				X												
Geta				X		X		X						X		
Gordianus III				X		X							X	X		
Hadrian						X								X		
Marcus Aurelius		X		X		X		X		X				X		
Lucius Verus								X						X		
Maksimus I														X		
Marcinus				X												
Philipus I				X		X		X		X				X		
Philipus II													X			
Severus Alexander										X				X		
Septimus Severus				X		X		X						X		
Trajan														X		

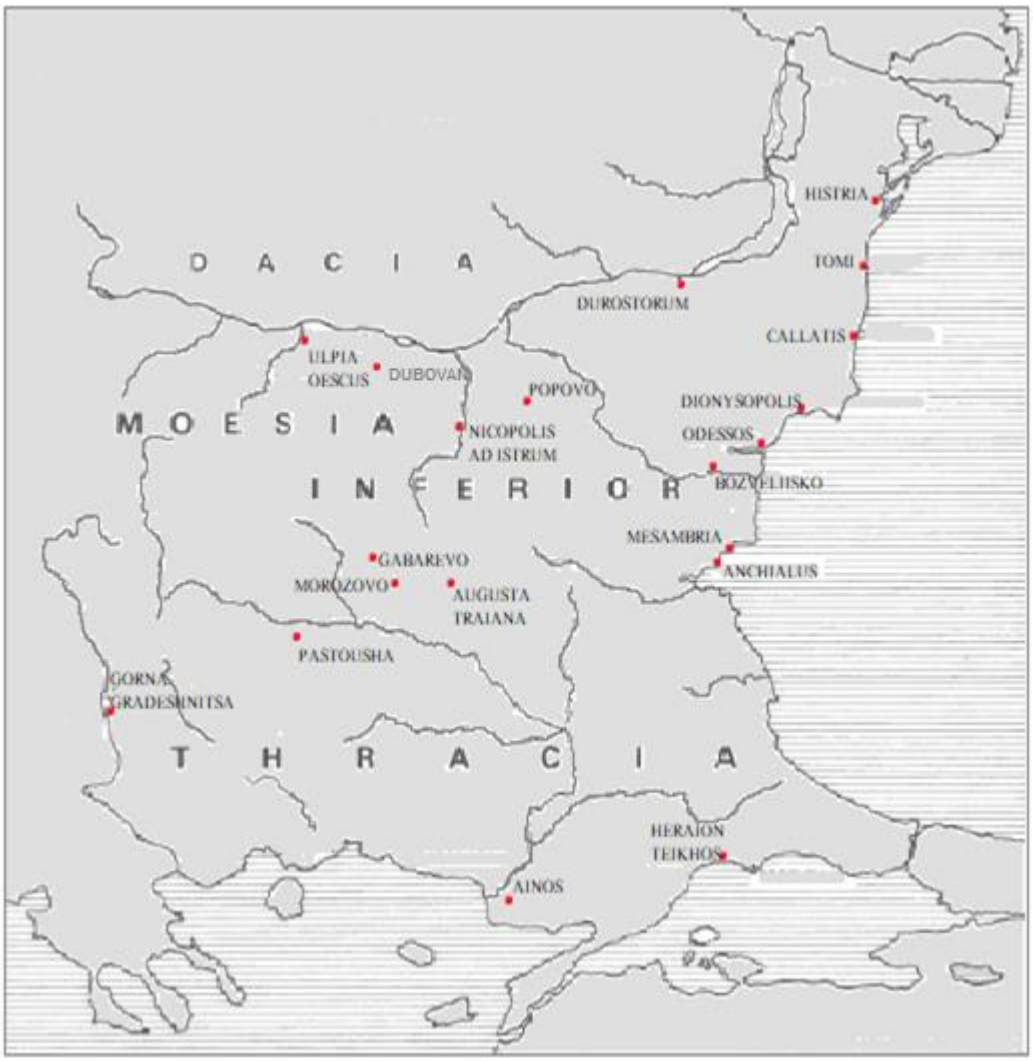
Tanrı/Tanrıçaların Nümismatik Buluntularda İmparatorlara Göre Dağılımı.

TANRILAR/ TANRIÇALAR	ABDERA	AUGUSTA TRAJANA	AİNOS	ANCHİALOS	BİSANTHE	BİZYA	BYLA SLATİNA	BYZANTİON	BOZVELİSKO	DEULTUM	DİONYSOPOLİS	DUBOVAN	DUROSTORUM	GABAREVO	GORNA GRADESHNSA	HADRİANAPOLİS	HERAİON TEİKOS	HİSTRİA	KALLATİS	MARKİANOPOLİS	MARONEİA	MESEMBRİA	MOROZOVA	NİKOPOLIS AD İSTRUM	ODESSOS	PANİDO	PAUTALIA	PASTOUSHA	PERINTHOS	PHILIPPOPOLIS	POPOVO	SERDİCA	TRAİANAPOLIS	TOMIS	ULPİA OESCUS
APİS																													N						
ANUBİS																					E	E							N					E	
FORTUNA İSİS																												F							
İSİS	E	N/F		N	E	N		X					K		AK	N			N/ KO		E	E				E			E N	N		N		E/K AD	H
İSİS APHRODİTE																	F						F						X						
İSİS PHARİA				N															N										N	N					
HARPOKRATES		N				N				N										N	E						N		N	N			N	K AD	
HADES SARAPİS		N		N		E/N				N						N								N	N				N	N		N			
OSİRİS											F																		N					S	
SARAPİS	E	N	B	B	E	N	E		KO	N	E		K	K		N		E	N		E	E/N			N	E	N/T		E N	N	F	N	N	E/K F/B	
SARAPİS HELİOS												B																						E	
RA											KO																								
ZEUSHELİOS SARAPİS																																		E	
ZEUS SARAPİS					N			E								N						F													

Tanrı/Tanrıçaların Arkeolojik, Epigrafik ve Nümismatik Buluntularda Yerleşimlere Göre Dağılımı.

E: Epigrafik Buluntular N: Nümismatik Buluntular

Not: Arkeolojik buluntular özelliklerine göre isimlendirilmişlerdir: AD: Adak Kabartması, B: Büst, F: Figürin, H: Heykel, KO: Kült Objesi, K: Kabartma, S: Sunak, T: Taban.

Harita 1: Trakya Mısır Kültleri Arkeolojik Buluntu Yerleri.[225]

[225] Tacheva-Hitova, 1983: Harita 1-4, Tacheva-Hitova'dan alınmış olup, yerleşim yerlerinin düzenlemesi tarafımdan yapılmıştır.

Harita 2: Trakya Mısır Kültleri Epigrafik Buluntu Yerleri.

Harita 3: Trakya Mısır Kültleri Nümismatik Buluntu Yerleri.

Harita 4: Trakya Mısır Kültleri Arkeolojik, Epigrafik, Nümismatik Buluntu Yerleri.